તાલીમે મહા.

ઉન આ સનોબર યે કહ?

ઉર્ફે

ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

નાટક ૪ બાબકા.

વાસ્તે ગીરોહ વીકટોરીયા નાટકકે.

તસનીફ કીયા

મરહુમ નસરવાનજી મેહેરવાનજી ખાનસાહેબને

ઔર

આપકે ઇખતીઆર કીયા વાસ્તે ફાયદા આમકે

માલેકોને

ગીરોહ વીકટોરીયા નાટકકે હુકુમસે

જેહાંગીર બેજનજી કરાનીને

જબાને ઉર્દુ બ હર્ફે ગુજરાતી.

મુમબઈ,
જેહાંગીર બેજનજી કરાની,
કીતાબ ફરોશ વ જાહેર કરનેવાલા,
નાં ૧૮. પારસી બાજાર, કીલ્લા.

કીમત છે આને.

ગુલબા સનોબર ચે કર્દ?

ઊર્ફે

ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

———:o:———

નાટક ૪ બાબકા.

———.o.———

વાસ્તે ગીરોહે વીકટોરીયા નાટકકે,

તસ્નીફ કીયા

મરહુમ નસરવાનજી મેહરવાનજી ખાનસાહેબને

ઔર

છાપકે ઇઝહાર કીયા વાસ્તે ખાસ આમકે

માલેકાને

ગીરોહે વીકટોરીયા નાટકકે હુકુમસે

જેહાંગીર બેજનજી કરાનીને

જબાને ઊર્દુ બ હર્ફે ગુજરાતી.

મુંમબઈ,

જેહાંગીર બેજનજી કરાની,

કીતાબ ફરોશ વ જાહેર કરનેવાલા,

નાં ૧૮, પારસી બાઝાર, કીલ્લા.

કીમત છે આને.

મુંબઇ:—રીપન પ્રીનતીંગ પ્રેસ, ધોબીતલાવ.

તખ્તએ નાટક.

સનોબરશાહ .... પરસ્તાનકા બાદશાહ.

કૈમુસશાહ .... મુલ્કે ચીનકા બાદશાહ.

અલમાસરૂહબખ્શ .... મુલ્કે ફારસાંનકા શાહજાદા.

તહેમાસ .... મુલ્કે મગ્રબકા શાહજાદા.

બહાદુર .... મક્કાર ઓબાશ.

કુતબોદ્દીન .... બહાદુરકા બાપ.

આહજાક .... યહુદી હકીમ.

અબદુલ્લા .... એક મરીજ઼કા ભાઈ.

નુરૂદ્દીન .... બ્યાજખોર મોગલ બએપારી.

રામચંદર .... નુરૂદ્દીનકા શરીક.

ઝટકસીંગ .... કૈમુસશાહકી બેટીકે જનાનખાનેકા દરબાંન.

પીરમર્દ .... રાહબર.

જીન .... સનોબરશાહકા ખીદમતગાર.

દહેકાની .... એક કુટ્ટની.

મેહરઅંગેજ .... કૈમુસશાહકી લડકી.

દીલઆરામ }
સોસન } .... મેહરઅંગેજકી દાયા.

જોહરા .... આહજાકકી બાનો.

લાલા .... દહેકાનીકી બાનો.

દેવ—પરીયે—આદમી—નોકર—વગએરાં.

મુકામ

ચીન—કાફ.

મુમ્બઈ તા૦ ૧ આગષ્ટ શન ૧૮૮૩.

તાલીફે અદા.

ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ?

ઊર્ફ

ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

—0:0:0—

બાબ પેહલા—પરદા પેહલા. ૧૯૭૫

દીવાંનખાંના.

[મેહરઅંગેજકા અપની સખીયાંકે સાત હીંડોલેપર ઝુલે ખાતી હુઇ નજર આંના.]

ઝીન્ઝોટી—ઠુંમ્રી—બાંસરીયાવાલે સાવરારે—તર્જ.

સહેલીયેં—શાહાજાદી તોરા ખુબી, નગરીયાં સારી જાનેરે.—શાહજાદી.
સર પર મુકટ તોરે ચમક ઝમક રહે, જએ જએ તેહારો નામ,
નગરીયાં સારી જાનેરે—શાહજાદી.

દીલઆરાંમ—સાહેબા, અબ આપ કરમ ફરમાંકર સવાલકી બાતેં છોડ દો, ઔર કીસી ખુબરૂ ખુબસીરતસે અપની શાદી કર લો.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, કયા તુ દીવાંની હુઇ હએ, જો યહે બાતેં જબાનપર લાતી હએ? કયા મએં બગૈર જાંને, બગૈર પએછાંને કીસી મર્દકો મેરી શોહરીમે કુબુલ કરૂં? વાહરી! મએં કુચ્છ છોટા બચ્ચા હું જો તુ મુઝે સમઝાતી હએ? અગર ગીલમાંન ચર્ખે બુલંદપરસે ઉતર આવે, તોભી વો બગૈર મેરે સવાલકા જવાબ દીયે હરગીજ દીવાનખાંને ઉમ્મીદમે વારીદ ન હો સકેગા, કયુંકે મએંને કસમ ખાઇ હએ.

દીલઆરામ—વારી જાવું, મઍં સબ સમઝતી હું; પર તુ શું નહીં જાંનતી હએ, કે તેરે સવાલકા જવાબ લાનેકી જો હુરેં મલાએકમેભી તાકાત નહી, વહો એક બેતમીઝ આદમઝાદ લા સકેગા? મેહરઅંગેઝ, યહે કયા ખીયાલ તુને અપને દીલમે ઠાંના હએ, કે ખુન બન્દેગાનેકા નાહક અપની ગરદન પર લેતી હએ? લાઝીમ હએ કે મેરે કહેને પર ધ્યાંન ધરે.

મેહરઅંગેજ—અરી જા નીકમ્મી, ધ્યાંન ધરના જોગીયોંકો સમઝા, ઔર નસીહતકી બાતેં કીસી નાંદાંનસે જા કર કહે. ભલા ખેર, મેરે એક સવાલકા જવાબ દે.

દીલઆરાંમ—સો, શાંમો સહર જવાબસેહી કામ રખતે હો? અરી તેરે સવાલકા જવાબ દેતે દેતે સએંકડો મર ગએ, તોભી તુ સવાલ પુછનેકા ખીઆલ નહીં છોડતી? કહીએ આપ કયા પુછતે હો?

મેહરઅંગેજ—વાહરી બાતાંખાંની, યહે જબાંદરાજી તુને કબસે એખત્યાર કીઈ હએ?

દીલઆરાંમ—જબસે આપને સવાલ પુછના એખત્યાર કીયા તબસે.

મેહરઅંગેજ—તોબા! કયા જબાંન ચલતી હએ! દીલઆરામ, સુન અબ તુને મુઝપર જો સંગદીલીકા બટા રખા ઉસકા કયા બાએસ? મએં અપની શર્ત પુરી કરતી હું ઉસમેં મેરા કયા તકસીર? મએં કુછ લોગોંકો પકડ મંગવા ઉનકો નાહીં કતલ કરવાતી હું? વહો ખુદ આપહી આપસે યાંહાં તક ચલે આતે હએં, ઔર આરજુ મુઝસે નેકાહ કરનેકી રખતે હએં, તબ મએં ઉનકો ફકત એકહી સવાલ પુછતી હું, બલ્કે પહેલે યહે ઉનકુ બા-ખુબી જતાતી હું, કે અગર મેરા જવાબ ન મીલેગા તો મએં કતલ કરાવુંગી. જબ યહે સબ જાહેર કીએ બાદઅઝભી વહો અપને ઇરાદેસે બાઝ નહીં આતે, તબ મએં સવાલ પુછ કર જો જવાબ દે નહીં સકતે, ઉનકે સર કટાતી હું, ઇસમે ખતા મેરા કયા હુઈ?

દીલઆરાંમ—યહેતો સબ રાસ્ત ફરમાતે હો, મગર ઇસ્સે જાબજા આપકી રૂસવાઈ હોતી હએ.

મેહરઅંગેજ—ઇસમે રૂસવાઈ મેરા કેસી હુઈ? ફજીહતીતો ઉન

આહુમક ખુબકોંકી હોતી હએ, જો મર્દ કહેલા કર એક ઔરતકે સવાલકા જવાબ દે નહીં સકતે.

[બાહેરસેં નકારેકી આવાજકા આંના.]

સુંન સુંન કોઇ નયા તલબગાર આયા હએ.

દીલઆરાંમ—અફસોસ! ફેર કીસ કમબખ્તકી કઝા આ પુકારી? અફસોસ! ઇશ્ક યેહે કેસા દીવાંનપન હએ, કે મરીઝ અપની જાનકીભી દરકાર ન કર, માનીન્દ દીવાંનોંકે, ગારે અલમમે જા ગીરતે હએં.

[ખીદમતગારકા આન કર આદાબ બજાંના]

ખીદમતગાર—મલેકા રેશનએફબાલ, મશ્રકકે મુલ્કકા શાહજાદા તહેમાસ દીવાને ખાસમે આયા હએ, ઔર ઇજાજત આપકે હુઝુરે આલીમે પોહચનેકી રખતા હએ.

મેહરઅંગેજ—જલ્દી બા આબરૂ અંદર લે આ.

[ખીદમતગારકા કુરનીશ બજા કર જાંના, ઔર તહેમાંસકા લે આના]

તહેમાંસ—અએ શાહે હુસ્ન, મલેકાએ મુલ્કે જમાલ, આપકી ખુબસુરતીકે જલવેકે તાબો તજલ્લીસે, અએવાંને જેહાન રોશનીસે મઅમુર હુવા હએ. આપકે રૂએ પુરનુરકે રશ્કસે માહતાબભી દાગે હસરતકા ખાતા હએ. ઔર આફતાબ આલમતાબ શરમીન્દગીકે બાએસસે શબો રોજ સરગરદાંન ફલકપર ચકકર મારતા હએ. અજબમકે તુમારે ગોહરે સફાઇકી તાઅરીફ સુન બ દા આયા હએ, ઔર ઉમ્મેદવાર આપકે લુત્ફો કરમકા હએ.

મેહરઅંગેજ—આએ દાંનેશમંદ શાહજાદે, તેરી જવાંની પર મુઝે મહેર આતી હએ. અએ પરવાને સુરત, આપહી આપ ઇસ શમ્એ નુર પર ન ધુંમ. મેરે સવાલકા જવાબ આજતક કોઇ શખ્સ ન લાયા હએ. બહોતેરે ગુજર ગએ હએં. પસ તુ જીસ જગેસે આયા હએ વાંહા પીછે જા. નહીતો બાઇન્દા પરેશાંનીમે અસીર હોગા. ફેર તેરે ખુનકા બોજા મેરી ગરદન પર નહીં?

તહેમાંસ—નુરઅફઝા મલેકા, યાંહાં આંનેકે પહેલે મએંને ખુબ અંદેશા કીયા હએં, ઔર અચ્છી તરહસે ઇસિ બાત પર ગોર કર બાઅદ-

અજ્ કદમ તેરી ફ્વાહીશમે રખ્ખા હએ. તેરી નેક નસીહતકે લીયે મએં તેરા અહેસાનખાંન હુવા હું. મગર મુઝકો તો ઔર કીસી ચીજ઼સે સરોકાર નહીં હએ. જબ હાથ ખ઼જાંનએ ઇશ્કપર બઢાયા, તબ ઊસકો ખીંચ લેના માહાલ હએ. અગર જાનકી મએં દરકાર કરતા, તો જીનહાર યાંહાંતક મુસીબતેં સહેતા ન આતા. ઇસ લીયે અએ હુરરએ નુર, અપને સદક઼ે દહનકે લબોંકા દરવાજ઼ા ખોલ, ઔર સખુનકે મોતીસે ઇસ કમતરીનકી દાંમન ભર.

મેહરઅંગેજ઼—અએ હટીલે જવાંન, જબ મૌતકી આશનાઇ તુ કરને ચહાતા હએ તબ મએં નાચાર હું. મએં તુઝે અપને સવાલ કહેનેકો તૈયાર હું; પર પહેલે એક શર્ત કરની દરકાર હએ, કે અગર તુ મેરે સવાલકા જવાબ દેગા તો મએં તુઝસે નેકાહ કરૂંગી, ઔર અપની શોહરીમે તુઝે કુબુલ કર બહોતસા માલો જ઼ર દુંગી. ગર્યે સવાલકા જવાબ તુ ન દે સકેગા, તો તેરા સર વુજુદસે જુદા કર કીલેકે દરવાજ઼ેપર લટકાવુંગી, ઇસ બાત પર તુ રાજ઼ી હએ?

તહેમાંસ—અલબતા, મૈ જાનસે મએં યહ શર્ત કુબુલ રખતા હું.

મેહરઅંગેજ઼—શાહજ઼ાદે કુચ્છ સમઝ? ઇસમે બડી ખ઼તા હએ? નાહક઼ અપની જાન દે આઇન્દા પચતાએગા?

તહેમાંસ—તુ બેફીક્ર રહે, અપના કાંમ મએં અચ્છી તરહાસે સમઝતા હું.

મેહરઅંગેજ઼—જબતો સુન લે મેરા સવાલ. કહે અએ શાહજ઼ાદે કે, "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ," યાને ગુલને સનોબરસે કયા કીયા?

તહેમાંસ—[ખુદસે] ગુલને સનોબરસે કયા કીયા? ઇસકા કયા જવાબ દું? બાનો ગુલ કૌન થી, ઔર સનોબર કૌન થા?

મેહરઅંગેજ઼—ઊસકા ખુલાસા મુઝસે ન કીયા જાએગા.

તહેમાંસ—યહતો અજ઼બ કીસમકા સવાલ તુમ પુછતી હો? ઇલ્મે ગ઼એબસે સીવાએ ખુદાકે કીસકો આગાહ હએ? અગર કોઇ શખ્સ તુઝકો ઝુઠી એક બાત બના કર કહે, વોહ બાત ક઼ાબીલ એતેબાર નહીં હો સકતી?

મેહરઅંગેજ઼—શાહજ઼ાદે, બસ હો ચુકા. મએંને પહેલેહીસે તુઝકો

જીતાથાથા, કે તુ મેરી શર્ત ન બજા લાએગા? યેહ કુચ્છ મેરે સવાલકા જવાબ નહીં હએ. અફસોસ અપની જીદ ઔર ગુરૂરીસે તુ યેહ અનજામકો પોંહચા. અએ આફતરસીદા તુ જીનેસે ગુજરા હએ.

[મેહરઅંગેજકા ખીદમતગારકો ઇશારા કરના, ખીદમતગારકા તહેમાંસકો ગીરફતાર કરના.]

બાબ પહેલા—પરદા દુસરા.

રાસ્તા.

[બાહદુરકા દાખેલ હોના બેજાર હો કર.]

બાહદુર—થુ, ઇસકો ચુલેમે ડાલું ઇસકો પૈસેકો? મએં અગર દુન્યાકા બાદશાહ હોતા તો હરગેજ યેહ બલાકો રહેને ન દેતા. પહેલે જેહાનમે પૈસેકા નામ કીસને નીકાલા, જો જરા મુઝે મોઅલુમ હોને દો, ફેર અચ્છી તરહ ઊસકે સાથ જા કર ઝગડા કરૂંગા. બસ જીધર દેખો ઊધર પૈસાહી બડા! ઈલમાંભી ઊસકીહી મકતબમે પહુતે હએં, જોગીભી જરાકાહી તપ કરતા હએ, ફકીરકાભી સવાલ પૈસેહીકા, દાના ઊસ્તાદોંકાભી યેહી ઊસ્તાદ, શાહોકા શાહનશાહ દેખોતો પૈસા, કાજી મુલ્લાભી ઇસીકેહી મુરીદ, બસ દુન્યાંમે ઇસ્સે બડા કોઇ નહીં. યેહી કમબખ્ત લોગોંકી શર્મ લેતા હએ, યેહી સીયાંનેકો દીવાંનાં બનાંતા હએ. યેહી અમીરો ઊમરા ઔર શાહજાદોંકો મુફલેસ, લુચ્ચે, લફંગગે, ઔર નીકમ્મેકી સહોબતમે બીઠાતા હએ. ઇસીકી તાલીમસે આહમક દાનાં કહેલાતા હએ. અફસોસ! કે દુન્યાં ઇસ્સે અંધી હુઈ હએ. યેહ નાબકારને અપના અફસુંન મુઝસે ગરીબપરભી ફુંકા હએ. બસ રાત દીન કર્જ ઔર કર્જહીકા ખીયાલ હએ. ફજરકો નીંદસે ઊઠતેહી દેખોતો પહેલી સુરત બયાજફોરકી નજર આતી હએ. રસ્તેમે ફીરનેકાભી કરાર નહીં. ઇસ તરફકી રાહ લીઇતો એક બલા આ ખડી રહેતી હએ. "મીયાં બાહદુરખાં ઊતની રકમ દે દીજીયે?" વાંહાંસે ભાગા કે એક દુસરા ઇબલીસ બીચમે

આતા હુએ. "અહો બાહદુરસીંહ હમારા કુચ્છ નીકાલ નાહી કીયા?" કુચ્છ જવાબ દે વાંહાસે દુમ દબાઇ કે તીસરા પકડતા હુએ. "કાહે હો બાહદુર સાહુબ, ક્યા પેસ્યચ કયા કેસે?" યેહી નાહટ ભાગમે સારા દીન જાતા હુએ. ઘરમે પાંવું રખ્ખા કે બાવાજી પહેલે ચાબ બાતે હુએં. "અએ નકટે તેરા પેટ મએં કાંહાંસે ભરૂં? જા આજકા દીન ખાનેકો દેતા હુ; અગર કલ કુચ્છ ન લાએગાતો, કમરકી હડી તોડ હંકાલ દુંગા." ઇનકી જબાંનતો ન ઠએરીકે ઇતનેમે અમ્માજી મુસલ લે કર ઊઠતે હુએં. એક બાઇ કુકની લેતા હુએ, તો દુસરા કહેતા હુએ "સટ મેરે ચાર રૂપએ." જોરૂ કહેતી હુએ, "મુંવે બચ્ચોંકો કયા તેરે સીર ખીલાવું?" બાલા પુકારતી હુએ, "નીકાલ ડાસો મુવે નીકમ્મેકો." વાહ વાહ! ફેર કયા મજા પુછતેહો બાહદુરખાંકી? એક દીવાંનાં કુત્તા તો ભલા. એક તદબીર ઇન સબોંસે બચનેકી હુએ, કે સુબ્હો હોતેહી યાંહાંસે ચુપ ચાપ ચંમ્પટ હોના. પર દીલમે એક ખતરા આતા હુએ, કે આઇગાક હુકીમકી ઔરત જો મુઝપર ઇતની કુરબાંન હુએ, ઊસકો કયું છોડ જાવું? જેહાંનમે મેરી કદ્ર બુજનેહારી ફકત ઓ મેરી મઆશુક રહી હુએ. કબસે ઉસીકી રાહા દેખતા હું, કે દરવાજા ખોલે તો અંદર જા કુચ્છ સમઝા કર થોડી રકમ નીકાલ લું. [સાંમને દેખ કર ચોંકના] બાપરે યહે સાંમનેસે કોન આયા! હાએ! કીધર ભાગું? સત્યાનાસ!

[દાખેલ હોના, નુરદ્દીન મોગલકા.]

નુરૂદ્દીન—અસ સલામો અલેક બાહદુરખાં.

બાહદુર—આલેકુમ સલામ, આગા આલેકુમ સલામ.

[જલદીસે જાંને ચહાના.]

નુરૂદ્દીન—બાબા ઇધર આવ, ઇધર આવ બાહદુરખાં, તુમ કીધર જાતે?

બાહદુર—કામ, બડા જરૂરકા કાંમ હુએ, આગા, સલાંમ.

[જાંને ચહાના]

નુરૂદ્દીન—સબ્ર કરો, સબ્ર કરો, મત ભાગો. પહેલે જરા હમ બાત કરો, તુમ બાત કરો, ફેર જાવ.

બાહદુર—કયા કયા આગા, બોલ દોજી? [ખુદસે] વ્હે કયા મુઝે છોડતાથા.

નુરૂદ્દીન—ભાઇ વ્હો હુમારા દીનારકા કયા ખબર?

બાહદુર—સબ અચ્છી, સબ અચ્છી. [ખુદસે] અરે તેરી કબ્ર મએં ખોદું રે તેરી.

નુરૂદ્દીન—બાબા બહોત દીન હુઆ તુમ પૈસા નહી દેવ, યહે કયા તમાંશા? તુમ બોલો "આગા હુમ દીનાર દેવ," હુમ બોલો, નહીં તુમ બોત દીન લગાવ. તુમ બોલો, "એક બીસ પંન્જ દીનાર દેવ, હુમ થોડ દીનમે બ્યાજ સાથ દેગા." હુમ બોલો અચ્યા, હુમ તુમ એક બીસ દીનાર દેવ, તુમ હુમ એક મહીના બાઅ્દ એક બીસ પંન્જ દીનાર દેવ. તુમ બોલો અચ્યા. હુમ દીનાર દેવ. તુમ એક મહીના નહી દેતા, દુસરા મહીના નહીં દેતા, તીન ચાર પન્જ મહીના નહીં દેતા, યહે કયા તમાંશા? અબ હુમારા પૈસા દેવ, અગર નેઇ દેગા હુમ સરકાર બોલો, બ મી ચસ્મ હુમ સરકાર બોલો તુમ કએદ કરાએગા મોઆલુમ?

બાહદુર—ઠએરો, આગા સાહુબ એક આઠ દીન ઠએરો. મેરી હુંડી બાહેરસે આનેકી હએ ઉસમેન મએં જરૂર દુંગા.

નુરૂદ્દીન—હુમ હુંડી નેઇ માઅ્લુમ, હુમ તુમારા મુડી લેગા. હુમ કસમ લેતા હુમ તુમારા મુંડી લેગા, માઅ્લુમ?

બાહદુર—આગા દેખો, અભીતો અગર તુમ મુઝે માર ડાલો તોભી મેરે પાસ તો એક ખોટી દમડીભી નહી હએ. જરા સબ્ર કરો, ઔર તુમારા સબ પૈસા મએં દે દુંગા. મએ કુચ્છ લુચ્ચા યા ચોર નહી હું [ખુદસે] તેરી દાહડીભી અલગ ઉડા જાવુ [આગાકો] આગા તુમ બડી કીટ કીટ કરતે હો.

નુરૂદ્દીન—[તએશમે આંના] હુમ કીટકીટ? હુમ નેઇ કીટકીટ. તુમ કીટકીટ, તુમારા બાપ કીટકીટ, તુમ લુચ્ચા, તુમ ચોર, તુમ દગાબાજ, તુમ કુત્તા, તુમ બીલ્લી, તુમ ગધા, તુમ તુમ તુમ અ અ અ—

બાહદુર—[ખુદસે] વાહ, આગાતો તરાંનેકી તાંન લેતા હએ?

નુરૂદ્દીન—બેશર્મ, બેહુયા, તુમ શર્મ નેઇ, તુમ રાસ્તી નેઇ, તુમ અકલ નેઇ.

બાહદુર—મએં શર્મ નહીં, રસ્તી ઔર અકલ નહીં, મએં તો બાહદુર હું.

નુરૂદનદી—અચા, અચા, તુમ ગાલી દેતા નહીં? તુમ દીનાર નહીં દેતા? હમ સીપાહી બુલાવ [ગુસ્સેમે ચલે જાનાં]

બાહદુર—ખાનાખરાબ, વહેતો ફજીહતી કરેગા! હાએ! હાએ! બતનેમે મેરી મઆશુક ખીડકીપરસે દેખતો? [સામને દેખ કર ચોંકના] અરરર એક બલા ગઈ, ઔર દુસરી આઈ. વહેતો વ્હો આગાકા હીસ્સેદાર રાંમચંદર બહુમન હુએ. હામકોભી દસ દીનાર દેનેકે હુએ. આગાતો પેટ ભર ગાલીઆ સુનાકર ગયા, દેખે વહે કયા કરતા હુએ. મએં કાંહાંસે વહે સપાટેમે આયા. [દાખેલ હોના રામચંદર ભટકા]

રાંમચંદર—હા કોન? આપલ્યા બાહદર સાહબ કાએ? કાએ હો બાહદર સાહબ કસે કાએ? રામ રાંમ હો.

બાહદુર—સલામઅલેકુમ, મએં સમઝાકે રસ્તેમે કોઈ ગધે હકાલના હુએ કયું કુચ્છ હુકમ?

રાંમચંદર—નાંહી, મી તુમાલા કુચ્છ જરા મીલનેકો આએથે. હે આપલ્યા ખતચા તુમને કાએ કેલે?

બાહદુર—હાં, તુમસે કુચ્છ બાત કરનેકી હુએ, મગર અબ જરા મુઝે જાના હુએ, મેરી મા મરતી હુએ.

રાંમચંદર—વો મેલી તર અમારેકો કાએ? લવકર રૂપએ ટાકુન દયા, નાહી તર ટંટા હોઈલ. વો આમચે આગા સાહબ જીવ ખાતા હુએકી?

બાહદુર—આગા સાહબ અભી મુઝે મીલેથે. મએંને ઉન્હોકો ચાર બાતેં સમઝા કર કહી હુએ, ઔર વ્હો એક મહીનેકે બાઅદ લેનેકો રાજી હુવા હુએ [ખુદસે] વ્હોતો સીપાહી લાનેકો ગયા હુએ.

રાંમચંદર—છે, હે કાંમ અચ્છા નહવે. ગરજ પડલી તર કરજ કેલે. આની માંગનેકો આએતર હાત તાલી દાખવીતે, કે આજ આવ, ઉદયા આવ, પરવા આવ, અસે મહનત્લા તર કાએ? ખરે માનુષ્યચા હા કામ નહવે. દાહા દીનારકો આજ, ઉદયા કરતેં, તર શેંમબર બીંબર કસ દેલ?

બાહદુર—સમ્બર કયા સવ સાહેબ?

રાંમચંદર—મી મન્તલેકી સામ્બર દીનાર ઘેલ, તર યાહા તોંડાની કસા દેલ? સામ્બર મહુનત્લા તર સૌ, આની સૌ મહુનત્લ તર સમ્બર.

બાહદુર—[ખુદસે] યાંહાં દસ દીનાર દેનેકા દમ નહીં, ઔર સાૈકી બાત ચલી હઍ.

રાંમચંદર—કાએ મંગ, જવાબ દોકી?

બાહદુર—જવાબ, જો તુમારે આગાકો દીયા વોહી. એક મહીને કે બાઅ્દ લો [ખુદસે] ફજ્જરકો યાંહાં કૌન ખડા રહેતા હઍ.

રાંમચંદર—મહીના બહીનાં મૈ કુચ્છ સમઝતે નાઈ. આજકે આજ દેવ, નાંહીતર મી ઉદયા ફરીયાંદી કરેંગે.

બાહદુર—બેઠીક, તુમારી મરજી. અભીતો મઍં દે નહીં સકતા. યહ સર પર પઘડી હઍ સો લ્હો લો, નહીતો કબાહ ઉતાર લો. યાહોતો મેરે ગડે દો જુતીયાં હઍ વોભી લેલો.

રાંમચંદર—યહે કૈસા ગાડવ હાએ? પૈસેચે પૈશે નાંહી દેતે, આની મહુનતેકી મોચે ઘેવ. થાંમ મી અતા સીપાઇલા ઘેવુંન એતો, આંની તુલા દાખવીતો.

[દૂર કર ભાગ જાંના રાંમચંદરકા]

બહાદુર—યહે તમાંશા દેખા? એક સાહેબ ઘોડે પર બએઠે આએ, ઔર યહે માહારાજતો હાથીપર સવાર હુવેથે. અરે ઔાસીકે મુંહસે આજ કીતને રોજ હુવે મઍંને એક મીઠી બાતભી ન સુની. જો દેખા વ્હો ગાલી દેતા હઍ. યહેભી નસીબ; જબ માબાપ ઔર જોરૂ બચ્ચે બોલતે હઍં, તબ યહે બેગાંનોંકી કયા તકસીર? આજ આખરી મરતબા મેરી માહાબ્બતસે મીલ લેતા હું, ફેર સુબ્હોસે ડેરા ઉઠા રસ્તા કાટેંગે

[બહાદુરકા આઇજાકકો આતા હુવા દેખ કર છુપ જાંના, આઇજાકકા મઅ અબદુલ્લાકે આના.]

અબદુલ્લા—ફેર હકીમજી, ઉસ જવાંનકા પાંઉં કયા આપ કાટોગે?

આઇજાક—હા, અલબત્તા, નહીં તો વ્હો મર જાએગા.

અબદુલ્લા—પાંઉં કાટતે વક્ત ઉસકો કુચ્છ દરદતો ન હોગા?

આફ્જાક—નહીં. અભીહી મએં ને એક બેહોશીકા શરાબ ઉતારા હુ-એ. વ્હો જૈસા ઉસકો પીલાવુંગા, કે વંહીં વ્હો બેફહુમ હોગા; ફેર બાઅદ એક ઘડીકે હોશમે આએગા. ઇતને વકતમે પાંવ કાટના સહલ હુએ.

અબદુલ્લા—દુરસ્ત હુએ. જબતો મએં કલ ઉસકો યાંહાં લે આ-વુંગા, અબતો જાતા હું.

આફ્જાક—જરૂર લાઇયો.

[દોનોકા રવાંનાં હોના.]

બાહદુર—અબ સમઝ પડી. હુકીમજી ઘરમે થે ઇસ લીયે મુઝે અં-દર ન લીયા. અબ જાવુંગા, મેરી દીલદારતો રાહ દેખતી હોગી. હુકીમજી કી-સકા પાવ કાટનેકી તજવીજમેં હુએ. ઉસ નાપાક આગાકા નહીં તો વ્હો અંગ્રેજ બહુમનકી ટંગરી તોડેતો કયા ખુબ ? મએં તો એક સેર શકર પીરકો ચડાવુંગા.

[ઝોહરાકા તાકીદસે આન કર બાહદુરકો બુલાના.]

ઝોહરા—બહાદુર, બાહદુર.

બાહદુર—આયા મેરી જાં, મેરી લાડલી.

[જાંના ઝોહરાકે સાત બાહદુરકા, આંના લડતે હુવે મોગ-લકે સાત બહમન રાંમચંદરકા.]

નુરદ્દીન—જુદા, સાફ જુદા. વ્હો લુચા આદમી. હમ નહીં બોલો એક મહીના બાઅદ દેત.

રાંમચંદર—તર કાએ વ્હો મેરેકો ઠગવાલે? હુમાલા મહુનલાકી આગા સાહેબકો માની બોલ્યે, અની માલા જુતી દાખવીલે.

નુરદ્દીન—વ્હો કીધર હુએ? બમન ચશ્મ હમ ઉસકા ખોપરી ફોડેગા.

રાંમચંદર—તુમ ઉસકા ખોપડી ફોડેગા, તર મી ઉસકા ઝોપડી જ-લાએગા. બરા બેહેતર આલા. પરંતુ આગા સાહેબ, આજ માની એક ચાંગલી ચીજ બગુન આલે.

નુરદ્દીન—બોલો રાંમતેનજર વ્હો કયા હુએ?

રાંચંદર—આજ કીતી દીન ઝાલે તુમ આન મી રૂપએ સઘલે ઇ-

ફરે તીકરે ઠેવતો, ત્યા સાટી એક ચોરલી પેટી પાએજે. સબ પાએકા હેવનેકો અમી તજવીજ કર આલે.

નુરૂદ્દીન—હાં, પર તુમ ખરીદ મત લો સમઝા? અપના કારખારમે કોઇ ચીજ બેચતા મત લેવ.

રાંમચંદર—નાંહી હો, વીકત કોન ગેઇલ, મી કાએ વેડા હાએ કાએ? યે બગા વો આપલે દુકાનકે પાસ સુથાર હએ વો તુમ બગીતલા નાંહી? વો દીન આપલે જવલ ખુરદા લેનેકો આએ થે વો?

નુરૂદ્દીન—હાં, હાં, ઉસકા કયા?

રાંમચંદર—ઉસકા ઘરચ્યા ઓતાવર મી આજ કીતને દીવસ આલે એક ચોરલી પેટી બગીતલી, તો આજ રાતકો ઉઠા કર ચુપ ચીપ ગેતુંન આંનાં, કસા કાએ?

નુરૂદ્દીન—ખુબ રામતેનજર. આજ રાતકો જાકર ઉઠા લાએંગે.

રાંમચંદર—તુમતર લવકર દુકાન પર એવ, મીભી જીવન બીવન કરૂ ન આતા હએ. રાંમ રાંમ.

નુરૂદ્દીન—સલામ, હમ જરૂર આએગા.

[દોનોકા જાના.]

બાબ પેહેલા—પરદા તીસરા.

કોઠા.

[બહાદુરકા નાક ચઢાકે બએઠે હુવે નજર આના, જોહરાકા મનાંનાં.]

જોહરા—બાહદુર, બાહદુર. મએં તેરે લીયે કીતની ઇનતેજારી ખીચતીથી? મેરે પ્યારે, આજ બાઅદ કએ રોજકે હમારી મુલાકાત હુઇ. મેરી ખતાસે દરગુજર કે ઇતની દેર તુઝે મએંને બાહેર તકલીફ દીઇ.

બહાદુર—[તએશમે] બીબી સાહેબ, તુમકો કયા હએ? યાંહાં ખડે રહેતે રહેતે હમારે પાંવુમેંભી લહુ ઊતરા. ઔર ઘડીયાં ગીનતે ગીનતે ઉંગલીયાંકી લીકીરેંભી ઘીસ ગઇ. તુમ તો નરમ તકીયેપર બએઠે હુવે મઝે ઊડાતેથે. તકસીર તો હમારી હુઇ કે માનીંન્દ ભુકે કુત્તેકે તુમારે દરવાજેપર ભટકતે રહે. [ખુદસે] જરા દમસેંહી શુમાર રખના.

જોહરા—અજી લાડલે, કયું આજ ઇતને ખફા મુઝ કમતરપે હુવે હો?

બાહદુર—[તએશમે] બસ મુઝે ન છેડો. મુફતમે ખટરાક, ખાલી પંચાત. યાંહાં જાંન જાતી હએ ઔર તુમ કયા કીરકીરાતી હો? કમબખ્તી લગાથી જો તુમારી દોસ્તી કીઇ. [ખુદસે] જરા ચોંકાતો સહી!

જોહરા—આજ હુવા હએ કયા, કુચ્છ કહોગે?

બાહદુર—[તએશમે] દીવાંના હુવા દીવાંના, અબ ખીયાલમે આયા?

જોહરા—પ્યારે જરાતો કહો? કુચ્છતો ખુલાસા કરો? ઇતને તીર્શરૂ હો કયું મુઝે ઝીડકાતે હો? કયા મુઝસે કુચ્છ ખતા હુઇ હએ જો ઇતને આજુર્દા હો? મેરે દીલકે સુરૂર, દરગુજર, મોઆફ કર, દીલસે નીકાલ દે અગર કુચ્છભી મુઝસે તકસીર હુવી હો.

બાહદુર—[ફરેબસે] તકસીર કીસીકી નહીં, યેસે સબ તમાંશા કીસમતકા હએ, કીસમતકા!

જોહરા—કીસમતકા તમાંશા? કયા તુમ્પે કુચ્છ આફત ગીરી, યા કીસી મુસીબતમે ફસે હો, કયા હએ?

બાહદુર—[બેજાર હોના ફરેબસે] જાંને દો, બસ યેહે બાતહી છોડ દો. મુવા મએં.

જોહરા—અજબ તરહકી આજ આપ ચાલ ચલાતેહો! ઇસ રમ્જકા ખુલાસા કયું હોગા? મુઝે તુમારી ગમગીનીકે સબબસે વાકીફભી નહીં કરતે હો, તા ઊસકો મીટાનેકી કુચ્છ તદબીર કરૂં.

બાહદુર—[ફરેબસે] તુ કયા કરેગી? એક ઔરતસે કયા હો સકેગા? [ખુદસે] રસ્તેપર તો આઇ.

જોહરા—કસમ મુઝે ખુદાકી કે જો મુઝસે હો સકેગા વહો મએં તુમારે લીયે કરૂંગી.

બહાદુર—[સોંચ કર] એક જીમે આતા હએ કે કહું, દુસરા અંદેશા આતા હએ કે ચુપ રહું.

જોહરા—સૌગંદ હએ તુમકો મેરી જાંનકી, મુઝે વહો બાત કહો.

બહાદુર—[ફરેબસે] તોબા, તોબા, કસમ કીસ વાસ્તે ડાલતી હએ. છે, છે, છે. ખએર જબ સૌગંદહી ડાલી તબ કયા કરૂં? સુન લાડલી કે આજ મેરી દો સો અશરફીયાં કહીં ગીર ગઈ.

જોહરા—બસ દો સો અશરફીકે લીયે ઇતને રંજીદા હુવેથે? તો પહેલેહીસે બોલતે તો કયા હોતા?

બહાદુર—મુફતમે દમ બ દમ તુઝે મએં તકલીફ દેને નહીં ચાહતા હું.

જોહરા—અજી ઇસમે કાહેકી તકલીફ. મેરી જાંન તુમપર કુરબાન હએ, તબ દો સો અશરફીયાંકી કયા બીસાત? બએઠો. અભી લા દેતી હું.

બહાદુર—નહી, નહીં, કુચ્છ જરૂર નહીં. મએ કહીંસે બાહેરસે લુંગા.

જોહરા—યહે કયા બાત કરતે હો? ઘરમે છોડ બાહેર જાંના કયા ભલા? મએં દુંગી.

બહાદુર—ખએર! જૈસી તેરી મરજી, જા લે આ.

જોહરા—ઇસી વકત લાતી હું.

[જોહરાકા જાંને ચહાંના, બહાદુરકા અટકાંના.]

બહાદુર—સબ્ર, મુઝે એક બોસા દે, પીછે જા.

જોહરા—લો જાંની, એક છોડ હજાર લો. મએં તુમારીહી હું.

[બહાદુરકા બોસા લેના, જોહરાકા જાંના.]

બહાદુર—વાહ, વાહ! કયા ખુબ તદબીર કીઈ. શાબાશ રે બહાદુર! [મેજપર શીશા રખા હુવા દેખ કર] જરા પ્યાસ લગી હએ પાંની

તો પીયું [શીશેમે શરાબ દેખ કર] અરે વાહ! યહેતો શરાબકા શીશા હએ! હકીમજીભી ઘરમે બએઠ કર મજે કરતે હોંગે? ચલો પાંની નહીં તો શરાબ, ગર્જકે વક્ત સબકુછ હલાલ હએ [પીના.] હા હા, યહે શરાબ શીરાજકી અંગુરકા બના હુવા હએ, મગર પીનેસે પેટમે શોઅલા કયું ઊઠને લગા! અરે સર કયું ચક્કર મારતા હએ! યા અલ્લાહ! અરે! અરે! અરે!

[બહાદુરકા બેખુદ હો જાંના, જોહરાકા આન કર બહાદુરકો સોયા હુવા દેખ કર જગાના.]

જોહરા—બહાદુર! બાહદુર! હં, કૈસા સુસ્તી હએ? અભીસેહી સો ગયા? તોબા! બહાદુર, મેરી જાંન? પ્યારે અજી ઊઠો, કયા સોતે હો? અભીતો નીમાંશાંમકા વક્ત હએ. [હાત હીલા કર] અરે યહે કયા હુવા! નહીં હાત હીલતા, નહીં દમ ચલતા! અફસોસ! યહે કૈસા મોઅમેલા! બહાદુર? બહાદુર?

[ગુલ સુન કર દાયાકા દાખેલ હોના.]

દાયા—બેગમ યહે કયા હએ? કયું શોર કરતી હએ? હકીમજી ઘરમે આએંગે તો કયા કહેંગે, બહાદુર કયા અબતક યાંહી હએ?

જોહરા—દાયા, બહાદુરતો એકાએક મર ગયા!

દાયા—મર ગયા! બહાદુર મર ગયા! કૈસી તાઅજ્જુબીકી બાત! હાએ! અબ કુચ્છ તદબીર કરની ચાહીયે!

જોહરા—મેરા ખાવીંન્દ આએગાતો મુઝે મારહી ડાલેગા!

દાયા—સબ્ર, સબ્ર, તુ ન ઘબરા, મુઝે એક અચ્છી યાદ આઇ હએ.

જોહરા—કયા? બોલદે દાયા નહીંતો મેરી કમબખ્તી હએ.

દાયા—યાંહાંસે થોડે દુર પર એક બડાઇકે ઘરકે ઓટે પર મએંને એક બડી સંદુક દેખી હએ, ઉસમે ઉસકો ડાલ આવુંગી. તુ ન ઘબરા.

જોહરા—અરે પર કોઇ દેખેગાતો?

દાયા—નીમાંશાંમ હુઇ હએ, કોઇ ન દેખ સકેગા. જલ્દીસે યહે કામ કીયા ચાહીયે, નહીં તો હકીમજી આએંગે તો મેરી ચોટી મુંહા તેરા નાક કાટેંગે.

જોહરા—સચ દાયા તુ સચ કહેતી હએ. યેહે મેરે ગુનાંહોંકી સજા હુઇ હએ. અપને હકદાર ખાવીંન્દકો છોડ દુસરે પર નજર કીઇ, ઉસકા યેહે નતીજા. મુવા યેહે કાંહાં મેરે નસીબમે મીલા.

દાયા—ઇસકા સીર ફુટે ઇસકા, કયા દુસરી જાએ ન મીલી, જો યાંહાં આ કર મર ગયા?

[દોનોકા બહાદુરકો ઉઠાના]

બાબ પેહેલા—પરદા ચૌથા.

દીવાંનખાંના.

[દાખેલ હોનાં શાહજાદે અલમાંસરૂહબખ્શકા સોંચકે દરીયાવમે ગોતે મારતે હુવે].

અલમાસરૂહબખ્શ—મએં જાંવું યા યાંહી રહું? મેરે છે બેગુનાહ બીરાદરોં જો મેહેરઅંગેજકી શમશીરસે કતલ હુવે હએ, ઉનકા ખુનકા બદલા લેનેકે લીયે કદમ રાહે કીનાંમે ધરૂં, યા મેરા પીદર જઇફ, જો અપને છે ફરજંદોકે કુસ્તા હોનેસે દસ્તે મલાલતમે અંદોહનાક હો, અસ્ને દીદાસે બારીશે સરેશક બરસાતા હએ, ઉસકી ખીદમતગુજારીમે રહે, દીલાસેકે સખુનસે ઉસકે જીકો રીજાંવું? મુઝેતો યેહે દોહેરા ફર્ઝ બજાંની હએ. અગર યાંહી રહે વાલીદકી ફરમાબરદારી કરતા હું, ઔર ઉસકે રાહતો કરારકા ખીયાલ દીલમે રખતા હું, તો ભાઇયોંકા કીના લીયા નહીં જાતા. ઔર ઉનકી દુશમન મહેરઅંગેજ અપની જાલીમ દસ્તકી સજા ચખે બગએર રહેતી હએ. બલકે આલમ મુઝપર નાહીમતીકા તોહમત રખતા હએ! જો હોનેકા હો સો હો. મહેરઅંગેજકે સવાલકા જવાબ લાંના સજાવાર હએ અલમાસરૂહબખ્શ, સુસ્ત રહે યેહી તેરે ઇરાદેપર, ઔર દેખકે બાહરે ગએબસે કયા નીકલતા હએ. બાદશાહ ખીલવતમે ફર્શે મલાલપર સોતા હએ, વાંહાં જા ઉનસે રજા લું, ઔર કલહી યાહાંસે માંહા ચીનકી તરફ રવાંના હોનેકે લીયે કદમ ઉઠાવું.

[અલમાસરૂહબખ્શકા રવાના હોનાં]

બાબ પેહેલા—પરદા પાંચવા.

કમરા.

[મોગ઼લો બહમ્મનકા સંદુક ઉઠા કર લાંના]

નુરૂદ્દીન—તોબા ઇલાહી, હમ મર જાતેંમ. રાંમતેન્જર સંદુક બોત ભારી, મન કાંદ બઓત દુખતેમ.

રાંમચંદર—અરે એગી. પીટારાકા લાકુડચા બોજ લઇ ભારી. મીની પહેલેચ તુમકો સાંગીયાતા કી પેટી માતર ચાંગલી હએ. ઇસકે આંત હમારા સબ પૈસે રેહેગા.

નુરૂદ્દીન—સચ રામતેનજર સચ.

રાંમચંદર—આગા, યહે કાહે? મી તુમારા ભાગીદાર, આન તુમ મેરા નાંવ આઠવન નાંહી ઠેવતા? હે બગા, રામતેનજર નહવે, રાંમચંદર બોલો.

નુરૂદ્દીન—રામમેંન્દર, ઓઇ, ઓઇ, રામતેનચર, અરે રામતેનજર,-અરે રામતેનજર.

રાંમચંદર—નહવે હો, રામતેનજર નહવે, રાંમચંદર.

નુરૂદ્દીન—નહીં હમ રાંમતેનજર નહીં બોલો, હમ બોલો રાચમેનદર, અબ યહે બરાબર?

રાંમચંદર—તુમકો નહી આતે, સોડા.

નુરૂદ્દીન—હમ નહીં બરાબર? તુમ નહી કાંન સુનો. અચા ઠીક નહીં, રામતેનજર બોલો રાચમેનદર બોલો, સબ યેક માઅલુમ? અબ બોલો હમ કયા કાંમ કરેગા?

રાંમચંદર—રાત તર બોત હુવા હએ, અતા ઠેલી કારૂન હે પેટીમે ઠેવ ગે, મંગ નીજેંગે.

નુરૂદ્દીન—અચા, તુમ ઠએલી લાવ,હમ ગીન કર ઇસમે બંદ કરેગા.

રાંમચંદર—બડે મી જાવુંનસી અતા આનતો.

નુરૂદ્દીન—રાંમતેન્જર જલ્દી આવ, હમ નીંન્દ આતેમ.

[રાંમતેનજરકા જાંના, ઔર એક છોટી સંદુક ઉઠાલે આના.]

રામચંદર—હે ગેયા મોજે. આગા, મી આની તુમી જય પેટી ઊઠા કર લાએ તબ માલાતર રસ્તેમે ક્ષાર ભએ વાટે હો?

નુરૂદ્દીન—દીવાના કાએકે ડરો? અમ નઇ ડરતા. તુમ બમ્મન લોક બઓત ડરો. કુત્તા પુકારો તુમ ડરો, બીલ્લી પુકારો તુમ ડરો, ચુવા પુકારો તુમ ડરો, પડે કયા? હમ નેઇ ડરતા. તુમ બમ્મન લોક બાત ડરો.

રાંમચંદર—અજી તુમ લોક મહનીયાતર બલવાંન હએ.

નુરૂદ્દીન—નેઇ હમ બલવાંન નેઇ, હમ મોગ઼લ હએ.

રાંમચંદર—અરે બલવાન મહનીયા તર જોરવાલા.

નુરૂદ્દીન—હાં, અલબતા હમ બઓત જે઼ર. એક વક઼્ત હમ તીનસો આદમી મારો. નેઇ બ દુક઼, નહીં લકડી, નેઇ શમશીર, ફ઼ક઼ત હાત મારો મા-અલુમ? હમ દો શએતાંનભી મારો, સમઝા રામતેનજર.

રાંમચંદર—અછીગે, અછીગે. જો તુમારે કૌન જો કુસકુર હોતે નાંહી, વોભી ગકસ ભુત સબ મારતેતે નાંહી?

નુરૂદ્દીન—કોસકોર કયા ચીજ઼ હએ?

રાંમચંદર—કુસકોર કાએકી, વો દીન તુમ તુમારા બડા પોથીમે પહુતેથે નાંહી.

નુરૂદ્દીન—ઓઇ, ઓઇ, દીવાંના જો કએખુસરો. કુસકોર નાંહીં, કએખુ઼સરો.

રાંમચંદર—વોહી, વોહી કાએકુસકોર. બડે રાકસ મારતથે મહને.

નુરૂદ્દીન—સચ હએ હમભી બહોત મારો. એક રોજ઼,—

[બહાદુરકા સંદુક઼ ખોલને ચહાના, રાંમચંદરકા ચોકના.]

રાંમચંદર—થાંમ, થાંમ, આગ઼ા યે આવાજ કાએકા?

નુરૂદ્દીન—આવાજ઼ નેઇ, ચુવા લકરી ચાબતેમ.

[ફ઼ેર દોબારા બહાદુરકા સંદુક઼ ખોલને ચહાના.]

નુરૂદ્દીન—[ડર કર] રાં-રાં-રાંમતેનજર?

રાંમચંદર—[ડર કર] આ આ આ આગા?

[બહાદુરકા સંદુક઼ ખોલના.]

બહાદુર—અરે બાપરે?

નુરૂદ્દીન—[ડર કર] રાં-રાં-રાંમતેનજર?

રાંમચંદર—[ડર કર] આગગા ભુ—ભુત!

[બહાદુરકા સંદુકસે સર બાહેર નીકાલના.]

નુરૂદ્દીન—શ-શ-શ-શએતાંન ભાગોરે ભાગો.

[આગાકા ભાગ જાંના.]

રાંમચંદર—[પુકાર કર] ભુ-ભુ-ભુ-ભુત. પલા પલા.

[રામચંદરકા ભાગ જાંના, બહાદુરકા સંદુકસે બાહેર નીકલ આંના.]

બહાદુર—યહે કયા તઆજ્જુબીકા માંઆમલા! હકીમકે ઘરમેસે મએં યહે પેટીમે કેસા આયા! ઔર વહો આગા ઔર બહુમ્મન મુઝે દેખ ભાગ કયું ગએ! [સોચ કર] હું હું અબ મુઝે જરા યાદ આઇ. મએંને જો વહો શરાબ પીઇથી ઉસસે બેહોશ હુવા હુંગા, ઔર મુઝે મુવા સમઝ હકીમકી ઔરતને યહે પેટીમે બંદ કીયા હોગા. પર યાંહાં કાંહાંસે આયા! શાયદ ઇન દોનોને યહે પેટી ખરીદ લાઇ હુએ, યા ઉઠા લે આએ હુએં, ઔર શએતાંન સમઝ ભાગ ગએ. [સંદુકસે ઠુકરાંના] યહે કયા? અશરફીકી સંદુક! ડર કર યેભી છટ ગએ! જબતો યહે ઉઠા મએંભી યાંહાંસે સટક જાતું, ઔર ફજ્જરકો શાહેર છોડ ચલા જાતું. [બહાદુરકા સંદુક ઉઠા કર હવા હોના.]

તમામ હુવા બાબ પહેલા.

બાબ દુસરા—પરદા પેહલા.

મુસાફરખાંના.

[બહાદુરકા સફરકી શીકાયત કરતે હુવે દાખેલ હોના]

બહાદુર—મેરી મુસાફરીકી આખેરી મંજીલકોતો આ પોંહચા. અરરર રસ્તેમે કીતની સખ્તી સહી. તોબા! ધકકા મુક્કી ખાતે ખાતે આઇન્દા યહે

કારવાનસરામે મુક઼ામ કીયા હય્એ. પર યાંહાં મય્એં કરૂં કયા? નજ઼દીકતો એક દમડીભી નહીં હય્એ. મોગ઼લ ઔર બહમ્મનકી દપટાઇ હુવી અશરફીયાંભી સારી ખ઼ર્ચ હો ગઇ. એક પૈસા નાંન ખ઼રીદનેકીભી ખ઼ર્ચી નહીં હય્એ. કલ દો પૈસે પૈકા ખ઼ુર્દા થા, વોહોભી તમામ ઉડ ગયા. પેટમે ભુકતો બોલતી હય્એ કે મય્એં, ઔર વ્હુ કારવાંનસરાકા માલેક એસા સુમ હય્એ કે દામ લીયે બગ઼ય્એર ઘાસકી કાંડીભી ઉઠાંને નહીં દેતા. કુચ્છ ઔર યાંહાં છકકે પન્જે લડાએ ચાહીયે. નહીંતો મારે ભુકકે દાંત ચાબતા રહે જાવુંગા. આજકી રોટી મીલેતો બસ, ફ઼ેર કલ દેખ લેંગે. [સામને દેખ કર] સાંમનેસે કોઇ મુસાફર આતા હય્એ, માલ તાજ઼ા દીખતા હય્એ. ઇનપર હાથ અજ઼મા કર દેખે? અય્એ બેશર્મી તુ હો મેરા મદદગાર.

[બહાદુરકા એક કોનેમે પોશીદા હો જાંના, અલમાસરૂહ઼ બખ઼્તાકા સરામે આંન કર મનજ઼ીલ કરના.]

અલમાસરૂહ઼—યા બારે ફ઼કતાઅલા, સનાઓ સીપાસ હય્એ તેરા જ઼ાતકો કે કરાબ મનજ઼ીલે મક઼સુદકે આયા હું. માંહાચીન યાંહાંસે ફ઼ક઼ત થોડે ર પર હય્એ. સુબ્હા હોતેહી યાંહાંસે રવાંના હુંગા. રાહમે ન થા સાથ કોઇ હમદમ, ન હમશરીક઼; પર એકેલા રંજ ઉઠાતા બડી મુશકીલસે યાંહાં તક દુર આયા. શહેરમે પોંહુચતેહી એક નોકર રખા ચાહીયે. નહીંતો સબ કાંમ મુઝ એકેલેસે ન હો સકેગા.

બહાદુર—[ખ઼ુદસે]કોઇ બેચારા ભોલા હય્એ. એસેહી શીકાર મેરે લાયક઼કે હય્એ. ચલો આગે ચલકર દોસ્તીતો કરે [અલમાસરૂહ઼કો] સલાંમો અલેકુમ માયાં સાહેબ, કયું ખ઼ુશ તો હો? બહોત દીનસે મુલાક઼ાત હુઇ. [ખ઼ુદસે] જ઼ીન્દગીમે પહેલી મરતબા.

અલમાંરૂસહ઼—[તાઅજ્જુબ હો કર] સાહેબ?—

બહાદુર—ઇતને રોજ઼સે કાંહાંસે આએ? શાયદ સોદાગરી કે લીયે કહીં ગએ હોંગે?

અલમાંરૂસહ઼—સાહેબ? [તાઅજ્જુબ હોનાં] આપ કુચ્છ મુઝે કહેતે હો?

બહાદુર—બાવાજીતો ખ઼ુશ હય્એ?

અલમાંરૂસહ઼—કયા હ઼જ઼રત?

બહાદુર—આપકે અઝીઝ બીરાદર મુઝે કઅે રોજ હુવે યાંહાં મીલેથે.

અલમાસરૂહ—મેરા બીરાદર! [ખુદસે] શાયદ યેહ કોઇ મેરે ભાઇકી પએછાનવાલા હએ, ઔર ઉસકી સુરતપરસે મુઝસે યેહ બાતેં કરતા હએ. [બહાદુરકો] સાહેબ આપકો મેરે ભાઇ કાંહાં મીલેથે?

બહાદુર—[બાતેં બના કર કહેના] તુમારે ભાઇ, હએસો કે, યાંહાં [ખુદસે] કાંહાં બોલું? [અલમાસસે] અપને યેહી શાહેરમે મીલેથે.

અલમાસરૂહ—કૌનસા ભાઇ? જેહાંગીર યા બખ્તયાર?

બહાદુર—[બિઅખ્તયાર હોક દેના] જેહાંગીર નહી, બખ્તયાર [ખુદસે] બાપરે! યેહ કૈસે કૈસે ગોલે ચલતે હએં. મએંને તો યેહ નામભી નહી સુનાથા.

અલમાસરૂહ—બખ્તયાર! અરે અફસોસ! ઉસકા તન અબ કાંહાં હોગા, ઔર કાંહાં સર. કાંહાંકા બાશીંદા ઔર કાંહાં આ મારા ગયા! સદ હએફ!

બહાદુર—[ફરેબસે સુખન ઉઠા લેના] અરે ઉસ બીચારેપર કૈસા સીતમ ગુજરા, તોબા! જબ મુઝે યાદ આતી હએ, જાંન મારે ગમકે મુંહ પર આતી હએ. [ખુદસે] ઔર મએંને ઉસકી સુરતભી ન દેખીથી.

અલમાસરૂહ—મેહરઅંગેજ! કૈસી જાલીમદસ્તી ઔર જફાકારી તુને ઉસ પર કીહી.

[અલમાસકા સુખન સુન કર ફરેબસે બહાદુરકા બાતેં બનાંના.]

બહાદુર—મેહરઅંગેજ! મેહરઅંગેજ! તુ કૈસી સીતમગર હએ. [ખુદસે] મેહેરઅંગેજ કૌન? જો હો સો હો, મએંભી ઇસકે સાથ સબક લેતા હું.

અલમાસરૂહ—અએ ગમગોસાર, જબ તુ મેરે બીરાદરકો ઇસ કદર પએછાંનતા હએ, તબ તુઝે ઉસ્સે બહોત આશનાઇ હોગી?

બહાદુર—[મકસે] આશનાઇ પુછતેહો? સાહેબ, ઉસકેસા આદમી દુન્યાંમે ન હોગા. જોકે મએં ફકત ઉસકા નોકર થા તોભી વહો મુઝે એક દોસ્ત સમઝતાથા [ખુદસે] યેભી અચ્છી તાલ હોક દીઈ.

અલમાસરૂહ—જબ અએ નેકબખ્ત, અગર ઇસ વક્ત તુ કહીં કામમે ન હો, તો મેરે સાત રહેના કુબુલ કર. મએં તુઝે તુ જો મંગેગા વોહી દરમાંયા દુંગા.

બહાદુર—અજી દરમાંયેકી બાત છોડ દો, વોહ પીછે દેખ લેંગે. હમ કયા તુમારે બહીશતગુઝીન બીરાદરકો પએદાંનતે નહીં, જો તુમારી નોકરી ન કરેં? આજસે મુઝે અપના ફરમાબરદાર સમઝો.

અલમાસરૂહ—ઇસ શાહેરસે તો તુ અચ્છી તરેહસે માહીર હોગા.

બહાદુર—તોતો, મએં યાંહીકા બાશીન્દા હું, ફેર શેહેરસે માહીર ન કયું હું? [ખુદસે] મેરી ઉમ્ર ભરમે મએંને માહાચીન ન દેખા.

અલમાસરૂહ—યાંહાંસે વોહ કીતના દુર હોગા ભલા?

બહાદુર—યાંહાં નજદીકહી હએ, થોડી દેરમે જા પોંહચેંગે [ખુદ-સે] ભલા જાંને મેરા.

અલમાંસરૂહ—તુને મહેરઅંગેજકોતો દેખા હોગી?

બહાદુર—મહેરઅંગેજ [હંસના] હા હા હા હા મેરી નજરકે સામ-નેકી લડકી [ખુદસે] ખુદા માઅલુમ મહેરઅંગેજ કોન હએ! યાંહાતે અકલકો ગુસેમે ડાલ સબ શુમારસે કામ રખતે હએં.

અલમાંસરૂહ—સુબ્હો હોતેહી હમ યાંહાસે રવાંને હોંગે.

બહાદુર—દુરસ્ત હએ મહેરબાંન. મગર અબતો આપ થકે હો. જરા નાસ્તા નેહારીતો કર લો. [ખુદસે] મેરેભી પેટમે કુત્તે દોડતે હએં.

અલમાંસરૂહ—ખુબ હએ ચલો.

બહાદુર—ચલો નેકનામ, મએં તમાંમ તૈયારી કરવાના હુ. આમદ, ફઝલ.

[પુકારતા હુવા જાતા હએ, ઉસકે પીછે રવાંના હોના અલમાંસકા.]

બાબ દુસરા—પરદા દુસરા.

કર્યા.

[લાલાકા મુર્ગીયાંકો ચરાતે હુવે ગાંના ગાંના.]

બરહંસ—લાવની—ફસ્ત મજનુકી તેયારી—તર્જ.

લાલા—હસ્તી ફીરતી હું દીન સારા, હુર્રર હાશ હુશ હુશ હારા—હસ્તી.
કાંહું ભાગતી હો મુર્ગ્યાં મેરી, અરી હુશ ઘરકી રાહ લેરી,
હુએ બીલ્લી તુમારી વહાં બએરી, અરી લંગડી ક્યું યાંહાંઠએરી,
ચલો ચલોરી મુર્ગ્યાં મેરી, ઘરકા લો રસ્તા,
બીરકા નહીંતો અબ માંરૂંગી, સરમે હમામ-દસ્તા,
ભારી સરપે હુએ મેરે ભારા—હુર્રર હારા હુશ હુશ હારા—હસ્તી.
હાહા હા હો હા હા હા હો હા, ચલી ઠુમકટી હુએ કયા વાહ! વાહ!
અરી મુર્ગીકો દેખો સાહ હાહ, ઇધર તુ કાલીરી આ આ આ
કુટ કુટ કુટ ક્યું કરતી હો, સુનો મેરે કું કું [મુર્ગીકા બાંગ દેના.]
મુર્ગેને ફેર બાંગ દીઇ, હુર્રરર સું સું સું સું
પાસ ઘર હુએજી તુમારા—હુર્રરર હાશ હુશ હુશ હારા—હસ્તી.

[દુરસે દહેકાંનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાંની—હો લાલા લાલા હો લાલા.

લાલા—અજી આઇજી આઇ. મુવે મુર્ગીયાંતો જલ્દી જલ્દી ચલતેભી નહીં, ઔર માંયાંજીતો અકડ કર પુકારતા હુએ. મેરા મર્દ દુરસે કેસા દીખતા હુએ! હુબહુ મેરા ફર્બે મુર્ગા. ઔર ઉસકી બહેન મેરી નનંદ, ચરબી ચડી હુઇ મુર્ગી. ઔર સાસતો ખુડ્ડક બુઢ્ઢી. જો બુઢ્ઢા મુર્ગા જો ખા ખા કર ફરબે હો દીન ભર મુર્ગીયોંમે અકડતા હુવા ઝોક જતાકેસે ચલતા હુએ, ઉસકો મએં માંયાંજી કહેતી હું. ક્યું કે ઉસકી સબ ચાલ, સજ ધજ, ચેહરા બીરા સબ મેરે પ્યાવાન્દસે મીલતા હુએ. જો બુઢ્ઢી મુર્ગી જો બરસકે નવ મહીને બએઠ રહેતી હુએ, ઔર તીન મહીને અંડે દેતી હુએ, જો સારે મુર્ગીયાંમે બડી લડાક ઔર મીજાજી હુએ, ઉસકા નાંમ મએંને ફુફી રખ્ખા હુએ. ઉસમે

ઔર મેરી સાંસમે જરાભી ફર્ક નહીં હએ. વ્હો અંધી દુમકટી જીતરી પીતરી-કો મએં ખુબ કહેતી હું. કયુંકે મેરી નનંદકે માનીંન્દ વ્હોભી અપની બદ-શીકલકી બડી મગરૂર હએ. સબોંસે ઝગડતી હએ, ચાંડીયાં કરતી હએ, ઔર હરઘડી ઘરમેસે ભાગ જાતી હએ. યહે તમામ ખસલતેં મેરી નનંદસે માલતી હએ. વ્હો— [દુરસે દહેકાનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાની—તૌબા! તૌબા! લાલા કીધર મર ગઇ? લાલા લાલા હો લાલા?

લાલા—લો, ખુદેને બાંગ દીઇ.

[દાખેલ હોના દહેકાનીકા.]

દહેકાની—લાલા યાંહાં કયા કરતી હએ? કબસે પુકારતા હું? બોલ યાંહાં એકેલી કયું ખડી રહી નકટી?

લાલા—કયા હુવા, મુફતમે અલરાતેહો? ઘરમેસે બાહેર પાંવભી નહીં રખને દેતે.

દહેકાની—તુ યાંહાં કયા કરતીથી? ઇતના કયા કાંમથા જો મુઝે જવાબભી નહીં દીયા હં?

લાલા—તુમારી બહેન સારા દીન હીંદતી હએ ઊસકો કુચ્છ નહીં કહેતે, ઔર મેરેપરહી ઘાલ તલવાર બાંધ આતે હો?

દહેકાની—તુ યહે નખરેં છોડ દે ઔર મુઝે જબાબ દે? બાતેં કયું ઊડાતી હએ! યાંહાં કીસ કાંમમે તુ થી?

લાલા—[ખુદસે] જરા ઇસકોભી જલાવું [દહેકાનીકો] કયા કરતી-થી વ્હો તુમ કાહેકો પુછતે હો? મેરી મરજી હો સો મએં કરૂંગી.

દહેકાની—મરજી હો સો કરૂંગી? બોલ તુ કયા કરતીથી?

[દહેકનીકા શક લાંના.]

લાલા—બોલતીથી, બાતેં કરતીથી.

દહેકાની—બાતેં કરતીથી? કીસકે સાથ ભલા?

લાલા—વ્હો તુમકો પુછનેકી કયા ગરજ? મેરે પ્યારોંકે સાથ.

દહેકાની—કયા ગરજ? વાહ! યહે બાતેં કરનાં તુઝે કીસને સીખ-લાયા? તેરે પ્યારે કૌન?

લાલા—મએં નહીં બોલુંગી.

દહેકાની—નહીં બોલનેકી? તેરા સર ફોડુંગા.

લાલા—સર ફોડો તોભી ન કહુંગી.

દહેકાની—નાક કાટુંગા.

લાલા—જી નીકાલો તોભી ન કહુંગી.

દહેકાની—[ગુસ્સેં હો કર] બોલતી હએ યા—

લાલા—[ઘબરા કર]મેરે મુર્ગ્યાંકે સાત.

દહેકાની—અરી શઅેતાંનજાદી!

લાલા—ઓ શક ભરે અડુસે!

દહેકાની—લાલા તુ બડી સીદદત કરતી હએ.

લાલા—મીયાં મીયાં, તુમભી દીન પર દીન દીવાને હોતે ચલે, મેરે મુરગે?

દહેકાની—અબ મુરગ્યાંકા ખીયાલ છોડ દે ઔર જરા ઘરમે બએઠ.

લાલા—અજી મુર્ગીયોંસેતો મેરી જીન્દગી હએ. મેરે બચ્ચે કચ્ચે સબ વાંહી. જબ મુઝે ફરજંદ નહીં તબ મએં કીસ પર પ્યાર કરૂં?

દહેકાની—મુઝેહી તેરા બચ્ચા સમઝ?

લાલા—[ખુદસે] દેખો બુઢેકી અકલ ગઇ હએ સો? યેહ મેરા ખાવીન્દ ઔર મએં ઇસકો બચ્ચા કહું! [દહેકાનીકો] વાહજી વાહ! તુમારેસેતો મેરી મુર્ગ્યાંમે જીયાદા અકલ હએ.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહકા મઅ બહાદુરકે]

અલમાસરૂહ—બહાદુર, ઇન લોગોંસે પુછકે યાંહાં હમકો રહેનેકી કહીં જાએ હએ?

બહાદુર—ખુબ હએ [દહેકાંનીકો] બુઢેમીયાં ઔર જવાંનબીબી હમ મુસાફર હએ ઔર—

[દહેકાનીકા ઝીડકના બહાદુરકો.]

દહેકાની—યેહ મુસાફરખાંના નહીં, આગે જાવ.

બહાદુર—[ખુદસે] જાકુસતો હું કાલનેકીહી બાત કરતા હુએ [દહેફ઼ાનીકો] હુજ઼રત યાંહાં ઉતારેકી જાએ કહીં મીલેગી!

દહેફ઼ાની—યાંહાં નહીં મીલતી હુએ, કહી આગે જાકે ઢુંડ.

[દહેફ઼ાનીકા લાલાકો પસે પુશત છુપાંના, લાલાકા બસ્તીકે લોગકો દેખ કર ખુશ હોના.]

લાલા—[કાંનમે] મીયાંજી, ઇન દોનોમે અચ્છા કીસકા ચહેરા હુએ? ચ્હે બાતેં કરતા હુએ ઊસકા, યા જો પીછે ખડા હુએ ઉસકા?

દહેફ઼ાની—લાલા ધરમે જા. [બહાદુરકો] સાહેબ યાંહાં કુચ્છ નહીં પાવોગે?

બહાદુર—[ખુદસે] નરમીસેતો કુચ્છ હોતા નહીં, દેખેં જ઼ર કયા કરતા હુએ? [એક અશરફ઼ી દે કર] હર રોજ઼કી હમ એક અશરફ઼ી દેંગે.

દહેફ઼ાની—[લલચાંના] હું હું! કયા તુમ.કયા બોલતે હો?

લાલા—[કાનમે] મુઝેતો વ્હો પીછેવાલા પસંદ આતા હુએ.

દહેફ઼ાની—[ગુસ્સેમે] લાલા ધરમે નહીં જાતી?

બહાદુર—કુચ્છ હમારા જવાબ નહીં દેતે? રોજ઼ એક અશરફ઼ી મીલેગી.

દહેફ઼ાની—રોજ઼ એક અશરફ઼ી દોગે? સોનેકી, સચ્ચી પીલી?

બહાદુર—હું હું સચ્ચી, સોનેકી, પીલી [અશરફ઼ી દેના.]

દહેફ઼ાની—[ખુશ હો કર] તુમ કૌન હો?

બહાદુર—મુસાફર.

દહેફ઼ાની—અરે ભાઇ વ્હોતો મઍંભી જાનતા હું, પર તુમ રહેનેવાલે કાંહાંકે ઔર કૌન જાતકે હો?

બહાદુર—[બાતેં બનાંના] હમારે શેહેરકા નામ બહાદુર આબાદ હુએ, ઔર હમ સૌદાગર હુએં.

દહેફ઼ાની—[ખુશ હો કર] સૌદાગર હો? બહેતર, સાહેબ ચ્હે હમારા ઘર તુમારાહી સમઝો.

બહાદુર—બડી મહેરબાંની આપકી.

લાલા—[કાનમે] મીયાંજી, વહો પીછે ખડા હએ ઊસકી આંખેં દેખી? કૈસી મસ્ત ઔર—

દહેકાની—[તએશમે] લાલા ઘરમે ચલ નકટી!

બહાદુર—સાહેબ યહે બેગમ આપકી દુખતર હોગી?

દહેકાની—દફતર? નહીં સાહેબ, દફતર ઉસકે પાસ નહીં હએ. શહેરમે યા દરબારમે દફતર મીલેંગે.

બહાદુર—હું ખુબ હએ. પર યહે ઔરત આપકી બેટી હોગી?

દહેકાની—બેટી? લાહોલવલા, સાહેબ મેરી યહે જોરૂ હએ.

લાલા—ઔર હજરત યહે મેરે મર્દ હએ.

[દહેકાનીકા લાલાકો ઘુરના.]

બહાદુર—મોઆફ કીજે, જરા આપકી ઊમ્ર જ્યાદા દીખતી હએ, ઈસસે મુઝસે ચુક હુઈ.

દહેકાની—નહીં સાહેબ, ઊસકી કુચ્છ ફીક નહીં.

લાલા—મીયાંજી તુમ ખડે ખડે બાતેં કારોગે, યા મહેમાનોકો ઘરમે લાવગે.

દહેકાની—ચલીયે જનાબ, યહે નજદીકકા ઘર બંદેકા ગરીબખાંનાં હએ.

[લાલાકો લેકર દહેકાનીકા જાંના.]

બહાદુર—ચલો મહેરબાંન તશરીફ લે ચલીયે. બુઢેકી નજર તુમારી હએલીપર હએ, ઔર ઔરતકી નજર તુમારી પર હએ.

અલમાસરૂહ—[શરમીન્દા હો કર] દીવાને બહાદુર;—

[અલમાસકા જાંના, બહાદુરકા નકલ કર કર હોના રવાંનાં.]

બાબ દુસરા—પરદા તીસરા.

રાસ્તા.

[બહાદુરકી તાલાશમે કુતબોદીનકા આંના.]

કુતબોદીન—બહાદુરકાતો કહીં પતા નહીં લગતા. આજ કએ રોજ હુવે ઊસકી તાલાશમે ફીરતા હું, તોભી નહીં મીલતા ઊસકા નામ ન

નીશાંન. વહો ગયા તો બલાસેતી, મેરે સરપરકી બલા ગઇ, પર મેરી પુરાંની પઘડી, ઊસકે ભાઇકે જુત્યાં ઔર મેરી ઔરતકી ખુલાક ઇતની ચીજેં ઘરમેસે કહીં દબાકે લે ગયા. ઐસે બેટેસેતો મએં બેજાર હુવા હું. દીન-ભર મારામારી, ટંટે, ફીસાદ, ચોરીયાં ઔર ઝઘડતે ફીરતા હએ. પર વહો ગયા કાંહાં હોગા? કીસીને મારતો ન ડાલા?

[બુઢેકા દીવાનોકી તરહ ઇધર ઊધર ફીર કર અપની પઘડી, જોરૂકી ખુલાક ઔર જુત્યાંકો યાદ કરના]

કાલીંગડા—કાહારવા—તેરા યાર સુબેદાર—તર્જ.

લાલ મેરી પઘડી ઢુંડ લાવોરે,
ઢુંડ લાવો, ઢુંડ લાવો, ઢુંડ લાવોરે—લાલ.
ઔરતકી ખુલાક લે ગયા વહો નાપાકરે,
જુત્યાં મેરે પ્યારે કોઇ જાકે લાવોરે—લાલ.
સોટા હરે બાંસકા, મોટા હએ મધરાસકા,
ખીચડા કાહરૂં બહાદુરકા કોઇ પકડ લાવોરે—લાલ.

[મોગ઼લો રામચંદરકા બહાદુરકી તાલાશ કરતે કરતે ઊસકે ખ઼ાવીન્દકા પતા પાંના.]

નુરદદીન—બુઢ્ઢાબાવા તુમ નામ કયા?

કુતબોદીન—આગ઼ા, મુઝે કુતબોદીન કહેતે હએં.

નુરદદીન—તુમ બહાદુરકા બાપ નેઇ? તુમ નામ બુતકોબીન.

કુતબોદીન—[ઘબરા કર ખુદસે] બહાદુરકે મરનેકી યા બંદીખ઼ાં-નેમે જાનેકી યહે ખ઼બર લાએ હએં—[આગ઼ાકો] હાં સાહેબ બાહદુર મેરા બેટા હએ, ઊસકા કયા?

નુરદદીન—હમ એક બીસ પેન્જ અસરફી નહીં દેતેમ, હમ મર મર જાતેમ. રએતાંન ઘરમે આવ, તીનસો અશરફી એકદમ પકરો. હમ ગ઼રીબ બાબા. બહાદુર નહીં દેતેમ, તુમ એક બીસ પેન્જ અશરફી દેવ.

કુતબોદીન—[ચોંક કર પુછનાં બહાદુરકે લીયે] કયા આગ઼ા જબતો મર ગયા?

નુરૂદદીન—[સમઝના આગાકા અપને લીયે] એકદમ મર ગયા, શએતાંનભી ચોરી.

કુતબોદીન—[ખુદસે] આગાકી એક બીસ પાંચ અશરફી લીઈ, ઇસ્સેં આગાને ઊસકો મારડાલા. ફેર શએતાંન હો કર ઘરમે ઘુસ કર દુસરી તીનસો લે ગયા. અફસોસ! અફસોસ! બહાદુર તેરે બાપકે નામપર યહે કીતની નાંમોશી? અરે મુવે બઆદભી તેરી ચાલ ન છોડી? હ્રુએફ!

રાંમચંદર—કુબકીન સાબ, હે બગા હમારે પૈશે ઘેવુન, અતા અમાલા નાએ દેતે યે કૈસે વાહીટ? તુમી માહાતારા આંની તુમચા મુલગાચા અચ્છા કાંમ નહવે.

કુતબોદીન—અબ માહારાજ તુમ કયા કરોગે? મુવે બઆદ ઊસપર કયા દાવા ચલેગા?

નુરૂદદીન—[તાઅજ્જુબ હોના] બહાદુર મર જાતેમ? ઓ યહે કી બલા અસ્ત?

રાંમચંદર—કાએ બહાદુર મર ગએ? હમચે શર્વ પૈશે ગેલે. ઓ દેવા એ કાએ કેલા.

નુરૂદદીન—ઓ મન એક બીસ પેન્જ અશરફી [રોના] ઓઇ ઓઇ ઓઇ.

કુતબોદીન—[રોના] બહાદુર મુવાતો મુવા, પર મેરી લાલ પઘડી.

[તીનોકા રો કર ગુલ મચાંના.]

રાંમચંદર—ખુતકોબીન, બાહદુરસાબ કૈસે મર ગએ? કુચ્છ મરતે વક્ત હમારે પૈકાકે સાતી મહનેતે?

કુતબોદીન—અરે મએં કયા જાંનુ? આગાકો પુછો ઉસકો સબ ખ઼બર હએ.

નુરૂદદીન—અમ નેઈ બોલો, તુમ બોલો બહાદુર મરો. અમ કયા જાનતેમ?

કુતબોદીન—અરે કમબખ્ત, તુને કહાકે મેરા બહાદુર મર ગયા, ઔર શએતાંન હો કર ઘરમે આયા. અબ ઇન્કાર કરતા હએ?

નુરૂદદીન—નેઇ નેઇ અમ બોલતેમ, સારા શહેર ધુંડતેમ બહાદુર નેઇ મીલતેમ. અમ મર્ગ઼ે જાતેમ અગર એક બીસ પેન્જ અશરફી નહીં હેતેમ. રાતકો એક શએતાંન ઘરમે આવ હમાંરા અશરફી ચોરતેમ, હમકો આખતેમ, મારતેમ. હમ નેઇ બોલો બહાદુર મરતેમ.

કુતબોદીન—તો એસા હુએ? અબ સમઝા. મએં સમઝાકે તેરી પચીસ અશરફીયાં લે ગયા ઓર વ્હો મર ગયા. ઓર ફેર શએતાંન હો કર તેરે ઘરમે આયા. જબતો બહાદુર જીતા હુએ.

નુરૂદદીન—ઓઇ ઓઇ ઓઇ ઓઇ યહે કયા તમાંશા. હમ સમઝે નેઇ તુમ બોલો, તુમ સમઝો નહીં હમ બોલો. આચા.

રાંમચંદર—હે બગા, ઊગચ ઇતકી વેલ દોઘે રડત હોતે. અતા કુતબોદીન વ્હો કુઠે હુએ તુમારે બહાદર સાહબ?

કુતબોદીન—અરે ભાઇ આજ મએંભી કીતને દીન હુવે ધુંડતા હું, પર કહી મીલતા નહીં. તુમભી તજવીજ઼ કરો. માહરાજ કયા કહું, કમબખ્ત લડકા મેરી લાલ પઘડી, એક ખુલાક ઓર જુતીયાં લે ગયા હુએ.

નુરૂદદીન—રાંમતેનજર તુમભી જાવ ધુંડો, આંમબી ધુંડતેમ. ઇધર નહીં મીલેગા સરકાર બોલેગા, માલુમ?

કુતબોદીન—હાં, આગ઼ા સાહેબ જાવ તજવીજ઼ કરો. મએંભી ઇસ શહેરમે તાલાશ કરૂંગા, નહીંતો સારી દુન્યાં ધુંડ ઉસ કમજ઼ાદકો પકડ લાવુંગા. મેરે નામકો બટા લગાયા નાપાકજ઼ાદેને.

[ચલે જાના કુતબોદીનકા ગુસ્સેમે.]

નુરૂદદીન—બ મી ચશ્મ અમ ઉસકો નેઇ પકડેગાં, હમ મોગ઼લ નઇ, યહે દાહાડી નેઇ.

રાંમચંદર—ત્યાચા રાંડીચ્યાલા ધરૂંન ત્યાચ નાક આન કાન નાએ કાપીન તર માજે નાંવ રાંમચંદર ભટ નહવે.

[જાંના દોનોકા.]

બાબ દુસરા—પરદા ચૌથા.

મહેલકા દરવાજા

[દાખેલ હોના અલમાંસો બહાદુરકા.]

બહાદુર—શાહજાદે, આપ કાંહાં તક બેફાએદા ભટકોગે ? યાંહાં તુમ્હારા યા મેરા કુચ્છ ચલનેહારા નહીં. મહેરઅંગેજકે સવાલસે વાકીફ હોનેકી બાત છોડ દો. જબ તક આપ ઉસકે પાસ ન જાઓ ન પુછો, તબતક વોહ ન માઅલુમ હોગા.

અલમાસરૂહ—ઔર અગર સવાલકા જવાબ ન દીયા જાએતો ફેર માનીંદ મેરે છે ભાઈઓકે મએંભી કેદ જાઉંગા. નહીં, નહીં, પહેલે હર સુરતસે કુચ્છ તજવીજસે વોહ સવાલસે માહીર હોના ઔર બાએદ અજ ઉસકા ખુલાસા જાનકે મહેરઅંગેજકે રૂબરૂ જાંના.

બહાદુર—પર વોહ સવાલ કયું માઅલુમ હોગા ? કીસકો માઅલુમ વોહ કયા પુછતી હએ ?

અલમાસરૂહ—અગર હો સકે તો મહેરઅંગેજકે મહેલમે જાંના, ઔર વાંહાંસે બાંદીયોંકો સમઝા વોહ સવાલ સુન લેના ચાહીયે. મગર મહેલમે જા કયું સકે ?

બહાદુર—યસોજી, વોહ સબ પીછે હો રહેગી. અબતો યાંહાં બએઠકે જરા હવાતો ખાવ. મએં તુમકો ગાંના સુનાંતા હું, કોઇ વકત તુમકોભી વોહ કાંમ લગેગા, ઇસ લીયે જરા ધ્યાંન ધરો.

બરહંસ—લાવની.

મોહબ્બત બુરી કહું ઇસકી કયા કહાંની,
લાખોંકે દીલકો હુઇ ઇસ્સે હએરાંની—મોહબ્બત.
કયા અસર કીયા હએ લુભાએ દુન્યાં સારી,
દીલ દરદ કરે દીસે ન દીલબર પ્યારી.
છોટે બડે ઔર જઇફ જવાંનો,
સ્યાંને હો સો વોહભી બને દીવાંનો.
ઇશ્ક આતશ બુઝે ન ડાલો પાની—લાખોંકે.

નાંગ ડસા મનકો જીસ્સે મોહબ્બતકા,
તાલેબ ન રહે જો જાંન માલ દોલતકા.
સીલગા દીયે ઇસને તો દરીયા ભારી,
સીવા વસ્લકે ઊડે ન યહે ખુમારી.
ન હો કછુ આરાંમ માંસે અગર ન જાંની—લાખોંકે.

[ગડબડ સુન કર ફત્તેહસીંગ દરબાંનકા આંના.]

ફત્તેહસીંગ—કહારે નકટે યહાં કાહા ધાંધલ મચાવત હએ? નીકલ લંડોરે, નાંહી ખબર તોહેકે યહે મંદર રાંની મહેરઅંગેજકા હએ?

બહાદુર—[ખુદસે] દેખો ફેર ઇસકો અકડવાઇ હુઇ હએ સો. [દરબાંનકો] હં સાહેબ તુમને કયા કહા?

ફત્તેહસીંગ—નીકસ બેહુયા સવાલ પુછત હએ? કહા તોરે બાપ દદૈયાંકા કુચ્છ દેન રેન હએ.

બહાદુર—મેરે બાપદાદાકા કુચ્છ દેના હએ? અચ્છા દે દીજીયે, મએં મેરે બુડ્ડે મીયાંકો જો પોંહચા દુંગા.

ફત્તેહસીંગ—યહે કોન દીવાંનેકા બાવા બીવા હુવા હએ કહા? મએં કહત હું કે રાંનીજીકા મંદર પાસ હએ, તો આપ ટેં પેં કરત હએ?

[બહાદુરકા તદબીરસે ફત્તેહસીંગકો રોકના.]

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] કયા મહેરઅંગેજકા મહેલ યહે હએ? ઔર જો નહર મહેલમે જાતી હએ. અબ કીસ તરહ અંદર જાવું? મેરી મુરાદકા જવાહીર ઇતનાં કરીબ હએ ઔર ઊસકીતો મુઝે ખબરહી નહીં. અગર તીર કર ઇસ નહરમેસે જાવુંતો જરૂર મહેલમે પોંહચુંગા. પર ઇસ સીપાહીકી નજર હર તરહ ચુકાની ચાહીયે. નહીંતો અગર મેરા ઇરાદા ઇસકો મોઆલુમ હોગાતો બેસુબ્હા મુઝે કત્લ કરેગા. ઊસકા ધ્યાંન દુસરી જાએ પર લગાંનેકા જીમ્મા બહાદુરકા હએ.

ફત્તેહસીંગ—કહો ભૈયા, આબરૂમે જાંના હએકે થપડ ખાંના હએ?

અલમાસરૂહ—અગર યાંહાં હમ ખડે રહે જરા યહે નહરકા તમાંશા દેખેતો કયા મુજાકા હએ?

ફુત્‍હેસીંગ—અહો ફેર હમારા તમાશા હો જાએગા. યાંહાં કીસીકો આનેકા હુકમ નાંહીં હએ. રાનીજી અગર તુમકો યાંહાં દેખેતો જાંનહી લેંગે.

અલમાસરૂહ—ખુબ હએ, હમ રાજી હએં, અબ જાએંગે.

ફુત્‍હેસીંગ—અરે ભૈયા તુતો જાએગા; પર યેહ ચંડાલ કુચ્છ માંનત નાહીં.

અલમાસરૂહ—મએં ઊસકોભી સમઝાતા હું. [બહાદુરકો બાજુ લેજા કર સમઝાંના] બહાદુર, હુશીયારીસે કાંમ કર. હમારી મુરાદ બર આનેકા વકત નજદીક હએ. જો સાંમનેકી નહર માહેરઅંગેજકે મહલમે જાતી હએ, ઔર મએં યાંહાંસે તીરકર અંદર જાંને ચાહતા હું. તુ ઇસ સીપાઇકે સાત બાતં કર, મએં અપનાં કામ બનાવુંગા. મેરી ગએર હાજરીકા તુ અંદેશા ન કરીયો.

બહાદુર—અજી હુકમ હો તો કયાંમત તક તુમ્હારી રાહ યાંહ દેખુંગા. જાવ હીમ્મતે મર્દાં ઔર મદદે ખુદા, ફત્હે કરો. [બહાદુરકા મક્ર કરના] અરે પર મેહરબાંન, મેરી ચીજ ગમ ગઇ હએ ઊસકા કયા?

[ઇધર ઊધર ઢુંડના]

અલમાસરૂહ—તો ચલ ઢુંડ લે ઔર નીકલ જા.

ફુત્‍હેસીંગ—કાહા બાપુ, કહા ગમ ગયા ?

બહાદુર—ચીજ ભાઇ, મેરી એક અનમોલ ચીજ કહી પડ ગઇ હએ. યાંહાં બએઠ કર ગાતાથા ઇતનેમે નીકલ ગઇ.

ફુત્‍હેસીંગ—કહાં રખાથી ઔર કહા ચીજ?

બહાદુર—મેરી પઘડીમેથી જી. હાએ! હાએ! અબ કયા કરૂં? અગર હજાર અશરફી ખરચુંગા તોભી ન મીલેગી.

[ઢુંડના ઇધર ઊધર]

ફુત્‍હેસીંગ—તો ગધે વેસી બસ્ત કોઇ પઘડીમે રખતા હએ!

બહાદુર—ભૈયા જરા ઢુંડને લગો.

[બહાદુરકા દરબાનકા હાત પકડકર ઢુંડનેકે લીયે એક તરફ લે જાંના, મૌકા પા કર અલમાસરૂહકા હોના રવાંનાં.]

બહાદુર—[ખુદસે] ચલો અલમાસરૂહતો પાર હુવા [દરબાંનકો] ભાઇ મીલી કયા તુઝે, કહેદે નહીં તો મેરી કમબખ્તી હએ.

ફુલ્હેસીંગ—કહાં હએ બૈયા, કછુ દરસ નાંહી પડત.

બહાદુર—જો હુવામેતો ન ઊડ ગઇ?

ફુલ્હેસીંગ—હુવામે? વેસી કહા ચીજ હએ?

બહાદુર—અફસોસ? દોસ્ત મેરી અકલ ગમ ગઇ અકલ. આતે વકત લેકે આયાથા પર અબ કહીં ગમ ગઇ.

ફુલ્હેસીંગ—અકલ! કોઇ માચાડી દીવાંનાં હએ. કમબખ્ત, ચલ નીકસ. મુઝે મુફતમે મહેનત કરવાઇ. નીકસ તોરે બાપકે ઘરમે કુત્તા ઘુસે તોરા.

[ગુસ્સેમે આંન કર સોટા મારને ચહાનાં, બહાદુરકા ભાગ જાંના, ઉસકે પીછે દરબાનકા દોના રવાના.]

બાબ દુસરા—પરદા પાંચવા.

બાગ.

[બાગમે સએર કરતે હુવે નજર આંનાં અલમાસરૂહકા.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—સનાઓ સીપાસ હએ અએ પરવરદેગાર,
ઊતારા તુને મુઝકો સખ્તીસે પાર.
સાહેલે ઊમ્મેદ તક પોંહચાયા મુઝે,
ઔરંગે મુરાદ પર બીઠાયા મુઝે.
અરે! હએ યેહે ફીરદૌસ યા હએ હરમ!
જમીપે ખડે હએં, યા જન્નતમે હમ!
ખયાબાંન ખુશ રંગ ફીલે હર તરફ,
સરૂકા હએ લશકર ખડા સફ બ સફ.
સોસન પાંનીમે દેખતી અપનાં મુહ,
ખીયાલ હએ યેહે યા ખાબ અલમાસરૂહ.

યેહે હોજો નહર ઔર યેહે લાલે હજાર,
અબસ લુટ લેતે હએં દીલકા કરાર.
કહીં લાલા અલમાંસમે હએ જડી,
વ નરગીસ કહીં હએ ગુમતી ખડી.
વ મસ્તીમે ગુમ્બુલ ખાતા હએ બલ,
કહીં ખીલખીલાકે હએ હસ્તા કમલ.
સબા ગુલકે પત્તોંમે કરતી હએ નાજ
ગુરગાબ તીરતે હએં નહરોંમે કાજ.

[દુરસે ગાનેકી આવાજકા આંના.]

કલ્યાન—ગજલ—કુશાએ મુશકીલ વ માલેક આંમોર્ગગર—તર્જ.

સહેલીયેં—હએ આજમે ચમન તુઝકો અએ ગુલઝોજાર,

[આવાજકા ગુમ હો જાંના, અલમાંસકા તઆજજુબ હોના.]

અલમાંસરૂહ—હા! ગાનેકી આવાજ! નગમે શીરીંન સરોદ! કયા હુરોંકા હોતા હએ ઇસ બાગમે ગુજર, યા મહેરઅંગેજકી આમદ હએ ઇસ ચમનમે! કાહાં જાંઉં, કીસ દરખ્તકી પનાંહ લું! આવાજ નજદીક આતી હએ, કહાં છુપ બએઠું? હા! યેહે દરખ્તકી આલી શાખમે પોશીંદા રહે તમાંમ તમાંશા દેખું.

[અલમાસકા દરખ્ત પર ચડ કર છુપ જાંના, મહેરઅંગેજો દીલઆરાંમકા મઅ સહેલીયાં કે સએરે ચમનકો આંના.]

મજકુર તર્જ.

સહેલીયેં—હએ આજમે ચમન તુઝકો અએ ગુલઝોજાર.
કદમ ચુમને આઇ બાદે બહાર—હએ.

સદા વા નહીં આંખેં હએ બેસબબ,
હએ નરગીસકો શાઇદ તેરા ઇન્તેજાર—હએ.

તેરે રૂખકા બુલબુલ હુવા રંગે ગુલ,
હુવા સર્વ કદસે તેરે શર્મસાર—હએ.

તેરી ચાલ કયા? એક ભંવ ચાલ હએ,
કે કબકે દરીકોભી આતી હએ આર—હએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરાંમ, આજ મુઝે યેહ ચમનકા રંગ કુચ્છ ઔર તરેહકા દીખતા હએ. ગુલોંકી બો-બાસભી ગોયા બદલ ગઇ હએ. સબાભી અજબ તરહસે નખરે કરતી જાતી હએ. તમાંમ ખુશ લેહાંન પખેરૂ અપને નએકેસે હક્ક તોડ તોડકે ગાતે હએં, ઇસકા કયા બાએસ હોગા ભલા?

દીલઆરાંમ—બાનો યેહ સબ તુમારી આંખોંસે દીખલાઇ દેતા હએ. મુઝેતો યાંહાં કુચ્છ ફેરફાર મોઆલુમ નહીં હોતા. વોહી હએ ચમન, વોહી ગુલો, વોહી કયારે ઔર વોહી હએ પખેરૂ. યેહ તુમકે જો અજાએબાત નજર આતે હએં, ઊસકા સબબ દુસરા હએ. યેહ સબ એક મર્ઝકે બાએસસે હએ. ઊસ દર્દકો ઇશ્ક કહેતે હએ. જોબનકે બાહારમેં જો આના હએ, ઉન્હોપર યેહ ગલબા કરતા હએ. ઇસકા ઇલાજ બ્યસાલ હએ બ્યસાલ, સમઝે?

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, તુ જબતો ઇસ મર્ઝસે બહોત વાકીફ-ગાર હુઇ હએ, જો તમામ ઊસકી હકીકતસે માહીર હએ. અબસે જીનહાર મએં તબીબોંકો ન બુલવાઊંગી, પર તેરાહી દવા લુંગી.

દીલઆરાંમ—નહી નહીં, ઇસ મર્ઝપર કુચ્છ ન હો સકેગા. મએં ફકત ઇલાજ જાનતી હું, પર બોહો કીસીપર આજમાનેકી તાકત મુઝમે નહી હએ. બીબી સાહેબ, યેહ દર્દ કીસી કામીલ તબીબકે સીવા ન શીફા હોગા.

મેહરઅંગેજ—વહો હકીમ ઔર ઊસકી દવાએં આપકોહી મુબારક.

દીલઆરાંમ—મુઝે કુચ્છ હાલ જરૂર નહીં હએ; પર આજ આપનેં અપની તબીઅતકી કએફીયત સુનાનેસે આપ બીમાર નજર આતે હો. મેરી બાત સુનો ઔર સબ ફીયાલે ખાંમ દીલસે દુર કર, ઇલાજ ઢુંડનેમે મશગુલ રહો.

મહેરઅંગેજ—તેરી ફીર ફીર ઔર બકવંસે મએં કાએલ હો ગઈ હુ. જા ઔર બોહો હોજમેસે એક જાંમ ભર પાની લે આ.

દીલઆરાંમ—બા ખુશી, લૌંડી હાજીર હએ; પર બોહો મર્ઝકી ગરમી કુછ પાંનીસે ન નર્મ હોગી. ઇસસેતો દરીયાકોભી આગ લગ ગઇ હએ.

મહેરઅંગેજ—દરીયાકો આગ લગી હો તો તુ જાકે બુઝા, ઔર અપને બકનેકોભી આગ લગા.

દીલઆરાંમ—બસ બસ, યેહ સબ નીશાંની ઊસી બુરે દર્દકી હએ.

[દીલઆરાંમકા હોજમે પાની લેનેકે લીયે જાંના, ઔર ઉસ હોજમે અલમાસરૂહકા અકસ દેખ કર ઘબરાંના.]

મહેરઅંગેજ—કયું દીલઆરાંમ કયા હએ હોજમે? કયા ઊસકી આગ લગનેસે તુમ્હારી ઊંગલીયાં જલ ગઈયા કયા?

[દીલઆરાંમકા ઘબરા કર દોડ આંના.]

દીલઆરાંમ—વલ્લાહ! બાનો મએં કયા કહું, અરે મેરે દીલકે ધડકના અબતક નહી બંધ હોતા. અરે કોઈ જાકે હોજમે દેખો, વહે તીલેસ્માંત કીસીને ન દેખા હોગા.

મહેરઅંગેજ—તુને ઊસમે કયા દેખા? બોલતી કયું નહીં?

દીલઆરાંમ—મએં હોજમે જા કર હાતમે, બમોજીબ તુમ્હારે ફરમાનેકે—

મહેરઅંગેજ—બાતકો કીતની લંબી કરતી હએ? ફકત ઈતન કહેકે તુ કીસ ચીજકો દેખ ડરી?

દીલઆરાંમ—અજી હોજમે એક મર્દકી સુરત નજર આતી હએ.

મહેરઅંગેજ—[હંસકર] વાહ વાહ! ખુબ નસીહત. સારા દીન મર્દ, મર્દ, ઔર ઈશ્ક, આગ, ધુલ, પથર કીયા કરતીથી. દીવાંની વહે તો સબ તેરા ખીયાલ હએ. જો મર્જ તુઝેહુવા હએ ઔર જો સુરતભી ઊસીકે સબબસે તુઝે દીસી.

દીલઆરાંમ—તુમતો હરગેજ ન માનોગી, કીસી ઔરકો ભેજો. મેરા આંખકી કસમ કે મએં જુઠ નહીં કહેતી હું.

મહેરઅંગેજ—સોસન તુ હોજમે દેખ કર આ [સોસનકા જાંના] દીલઆરાંમ તુ યુંહી એક રોજ મર જાએગી.

દીલઆરાંમ—બેગમ, અબ ખબર પડેગી.

[સોસનકા જાંના ઔર અકસ દેખ કર દીલઆરાંમકી તરહ ઘબરા કર દોડ આંના.]

મહેરઅંગેજ—સોસન, બોલ તુને કયા દેખા?

સોસન—[ઘબરા કર] વોહી, વોહી સુરત, વોહી ચહેરા જો દીલઆરામને દેખાથા.

મહેરઅંગેજ—બડા તાઅજ્જુબીકા માંમલા! વહે કયા ભેદ હોગા! મએં ખુદ જા કર દેખું.

[મેહરઅંગેજકા હૌજકે નજદીક જાંના, ઔર અકસ દેખ કર હુએરતમે આંના.]

કૈસી ફુબુલ સુરત! બાજારે હુસ્નમે કયા એસાભી ગોહર હોગા? યહે કોઈ ફરીશ્તા તો ન હો!

[મેહરઅંગેજકા આન કર દીલઆરાંમસે કહેના.]

દીલઆરાંમ, તુ વાંહાં જાકે તાલાશ કરકે યહે કૌન મર્દ હુએ.

[દીલઆરાંમકા મએ સએલીયોંકે દરીયાફત કરનેકો જાંના, મેહરઅંગેજકા અલમાંસરૂહકે દાંમે જુલ્ફમે આના.]

ગઝલ ભએરવી—ઇશ્કોમે તેરે કોહે ગમ—તર્જ.

મેહરઅંગેજ—

જુલ્ફોંમે તેરે ગુલ બદન, દીલતો ફસા, જો હો સો હો,
અબરૂકી તેજ તેગસે, સરભી કટા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

જાંન ચલી, જીગર જલા, શોઅ્લે ઊઠે હુએ જોશસે,
ઇશ્કકે તીરકે જખ્મોંસે, ખુન બહા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

હાલત હમારી ભુલ ગએ, અકલ ઔર હોશ ઊડ ગએ,
કુચેમે તેરે ભટકે હમ, હોકે ગદા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

કૌન હું ઔર કહાં હું મએં, આઇ કાંહાંસે જાવું કહાં,
કરતી હું મએં કીધર ગુજર, ભુલી હું રાહ, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

સખ્ત મેરી બીમારી હુએ, કાંમ નહીં તબીબસે,
મુઝસે મરીજકી કહીં, કીઇ ન દવા, જો હો સો હો—જુલ્ફોંમે.

[મેહરઅંગેજકા સએર કરતી હુઇ અંદર ચલી જાંના, અલમાસરૂહકા દીલઆરાંમકો અપને તરફ આતી દેખ કર દરખ્તપરસે નીચે ઊતર છુપને ચહાના.]

અલમાંસરૂહ—અબ કીસ તરહસે યાંહાંસે જાવું, મુઝે સબોંને દેખા હુએ. તદબીર ફાલાસીકી બન નહીં આતી. બસ મએં અપનેકો દીવાંના બનાંઊ ઔર જો મુઝસે પુછે ઊસકો બેસરોપા જવાબ દું, ઔર સમા દેખ કર ફેર ઇસી નહરમેસે બાહેર નીકલું.

[અલમાસકા છુપને જાંના, દીલઆરામકા આંન પોહચના ઔર અલમાસકા અપનેકો પાગલ બનાંના.]

દીલઆરામ—[ખુદસે] કયા જમાલ બા કમાલ હુએ! [અલ-માસકો] અએ નેક મર્દ આપ કાંહાંસે આએ હો? ઔર કોન હો?

અલમાસરૂહ—[દીવાંને ચાલે કર] આજ ઘરમેસે મએં જાતાથા, ઔર ખુબ રોટીયાંકા બરસાત બરસ રહાથા. ઇતનેમે જો ઠંડ પડને લગી સો સબ રોટીયાં પીગલ ગઈ.

દીલઆરામ—[હુએરાંન હો કર] રોટીયાં પીગલ ગએ! યહે કયા કહેતે હો? અજી મસખરા ન કરો ઔર સીધા જવાબ દો કે આપ કાંહાંસે આએ હો?

અલમાસરૂહ—આજ ઊંટકો બડો બકરા બાંધે પર ઉઠા કર ઊડ ગયા, મએં ભી ઊંસકો પકડનેકો ઊઠતાથા, ફેર હવાકા દરવાજા બંદ હો ગયા.

સોસન—યહેતો બડા ખાસા જવાબ દીયા. ઘું કર યે હઝરત બાતં ઊડાતે હુએં.

દીલઆરામ—અજી સાહેબ, યું તુમ વાહીયાત કયા બાતેં કરતે હો? મએં પુછતી હું ઊંસકા જવાબતો દો?

અલમાસરૂહ—એક રોજ જો પતંગ ઊડને લગી સો ઊડતે ઊડતે હું હું હું [હંસના.]

સોસન—હં, યે કયા તમાંશા! પતંગ ઉડને લગી! કોનસી પતંગ? મીયાંજીતો ખુબ પતંગ ઉડાતે હુએં.

દીલઆરામ—આપકા નાંમ કયા?

અલમાંસરૂહ—[ગમગીન હો કર] કુત્તા ભાગ ગયા.

સોસન—ભાઇ, કુત્તા ભાગ ગયા તો ભાગા; પર ઉસકે સાત તુમ્હરી અકલતો ન ભાગ ગઇ?

દીલઆરાંમ—અએ બેગાંને મર્દ, યાંહાં તુઝે કોન લાયા?

[અલમાંસકા સીટી બજાંના]

સોસન—[ખુદસે] અબતો સીટી પર શુમાર હુએ. યહે હોગા કોન! [અલમાસકો] બડેમીયાં તુમ રહેતે હો કીધર?

અલમાસરૂહ—તેરે મુહપર નાંક હએ નહીં? બોલ હું હ હું !

[હંસના.]

સોસન—[ખુદસે] લો નઈ બાત કહી. [અલમાસકો] બડી મેહર-બાની હુઈ આપકી. મુઝે આજહી ખબર પડી કે મેરે મુહ પર નાક હએ.

દીલઆરામ—મુઝે કુચ્છ ઈસકા ભેદ નહીં મોઆલુમ હોતા, ચલો શાહાજાદીકે પાસ ઈસકો લે જાએ. [અલમાસકો] સાહેબ હમારે સાથ તુમ આવ.

અલમાસરૂહ—[દીલઆરામકો] તુમકો દુમ હએ દુમ ?

સોસન—[હંસ કર] વાહ વાહ દીલઆરામ! બતારી મીયાંજી પુછતે હએકે તેરી દુમ કહાં હએ?

દીલઆરામ—અજી સાહેબ, ઠઠ્ઠા છોડો ઔર ચુપકે સાત ચલો.

[અલમાસકા ધુરના, દીલઆરામકા પકડકે મેહરઅંગેજકે નજદીક લે જાંને ચહાનાં, મેહરઅંગેજકા દાખેલ હોના.]

સોસન—લો બાનુ, ઈન્કો લે આએં. યહતો કુચ્છ જવાબભી નહી દેતા ઔર દીવાંનેકે માનીંન્દ ઢોંગ કરતા હએ.

મેહરઅંગેજ—[ખુદસે] હા હા! કેસા નુરઅફરોજ યહ મુખડા હએ, ઔર કૈસી બુલંદ જબીન! [અલમાસકો] નેકજાદ, યાંહાં તેરા આંના કીસ તરહ હુવા?

અલમાસરૂહ—ધરમે કોઈ નહીં. સબ દુધ પીનેકો આસમાનપર ગએ.

દીલઆરામ—સુન લો જરા? દુધ પીનેકો આસમાનપર ગએ. કયા ખાસા જવાબ દીયા!

મેહરઅંગેજ—અએ ફરીસ્તે સુરત, તુ કયા મુબારક નામ રખતા હએ?

અલમાસરૂહ—ફેર ચલતે એક બડા વીરાંના નજર આયા. વાંહ દેખે કયા કે એક સુવા ઔર બાગ કુરતી ખેલતે હએં. સુવેને બાગકો પટક દીયા ઔર ઊસકા એક પર તોડ ડાલા.

સોસન—અબતો કહાંની ચલી. સુવેને બાગ઼કા પર તોડા. યહેભી બેપ-રકેહી ઉડાતા હુએ.

મેહ્‌રઅંગેજ—આપકા ખ઼ાનદાન કોનસા? ઔર તુમ કાંહાંકે બાશીન્દે હો!

અલમાસરૂહ— મએંને દરીયાકો બહોત સમઝાયા, જો આંખે નીકાલ કર ચલા ગયા તો મએં કયા કરૂં?

મેહરઅંગેજ—[ખ઼ુદસે] મએંને ઇતને સવાલ પુછે ઉનમેકા એક-ભી જવાબ ન દીયા, બલકે દીવાંની બાતેં કરતા હુએ. શાયદ યહે કોઇ દીવાં-ના હુએ. અરે! પર યહે દીવાંના હો યા સ્યાંના. અગર મએં સવાલ પુછનેકાં ક઼સમ ન ખાતી તો ઇસકો મેરા દીલદાર બનાંતી. ખ઼ુદા કરે આખ઼ીર યહે મેરા હો.

સાસન—સાહેબ, શાહજ઼ાદીકો જ઼રા જવાબ તો દો?

અલમાસરૂહ—[સોસનકે રૂખ઼સારોંકો હાત લગા કર] તેરે રૂખ઼સાર નરમ હુએ નહીં?

સોસન—દેખો યહે દીવાંના? કૈસી હોશકી બાતેં કરતા હુએ! નજ઼ર ઇસકી રૂખ઼સાર પર બએઠી સો દેખા?

બએત.

મેહરઅંગેજ—[ખ઼ુદસે] યહે હુસ્નો જવાંની ઔર ઉસપર યહે ગ઼મ?
સીતમ હુએ! સીતમ હુએ! સીતમ હુએ! સીતમ!

દીલઆરાંમ—શાહજ઼ાદી ફ઼ેર ઇસકા કયા કરે? [ખ઼ુદસે] શાહજ઼ા-દીકીભી નજ઼ર ઇસપરસે ઉઠતી નહીં. અરે! ઐસે જમાલકા કૌન ન મુબ્તીલા હો? ઇસકી મોહબ્બતને મેરે દીલમે શમશેરસેભી બડા ઘાવ કીયા હુએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરાંમ, ઇસકો હમારે બાગ઼મે રખના સજ઼ાવાર હુએ. [અલમાસકો] અએ ખ઼ુશરૂ દીવાંને, તુ યાંહાસે કીસી તરફ઼કો ન જા. ચલો સહેલીયાં દેર બહોત હુઇ હુએ ઔર આફ઼તાબકી ગરમીસે જી ઘબરાતા હુએ.

[મહેરઅંજ઼કા જાંના, ઉસકે પીછે દીલઆરાંમકા મઅ઼ અલમાસકે હોનાં રવાંના.]

બાબ દુસરા—પરદા છઠ્ઠા.

કુચા.

[બહાદુરકા જરરીન પોશાક પહેન કર કરરોફરસે દાખેલ હોના.]

બહાદુર—કોઇ પહેછાનતે હો? યહે સોદાગરી લીબાસમે અપને પુરાને ફકીર બહાદુર હએ. અલમાસરૂહતો મહેલમે જા ખુદા જાને કયા કરતા હોગા. હમતો યાંહાં ઉસકે કપડે પહેન, ઉસીકે જરકો ખરચતે હુવે ફીરતે હએં. કૌન કહે સકેગા, કે યહે વોહો બહાદુર હએ કે જો પસે મકકે ઔર મુક ફીયાં ખાતે ફીરતાથા. પર સચ, મએં ઇસ લીબાસમે કૈસા લગતા હું ગા? કોઇ મુઝે બડા અમીર યા બએપારી સમઝતે હોંગે યા નહીં? ઇતનીતો ખાતરી હએ કે મુઝે કોઇ પહેછાન ન સકેગા. દુસરાતો કયા, પર ખુદ મેરે મા બાપ ન જાન સકેંગે કે મએં ઉનકા અજીજ બેટા બહાદુર હું. વોહો સબ દીલમે કયા સમઝતે હોંગે; યુંહીકે બહાદુર કહીં મર ગયા, યાતો ભાગ ગયા. પર કીસકો ખબર હએ કે બહાદુર સાહેબતો યહે ઓકસે ફીરતે હએ? આતે વકત મુઝે બાવાજીકી પુરાની પઘડી, અમ્માજીકી ખુલાક, ઔર ભાઇકે જુત્ય દબાકર લાયાથા, ઇસ્સે વોહો મુઝે યાદ કરતે હોંગે. હમારી નેકનામીયાંકે બીચે બેચારા મોગલ ઔર રાંમચંદરતો મરહી ગએ હોંગે. પર મેરી મઆશુક કયાં કરતી હોગી મેરી મઆશુક? વોહો હુકીમકી ઔરત? ઉસકી મેહરબાંનીસેતો મુઝે મોગલકી દો ઐા અશરફીયાં મીલી. ચલો બીતી સો બીતી. પુરાંની બાતેંકો યાદ કરના ભલા નહીં. [સામને દેખ કર] યે કૌન?

[કુતબોદીનકો સાંમનેસે આતા હુવા દેખ બહાદુરકા સોંચમે ખડે રહેના.]

કુતબોદીન—કહેતે હએં કે યહે માહચીન હએ. બહાદુરકો જા બ જા ઢુંડા, પર કહીં નહીં માલતા. વોહો નાપાકજાદા માલે તો ઉસ્કે મુસ્કેં બાંધ ઘરકો લે જાવુંગા. ઉસકા કરજ મએં કાંહાંસે દું? સારે કરજદારોં મેરે પીછે પીછે લગતે હએં. [બહાદુરકો દેખ કર] યહે કૌન મર્દ હોગા? કોઇ બડા સોદાગર દીખતા હએ. ઇસ્સે જરા બાતેંતો કરૂં—

[પહેછાંનના બહાદુરકા કુતબોદીનકો. કુતબોદીનકા બહાદુરકે નજદીક આંનાં, બહાદુરકા રૂમાલસે અપનાં મુંહ છુપાંના.]

બહાદુર—બાપરે ! યહેતો બલા યાંહાંભી આઇ ! ઇહુાતો ઢુંડતા ઢુંડતા ઇસ જાએ પરભી આયા. અબ કયા કરૂં ? અગર ઇસકો મોઆલુમ હોગા કે મએં બહાદુર હું, તો જરૂર મુઝે પકડ લે જાએગા. ઇસકી ચાલ મુઝે અચ્છી તરહ મોઆલુમ હએ. યહ પીછતો મેરે પાસહી આતી હએ. યહ મુઝે પએછાંનતો ન સકેગા? પર જરા મુંહ છુપાંના ભલા હએ.

કુતબોદીન—સલાંમઅલેકુમ હજરત. [ખુદસે] કપડેતો ખુબ પહેને હએ. કોઇ બડા આદમી હએ.

બહાદુર—[મુંહ છુપા કર] અલેકુમસસલાંમ. સાહેબ કુચ્છ હુકમ?

કુતબોદીન—બંદા આપકા ગુલાંમ હએ. [ખુદસે] હું, બીચારેકો દાંતકા દર્દ હએ. [બહાદુરકો] સાહેબ, આપકે દાંત દુખતે હએં શાએદ? બડા ખરાબ દર્દ.

બહાદુર—બડા, હજરત બડા.

કુતબોદીન—આપ બહોત બેચએન દીખતે હો?

બહાદુર—હાંજી બહોત[ખુદસે]જબ યહ બલા હો તબ બેચએન નહું?

કુતબોદીન—કયા હમેશાં ઇસી તરહ દર્દ કરતા હએ?

બહાદુર—નહીં, પહેલે હમેશાં દુખતાથા, ફેર કઇ રોજ હુવે બંધ થા, ફેર આજ દુખના શુરૂ કીયા હએ.

કુતબોદીન—જબતો એકાએક યહ બલાને ગલબા કીયા હોગા ?

બહાદુર—હાંજી એકાએક. મુઝેતો ખબરભી નહીં [ખુદસે] મએં કયા જાનું કે ઇહુ આજ યાંહાં આએગા?

કુતબોદીન—બહેતરકે યહ દાંત ગીરા ડાલો. યહ બલાંકો રખના અચ્છા નહીં.

બહાદુર—પર નહીં, યહ નીકલતા નહીં [ખુદસે] તુહી મરતા નહીં તો મેરી કયા તકસીર.

કુતબોદીન—નહીં નીકલતા? મએં અભી ગીરા દેતા હું. મએંને બહોત લોગોંકે દાંત ગીરાએ હએં.

બહાદુર—નહીંજી કુછ ફીકર નહીં. ખાલી તુમકો તકલીફ.

કુતબોદીન—નહીં સાહેબ, ઇસમે કાહેકી તકલીફ? મએં અભી ખીચ નીકાલુંગા.

બહાદુર—મોઆફ કીજે, આપ જરા મુઝે કુસુર લગાતા હએ.

કુતબોદીન—વોહી આપ કુસુર હોગા, ઔર ફેર દર્દ કરેગા. મુઝે જરા દેખને દો.

[કુતબોદીનકા તાકીદસે રૂમાલ નીકાલ લેના, બહાદુરકા ઘબરા કર મુંહ ફીરા લેના.]

બહાદુર—[ખુદસે] ખાનાં ખરાબ. હુજરત મેરા મુંહ જરા સુજા હુએ નહીં?

કુતબોદીન—નહીં, કુચ્છ નહીં. બલકે મુઝેતો ઉતરા હુવા લગતા હુએ.

બહાદુર—જબતો રહે બલાકે ડરસે, ઔર કુચ્છ નહીં [ખુદસે] આપ રસ્તા લો.

કુતબોદીન—મએં ફુસમી બોલતા હું.

બહાદુર—બેશુબ્હા, હોગા હુજરત [ખુદસે] ઉસમે કયા શક? મુઝે માર કર લહુ કઇ મરતબા નીકાલાથા.

કુતબોદીન—મેરી ઔરતભી બડી હુશીયાર હુએ.

બહાદુર—ખુદા જીતી રખે. સાહેબ આપકો કુચ્છ ફરજંદ હુએ?

કુતબોદીન—હાં, તીન બેટે હુએં. ઉનમે દો ઘરમે હુએં. એક ખરાબ નીકલા. વોહી અબ કીધર હુએં કુચ્છ મોઆલુમ નહીં. મુઝે મીલેતો ઉસકાતો હડીયાંહી તોડ ડાલું.

બહાદુર—વોહી બેટા બડા લફંગા હોગા.

કુતબોદીન—બડા નાપાકજાદા. ઉસીકો ઢુંડતા મએં યાંહાં આયા હું.

બહાદુર—મગર શાયદ વોહીતો અબ અપની બદ ચાલેં છોડ સુધર ગયા હોગા?

કુતબોદીન—વોહી હરગીજ ન સુધરેગા. ઊસકી તમામ ખોડ મૌત તક રહેગી, ઔર આખીરશ ઉસકી મૌતભી સુલી પરહી હુએ. સાહેબ, જો છોટપનમે બદબખ્ત રહેતે હુએં, વોહી કભુ બડેપનમે નહીં અપની ચાલ છોડતે.

બહાદુર—નહીં મેહરબાંન, આપ ચુકતે હો. વસે બહોત ખરાબ સુધર ગએ હુએં. એક દાખલા લો. પહેલે મએંભી બડા ખરાબ થા.

કુતબોદીન—મેરા કસમ? પર અબતો આપ બડે આબરૂદાર દીખતે હો. પર તુમ મેરે બેટેકે જીતને લુચ્ચે ન હોંગે.

બહાદુર—અજી હુજ઼રત, ઉસકી તમાંમ ચાલેં મુઝમે થી.

કુતબોદીન—હોગા. પર તુમ કભુ ઉસકે માંનીન્દ કર્જ઼ કરકે ભાગતો ન ગએ હોંગે?

બહાદુર—અલબતા, મએં ભાગભી ગયા થા.

કુતબોદીન—પર ફેરતો તુમને અપની તકસીર કુબુલ કીઇ હોગી, ઓર ફેર પીદરકે આન પડે હોંગે?

બહાદુર—નહીં, વોહી મુઝે એક રોજ઼ મીલાથા.

કુતબોદીન—હું? તબ તુમને શાયદ અપને ગુનાહુકી મોઆફી માંગી હોગી.

બહાદુર—નહીં, નહીં. ખુદેને મુઝે મુતલક નહીં પએછાંના.

કુતબોદીન—બડી તાઅજ્જુબીકી બાત! બાપ બેટેકો ન પએછાંને? ખુદા અંધા હોગા અંધા. સાહેબ મોઆફ કીજે; મગર મેરાતો ખાતરી હએ કે વોહ બડા બેવકુફ થા.

બહાદુર—આપ સચ કહેતે હો. મેરેહી દીલકી બાત કહી.

કુતબોદીન—ગધા હોગા ગધા,—તોબા ગાલી દીઇ જાતી હએ.

બહાદુર—કુચ્છ મુઝાકા નહીં. મેરે બાપકો તુમ ચાહે જીતની ગાલીયાં દો.

કુતબોદીન—પર હુજ઼રત, જબ તુમ્હારી ઓર તુમ્હારે બાપકી આઇ દો પએછાંન હુઇ, તબ ઉસને તુમકો કયા કહા?

બહાદુર—વોહ મએં દુસરી વકત જબ હમારા મીલાપ હોગા તબ કહુંગા. અબતો મુઝે મોઆફ કીજે. સલાંમ અલેકુમ હુજ઼રત.

[રવાંના હોના બહાદુરકા.]

કુતબોદીન—અલેકુમુસસલાંમ [હંસ કર] ઇસ જવાંન શખ્સકા બાપ કેસા દીવાંના હોગા. અપને ફરજ઼ંદકોભી ન પએછાંના! તોબા! તોબા!

[ખુદેકા રવાંના હોના.]

બાબ દુસરા—પરદા સાતવા.

દાલાંન

[અલમાસરૂહુકા સોચમે ફીરતે હુવે નજર આના.]

અલમાંસરૂહ—હજારોં સખ્તીયાં સર ઉઠા મએં અપની મુરાદકો કરીબ આયા હું. વો દીલઆરાંમ જો પહેલે મેરા અકસ દેખ બેકરાર હુઈથી, અબતકભી ગલબએ ઇશ્કસે વસાલકી ખ્વાહીશ ઉસકે દીલમે ભરા હએ. મુનાસીબતો યેહી હએ કે ઉસકો એક સવાલ પુછું ઔર બઆદઅઝાં ઉસકે પુરે કરનેમે કમરે કોશીશ તંગ કરૂં. ઉસકો યકીન હએકે મએં દીવાંના ન હુ; બલકે મેરા જાંન બચાંનેકે લીયે ફકત સોદાઇ એખ્તયાર કીઇ હએ. હરચંદ વો મીન્નતો આજજી મેરે હાલસે વાકીફ હોનેકે લીયે કરતી હએ, પર મએંને ઉસકો અબતક કુચ્છ જવાબ દીલબરીકા નહીં દીયા હએ. [સાંમને દેખ કર] વોહી સાંમનેસે આતી હએ.

[દીલઆરાંમકા દાખેલ હો કર અલમાંસકે પએર પર સર રખનાં.]

દીલઆરાંમ—અએ જવાંન, તુ કૈસા બેરહમ હએ કે અબતક મુઝપર નામેહરબાંની ઔર બેદરકારરીકી નજરસે દેખતા હએ. અરે વો દીલઆરાંમ કે જો શાહજાદો પર આંખ ઉઠાતી ન થી, વો આજ તેરે કદમોંપર ગીરી હએ. કુચ્છતો જવાબ દે?

અલમાસરૂહ—દીલઆરાંમ, મુઝે તેરે હાલપર રહમ આતા હએ. તુ કસમ લેકે મેરા રાજ કીસીસે ન બોલે.

દીલઆરામ—કસમ હએ મુઝકો ખુદાયા કરીમકી, કે હરગીજ તેરા ઇસરાર ઇજહાર ન કરૂંગી.

અલમાસરૂહ—સુન, કે મએં એક શાહજાદા હું. નાંમ મેરા અલમાસરૂહબ્ફરા હએ. અગર તુઝે મેરી ઉલફતકી દરકાર હો તો કહે કે મેહરઅંગેજ અપને તલબગારોંસે કયા સવાલ પુછતી હએ?

દીલઆરામ—મેરે દીલકે સરૂર, મેહરઅંગેજકા સવાલ યેહે હએ કે "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" યાને ગુલને સનોબરસે કયા કીયા? એ દીલબર દીલરૂબા, કહે તુઝે ઔર કીસ ચીજકી જરૂર હએ?

અલમાસરૂહ—મેરા યહે તલબ હુએ કે ઇસ સવાલકે જવાબસે તુ મુઝે બાહેર કરે.

દીલઆરાંમ—અગર તુ મુઝે નેકામે લાએ, તો મુઝે મોઆલુમ હુએ ઉસ્સે તુઝે આગાહ કરૂં.

અલમાસરૂહ—અએ યાર ગમગોસાર; અગર તેરી મદદગારીસે મકસદ મેરા હાસીલ હો, ઔર મએં મુરાદકો પોહોંચુ તો કુચ્છ તેરા ઇરાદત હુએ સરો-ચસ્મ બજા લાવુંગા, ઔર હરઆંન તેરી ઇતાઅત કરૂંગા.

દીલઆરાંમ—અએ માંયએ જીન્દગાંની, મએંભી ન જાંનતી હું કે "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ"; મગર ઇતના મોઆલુમ હુએ કે મેહરઅંગેઝકે તખ્તકે નીચે એક હબ્સી રેહેતા હુએ, ઉસને યહે માજરા શાહજાદીકો સુનાયા હુએ, ઔર વો જંગી શહેરે વાકાફસે યાંહાં ભાગ કર આયા હુએ; પર લાઝમ હુએ તુઝકો કે તુભી કસ્દ શહેરે વાકાફકા કર, નહીંતે કીસી વજેહસે યહે રાઝ તુઝે મોઆલુમ ન હોગા.

અલમાસરૂહ—દીલઆરાંમ, તેરી યહે મસલહત નેક હુએ. અજબસકે મએં આજકી યાંહાંસે ઉસ નહરમેંસે તીર કર બાહેર જાવું. ઔર કસ્દ શહેરે વાકાફકા કરૂં.

તમામ હુવા બાબ દુસરા.

બાબ તીસરા—પરદા પહેલા.

ઝોપડી.

[બહાદુરકા ટહેલતે હુવે નજર આંના.]

બહાદુર—અલમાસરૂકા અબતક કુચ્છ પતા નહીં. વો બીચારા ડુબતા તો ન હુવા હો? મએંભી ઉસકી રાહ ઔર એક હફતા દેખતા હું, નહીં તો પીછે જીસ તરહ વો નહરકે અંદરસે મહેલમે ગયા, વએસાહી મએંભી દાખેલ હો ઉસકી જુસ્તજુ કરૂં. ઉસકી ગએર હાજરીમે રુઝેતો યાંહાં ચમન હુએ. કીસી ચીજકી કોતાઇ નહી હુએ; પર આખેરશ મએં એક નોકર હું

ઔર અલમાંસરૂહકે નમકસે પરવરીશ હુવા હું. ઇસ લીયે મુઝસે હો સકે ઇતની કોશીશ મએંને ઉસકે ભલેકે લીયે કીઇ ચાહીયે. ચલો યહેતો સબ હો રહેગા. [સાંમને દેખ કર] યહે સાંમનેસે કીસકી સવારી આતી હએ! ઓહો! યહેતો વોહી બુઢ્ઢી દહેકાંનીકી ઔરત લાલા હએ. શએતાંન જાને મેરા મુંહ કીસ તરફાકા હએ કે જો દેખતા હએ વંહી આશક હોતા હએ. પહેલેતો મેરા મઆશુક વોહી હકીમકી ઔરત થી ઔર અબ યાંહાં યહે દહેકાંનીકી જોરૂ મેરે સાત નખરે કરતી હએ. [દાખેલ હોના લાલાકા] આવ, બીબી લાલા, કાંહાંસે રોનક બખ્શ હુવે? તુમ્હારીતો સુરતભી દીખતી નથી.

લાલા—મએં કયા કરૂ, મુવા જાહુસ મુઝપરસે એક પલભી આંખેં નહી ઉઠાતા. જીધર જાતી હું ઉધર પીછે પીછે આતા હએ. અબભી મુઝે યાંહાં આને ન દેતાથા, પર ઇસકી ભએંસકો કીસીને પકડ કર બાંધી હએ ઉસકો છુડાનેકે લીયે ગયા હએ.

બહાદુર—પર આજતો આપ કંગોઇ ચોટી કર કર લક ઝક હોકે ફીરતી હો?

લાલા—તુમભી બડે મસખરે હો, મએં, તો હમેશાં યુંહી રહેતી હું.

બહાદુર—હં? પર લાલા બુઢ્ઢાતો તુઝે પસંદ ન હોગા?

લાલા—ઉસકો અંગાર લગાવ, વોહતો હમેશકા લગા હએ. અબ જરા ફુરસત હએ બએઠ ઓર અચ્છી બાતેં કહો.

બહાદુર—કયા અચ્છી બાતેં કરૂં, કુચ્છ સીખાવગે? મએંતો તુમ્હારા શાગીર્દ હોને ચહાતા હું.

લાલા—અજી તુમ શાગીર્દ કયું હોગે? તુમતો મેરે ઉસ્તાદ હો ઉસ્તાદ.

બહાદુર—જો તુમ કહો સો સહી. કહો તુમ્હે કયા સુનાવું?

[બાહેરસે દહેકાનીકી આવાજકા આના.]

દહેકાની—લાલા લાલા, હો લાલા?

લાલા—એયો, બુઢ્ઢા આયા! અબ કહાં જાવું, અગર તુમ્હારે સાત મુઝે દેખેગાતો મેરી જાંનહી લેગા

બહાદુર—સચ, સચ, અબ કયા કરેં ? અરે પર સબ્ર રહો મેરી બડી કબાહ હુએ જો પહેન કર એક કોનેમે ચુપ કર બએઠો. બાઅદ ઉસકે બાહેર જાનેકે તુમ નીકલ જાઇયો.

[બહાદુરકા લાલાકો અપની કબાહ પહેના કર એક કોનોમે છુપાંના, પીછે દહેકાનીકા લાલાકી તાલાશમે આંના.]

દહેકાની—સાહેબ, લાલાકો આપને કહીં દેખા હુએ ? વો બદ-જાતતો કહીં દીખતી નહીં ?

બહાદુર—સાહેબ, આપ લાલાકો પુછતેહો ? વો અભીહી યાંહાંસે ઉનકી કોઇ મુર્ગીયાં ચુરા લે ગએ, ઉસકો ઢુંડનેકે લીયે ગઇ હુએ. અબતો યાંહાં આતે હોંગે.

દહેકાની—રાત દીન મુર્ગીયાં, મુર્ગીયાં, મુર્ગીયાં. અચ્છા સાહેબ જબતો જરા વો આએ તબતક યાંહાંહી બએઠુંગા.

બહાદુર—બએઠોજી આપકાહી ઘર હુએ. [ખુદસે] પીછે મીયાંતો લેટ ગયા, અબ લાલાકો ભગાનેકી કુચ્છ તજવીજ કીઇ ચાહીએ.

દહેકાની—સાહેબ, આપ સારા દીન યાંહાં એકેલે રહેતે હો, સો આપકો બેઝારી નહીં આતી ?

બહાદુર—એકેલા ? મએં તો યાંહાં એક દીનભી એકેલા નહીં રહેતા. [ખુદસે] અબ ઇસકો ફાંસીમે ફસાવું.

દહેકાની—વો તુમારે સાત જો આયાથા, વોતો કહીં દુસરે શહેરકો ગયા હુએ. ફેર ઔર કોન યાંહાં હુએ.

બહાદુર—અજી હમારે પએછાનવાલેતો હજારો હુએ, ઔર લાખોં યાંહાં આતે હુએં.

દહેકાની—મએં તો બાહેરહી બએઠ રહેતા હું. ઔર અબ તક યાંહાં કીસી બેગાને આદમીકો આતે ન દેખા, ફેર વો કાહાંસે દાખેલ હોતે હુએં ?

બહાદુર—ઊનકો દાખેલ કરનેકો હજારહા રસ્તે હુએ. હમ્હારી હીકમતમે તુમ કયા જાનો ?

[ધોકા ખાંનાં દહેકાંનીકા બહાદુરકી બાતોંસે.]

દોહેકાંની—હુજરત, બંદા આપકા ફરમાબરદાર હઅે; પર આપને જો યેહે બાત કહી ઉસ્સે મઅેં નેહાયત મુતાઅજીબ હુવા હું, ઇસ વાસ્તે જરા બંદેકો ભી માહેર કીજીયે.

બહાદુર—[ખુદસે] ખુહુ સડકતે સડકતે નજદીક ગડેકેતો આયા હઅે [દોહેકાનીકો] અજી માહેરતો કરૂં; પર આપને વો બાત કીસીસે કહી ન ચાહીયે.

દોહેકાંની—કસમ મુઝકો દીનો ઇમાનકે, કે જીનહાર તુમ્હારા ભેદ બાહેર ન બોલુંગા.

બહાદુર—સુન લો, મઅેં એક બડા જાદુગર હું, ઔર અપને ઇલ્મકે જોરસે દેવ, પરી, ઔર જીનોકો ફરમાબરદાર કીયે હઅેં. હરરોજ વો યાંહાં આતે હઅેં, ઔર મુઝે રીજાતે હઅેં સમઝે ?

દોહેકાંની—હું હું ! યેહેતો બહોત ખાસ્સા કહા; પર હુજરત વો દેવ તુમકો જરભી બહોત લા દેતે હોંગે ?

બહાદુર—જર પુછતે હો ? ચાહુંતો સારી દુન્યાંકા ગંજ લા કર હાજર કરે.

દોહે .ાંની—હું ? આપતો બડે કીસમતદાર હો. હુજરત અબકા વકત બડા બારીક હઅે. તમામ કુન્બેકો પાલના બડા મુશ્કીલ હોતા હઅે. અગર કમત્રીનકો મેહેરબાની કરકે કુચ્છ થોડા બહોત દીલવાવતો જીન્દગી ભર તુમ્હારે હકમે દોઆએ ગુજારૂંગા.

બહાદુર—છે, છે, ખુ મીયાં આપ યેહે કયા બોલતે હો? તુમકો મદદ કરનાંતો મુઝકો ફ ? હઅે. ખએર તુમ જો માંગોગે વો મઅેં દેવાંકો કહે દીલવાઉંગા;- મગર એક બાત હઅે કે પહેલે ઉસ દેવકો તુમને ખુશ કીયા ચાહીયે

દોહેકાંની—તુમ કહો વો તરકુંગે ઉસકો મઅેં રાજી કરૂંગા. ચાહો-તો મેરે તમામ બકરે ઉસકો દે દું. મેરા ખેત ઉસકે હવાલે કરૂં. જો માંગે સો દુંગા, પર ઇતની મહેરબાંની કરો.

બહાદુર—નહીં, નહીં, વો દેવકો કુચ્છ ન ચાહીયે. ઉસકો નાચક બહોત શૌક હઅે, અગર આપ જરા ઉસકે સામને નાચોગે તો તુમ્હારા બેડા પાર.

દહેકાંની—મએં નેતો અપની ઊમ્ર સારીમે નાંચ કીયા ન દેખા, પર જબ તુમ કહેતેહો તબતો મુઝે હર કીસમસે નાંચના જુરૂર હએ. પર સાહેબ જો દેવ કયા સામને આ કર ખડા રહેગા ?

બહાદુર—હાં, પર તુમ કુચ્છ દીલમે ડર ન રખોયો. મએં તુમ્હારી આંખે બાંધુંગા.

દહેકાની—હાં, એ બહોત ખુબ હએ; મગર આજ મુઝે જુરૂર ગંજ મીલેગા ?

બહાદુર—આજકા આજહી ન હો સકેગા. પહેલે દેવકે સાત બાતેં કીઈ ચાહીયે, ફેર થોડે રોજમે સમઝા કર મએં આપકો કુચ્છ દીલવાઉંગા [આંખે બાંધ કર] ચલો બુઢેમીયાં, અબ નાચના શુરૂ કરો.

[દહેકાંનીકા નાંચના, બહાદુરકા લાલાકો કોનેમેસે નીકાલ કર ભાગનેકો કહેના. દહેકાનીકા થક જાંના.]

દહેકાંની—અરે બાપરે અબતો પાંઉ ઉઠાયા નહીં જાતા.

બહાદુર—નાંચો મીયા જોરસે, નહીંતો બાજી હાતસે જાએગી.

[દહેકાંનીકા ગીર પડનાં, લાલાકા દહેકાનીકો લાતમાર કર ભાગ જાના, બહાદુરકા આંખે ખોલના.]

બહાદુર—[દમસે] યુ ભલે આદમી સબ ગમાંયા, જરા નાચતેતો કયા હોતા? દેવ પહેલે બહોત ખુશ હુવા, પર તુમ્હારે થકનેસે બડા ગુસ્સા કર ચલા ગયા.

દહેકાંની—મએં કયા કરૂં, મુઝસે પાંઉભી નહીં ઉઠા ગયા, પર દેવ કીધર ગયા ?

બહાદુર—વોહતો તુમકો લાત માર કર ચલા ગયા.

દહેકાની—વો લાત જબતો દેવજીને મારી હોગી? અબ આગે કુચ્છ તદબીર ?

બહાદુર—હાલીતો વો બહોત ખફા હુવા હએ, મએં ઉનકો મનાં કર ફેર બાત નીકાલુંગા.

[દુરસે લાલાકી આવાજકા આંના.]

લાલા—અજી મીયાંજી, મીયાંજી, હો મીયાંજી.

દહેકાની—આયા આયા, હો આયા. સાહેબ અભીતો મએં જાતાહું, પર દુસરી વકત ન ભુલ્યો?

[જાંના દહેકાનીકા.]

બહાદુર—[ખુદસે] નીકલ તેરે નાંનાકે કુત્તા ખાએ. આજ બુડ્ઢે-કો ખુબ નચાયા.

[બહાદુરકા હંસના, અલમાસરૂહકા દાખેલ હોના.]

અલમાસરૂહ—વાહ બહાદુર, યહે કયા તમાંશા?

બહાદુર—[તઆજુબ હોના] ઓ મેરે માલીક! મેરે સાહેબ! શુક્ર ઇલાહીકે સહી સલાંમત ઇસકો પીછે ફીરાયા.

અલમાસરૂહ—સુન બહાદુર, મએં ફકત આજકાહી દીન યાંહાંકા મહેમાન હું, ફેર સુબ્હેતો કુચ હએ.

બહાદુર—કયા સાહેબ એકહી રોજ આપ રહેંગે! જૈસા તુમ્હારા હુકમ. બંદા તાબેઅદાર હએ. દુન્યાકે કીનારે તક આપકે હમરાહ આએગા.

અલમાસરૂહ—નહીં, તુઝે મએં યાંહાંહી રખ જાવુંગા. વાંહાં દોકા કાંમ નહીં હએ. ફકત મુઝકોહી જાંના મુસ્કીલ હએ, ફેર તેરા આંના કયું હોગા?

બહાદુર—અલમાસરૂહબખ્શ, મએંને મેરી તમાંમ ઊમ્રમે ફકત તુમારીહી નૌકરી કીઇ હએ. તુમ્હારે ફએજો કરમસે મએં યહે ખુશી શાદમાંનીમે રહેતા હું, ઔર ઇસ વકતમે તુમ્હારેસે જુદા કયું હો સકું?

અલમાસરૂહ—બહાદુર, તુ સચ કહેતા હએ. મુઝે રાહમે તેરી બહોત જરૂર પડેગી; મગર કયા કરૂં મએં લાચાર હું. મેરે હમરાહ આંના તુઝે મહાલ હએ. જીન આફતોંમે એક જાંનકી સલાંમતી હોની મુસ્કીલ હએ, વાંહાં દો કીસ તરહસે બચ સકેંગે? તુઝે યાંહાં રખ જાનેમે મુઝે ઔર એક ફાયદા હએ, કે તુ તમાંમ યાંહાંકી ખબરદારી રખેગા. મહેરઅંગેજકી ચાલોંસે તુ માહેર હો બાઅદ મેરે યાંહાં આંનેકે મુઝે તમામ હકીકતોંસે વાકેફ કરેગા.—ઇતનાંહી નહીં, બલકે ઔર એક કામકી જીમ્મે-દારી મએં તુઝે સોંપતા હું. મેરી ગએર હાજરીમે મેરે વાલીદપર વકત બ

વક્ત ખત ભેજા કીજીયો, નહીંતો વ્હો મુઝે કુસ્તા હુવા જાન કર અપનેકો આસેબ પોંહચાએગા. ઔર દુસરા કામ યહે હએ, કે મએં તુઝપર હરદમ મેરી તમાંમ હકીકતોંકા આહવાલ લીખ ભેજુંગા, ઉસકા ખુલાસા યાંહાં દીલઆરાંમ નામ એક ઔરત આએગી ઊસ્સે કીજીયો. વ્હો મહેરઅંગેઝકી દાયા હએ ઔર મેરી નેકખ્ખુ હએ. ઇસ વાસ્તે કુચ્છભી ઉસ્સે ન છુપાઇયો.

બહાદુર—મગર આપ કીસ તરફ રવાંના હોને મહાતે હો?

અલમાસરૂહ—કાફમે વાકાફ નાંમ શહેર હએ વાંહાં મુઝે જાના હએ. ચલ જલ્દી સફરકી તૈયારી કી ચાહીયે.

બહાદુર—બહોત ખુબ, ચલીયે મહેરખાંન.

[દોનોંકા રવાંના હોનાં.]

બાબ તીસરા—પરદા દુસરા

મહલ.

[પીરાકે યારમે અફસોસ કરતી હુવી દાખલ હોના મહેરઅંગેઝકા.]

સોરઠ—ગઝલ—જાલીમ મુઝે કૌન ઇસ અએવાંનમે—તર્ઝ.

મેહરઅંગેઝ—દીલ હીજ્રમે દીલદારકે દીવાંના હો ગયા,
સર અશ્કે ચશ્મોંસે ગીરા દુરરદાંના હો ગયા—દીલ.
એખ્લાસસે ઐયાર વ્હો બએઠા ન મેરે પાસ,
ફુરકતમે ઉસકે હમકો અબ ગમખાંના હો ગયા—દીલ.
યહે ગુલશને દીલકો મેરે ઊસને કીયા તારાજ,
ગુલભી ગએ મુરઝાકે સબ વીરાંનાં હો ગયા—દીલ.
ન હોશથી ઉસમે જરી જબ આયા ઇસ તરફ,
એકબએક કીસી સેહેરસે ફેર સ્યાંના હો ગયા—દીલ.
ગીલમાંન થા આયા ઉતર, યા થા કોઇ અખ્તર,
આંના હુવા યાંહાં જીસ કદર, ચું હી જાંનાં હો ગયા—દીલ.

[આના દીલઆરાંમકા, ઔર દેના દીલાસા મહેરઅંગેઝકો.]

દીલઆરામ—અએ ખુરશીદે હુસ્‍ન, ય્હે કયા હુએ તેરા હાલ? જરા અપને આતીશે શોકકી આગ બુઝા. કીસકો ખબર હુએ? શાયદ તેરા દીલદાર તેરે સવાલકેહી જુસ્તજુમે ગયા હો.

મહેરઅંગેજ—ઓ મુઇ મએં વ્હો સવાલકા જવાબ માંગતી. ઔર મુઇ, મએં વ્હો જવાબકે લીયે કસમકી ખાતી. અફસોસ! મેરેહી કીયે હુવે કામોસે આજ મએ હલાક હુઇ. મએં ન જાનતીથી કે ઇશ્કકા જખ્મ ઐસા કારી હુએ. બસ મીલા ઉસ યારકો, નહીંતો એહ જાન બીસમીલ કરતી હું.

દીલઆરામ—મહેરઅંગેજ, બસ કર, જીયાદા અપનેકો ન સતા. અરી જેહાંનકે લોગ કયા કહેંગે ઉસકા કુરછ ખીયાલ કીયા?

બી-ઓટી—ગઝલ—ગમે દુરીસે જી જલતા—તર્જ.

મહેરઅંગેજ—

હમે જેહાંસે નહીં હુએ કાંમ, હમ આશક દીવાંને હુએં,
ગએ હો આપ કાંહાં, કર હમસે ઐસે બહાને હુએં—હમે.
હાએ! દીખાકે નએનનકી રસીયાને તલવાર,
તનકે કીને ટુકડે, કલીજે માર કટાર,
ખડે યાંહાં શૌકસે હમ અપને ય્હે સરકો કટાંને હુએં—હમે.
ભુલ ગએ અબ હમ ધરમ, ભુલ ગએ ઇમાંન,
પુજત વ્હો મુરત, ભવાં જીનકે હુએ કમાંન,
હમારેસેતો મસ્તોંકા ય્હે મસજીદે મએખાંને હુએ—હમે.
ભડકત શોઅલે પ્રેમકે, રાખ હુવા બદન,
તન મન સારા જલ ચુકા, નએંન પડત અગન,
તુમ્હારી પહેલુમે જાંની કયા બીઠાતે બીગાંને હુએ?—હમે.
રએંન સારી જાગ રહે, પર ન હુવા મીલાપ,
દે ગએથે જો બચન, ભુલ ગએ હો આપ,
હુવે તર અસ્‍કબારીસે ય્હે હમારે સરાંને હુએ—હમે.
ગુજર ગઇ ઘડી ઘડી, ગુજ્રે દીન ઔર સાલ,
અબતક જાલીમ આએ નહીં, કીયા મેરા ય્હે હાલ,
ખીયાલે યારમેં અફસોસ! ગુજર ગએરે જમાને હુએ—હમે.

[રવાંના હોના દીલઆરામો મહેરઅંગેજકા.]

બાબ તીસરા—પરદા તીસરા.

બયાબાંન.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહ બપ્ખશકા.]

અલમાસરૂહ—મેરી મુસાબતોંકા સાથી, મેરા અસ્પે ગુલગું, રાહકી સખ્તીસે બેજાન હુવા. મઅેં કીસ તરફકો મુંહ ફીરાઊં? કઅે મન્જીલે તઅે કરતા હુવા આયા, પર યહે વીરાંનેકા કહીં કીનારા મોઆલુમ નહીં હોતા.

[એકાએક એક બુજોર્ગ પીરમર્દકા નમુંદ હોના.]

પીરમર્દ—અઅે જવાંન, તુ કૌન હઅે, ઔર કાંહાંસે આતા હઅે?

અલમાસરૂહ—અઅે રાહબર હકીકી, યહે મુસાફર કસ્દ શેહેરે વાકાફકા રખતા હઅે, મગર રાહ નહીં જાનતા કે કીસ તરફ હઅે ઔર કીસ રાહસે જાંનાં હોગા?

પીરમર્દ—અઅે જવાંન, ઇસ રાહ બેપાયાંનસે તુ અપનેકો બાજ રખ. યહે રાહ બહોત ખતરનાંક હઅે. લાજીમ હઅે કે ઇસ તરફસે ખીયાલ ઊઠા કર તુ ઔર કાંમોંમે મશગુલ હોવે. કીસ વાસ્તે, કે અગર ઊમ્ર ભરભી ઇસ રાહકી તાલાશમે રહેગા, તોભી પતા ન પાઅેગા.

અલમાસરૂહ—અઅે હાદી ખુરશીદ નજીર, યહે હોના દુશવાર હઅે. મઅેંને અપની કીસ્તીઅે જાંન દરાયાઅે ખારીકે ઊપર ઊતારી હઅે, ફેર આફતકી દાહાશતસે કયું ઘબરાઊં? અગર જાંન જાઅે તોભી બરહક હઅે, પર ઇસ રાહસે અપનેકો ન ફીરાઊંગા.

પીરમર્દ—અઅે મુસાફર, તેરા મકસદ શેહેરે વાકાફકે જાંનેસે કયા હઅે, કે જીસ લીયે અપની ઊમ્રો જીંન્દગાંની અજીજકો બરબાદ કીયા ચહાતા હઅે?

અલમાસરૂહ—અઅે પીર રોશનજમીર, યહે કામ નેહાયત મુસ્કીલ હઅે, ઔર બહુમ મુસ્કીલ પેશ આઇ હઅે. અગર આપકો ઇસ રાહકા કુચ્છ ઠીકાંનાં મોઆલુમ હો, તો માનીંન્દ ખીજ્રકે રાહનુમાઇ ફરમાઇયે.

પીરમર્દ—જબ તુ રંજો બલા ઊઠાનેકો ઇતના ઇન્તેજાર હય્એ, તો મય્એં લાચાર હું. સુન અય્એ નેકબખ્ત, કે શેહરે વાકાફ કાફમે હય્એ. વાંહાં મુકાંમ જીન્નાતકા હય્એ. યાંહાંસે બાહેર હુવે પર તુઝે દો રાહેં મીલેગી. લાજીમ હય્એ કે રાહ રાસ્તમે જાઇયો, હરગીજ રાહ ચપમે જાનેકા કસ્દ ન કીજો. અય્એ મુસાફર અબભી કુચ્છ સમઝ, ઔર પીછા ફેર; અગર જાંનાંહી ઠય્એરાયા હો તો તવક્કલ બ હક જા. જો તુઝે મુસ્કીલો આફતસે બચા સહી સલાંમત મહેલે મુરાદમે પોંહચા એગા.

[ગાયબ હોના પીરમર્દકા.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—દસ્તે ગુરબતમે પડા હું યા અલ્લાહ,
કૌન મુઝકો તુ સીવા દીખલાવે રાહ?
ન કોઇ હમદમ ન હમરાહ હય્એ,
લબપે આ પોંહચી જાંને નાતવાં હય્એ.
ખારસે સારા બયાબાં હય્એ ભરા,
આબલોંસે હો ગય્એ મજરૂહ પા.
હર કદમપે હય્એ યાંહાં ખતરે હજાર,
તુ બચાવે તો બચું પરવરદેગાર.

[જાંના અલમાસરૂહરૂખશરાકા.]

બાબ તીસરા—પરદા ચૌથા.

કીલ્લેકા દરવાજા.

[કઇ પ્યાદોંકા દરવાજેમેસે ગુફતગુ કરતે હુવે દાખેલ હોના.]

પહેલા—શામ્હોતો કબસે હુઇ ઔર કોઇ દીખતાતો નહી. અબ કેસી તદબીર? ક્યા ફેર આજભી ચલે જાય્એં?

દુસરા—ઠય્એરો, ઠય્એરો, કાંહાં જાતેહો? કોઇ ન કોઇ શખ્સ આ પોંહચેગા. હમારે બાદશાહકીભી કુચ્છ અજબ કીસમકી રસ્મ હય્એ, કે જબ ઇસ શહેરકા કાજી મર જાતા હય્એ, તબ ઊસકી જાય્એપર ઊસકે

બેટેકો બીઠાનેકુ બદલ જો શખ્સ કે પહેલે ઇસ દરવાજેમેસે શહેરમે દાખીલ હોતા હએ ઊસકો કાજી બનાંતા હએ.

પહેલા—ઊસકી હમકો કયા પંચાત? કએ બરસોંસે યહે રીવાજ યાંહાં જારી હએ. હમાંરા બેચારા પહેલા કાજી બડા ભલા આદમી થા. અબ દેખેં કે યહે નયા કૈસા મીલતા હએ.

દુસરા—ચલો ચલો દરવાજેકે અંદર બ દસ્તુર મામુલકે જા બએઠે, ઔર જો પહેલે દરવાજા ઠોકે ઊસકો શાહકે પાસ લે જાએં.

[પ્યાદોંકા અંદર જાકર દરવાજા બંધ કરનાં, બહાદુરકા આંન કર દરવાજા બંધ કીયા હુવા દેખકર ઘબરાંના.]

બહાદુર—ઓહો! અબતક કીલ્યોંકે દરવાજે બંધ હએ. મુઝે શહેરમે જાંના હએ, ઔર યહે કયા પીડા બીચમે આઇ. દરવાજા ઠોકું તો સહી, મુઝે દીલઆરામને સુબ્હો હોતેહી બોલાયાથા.

[બહાદુરકા દરવાજા ઠોક કર પુકારનાં, કઇ પ્યાદોંકા બાહેર નીકલ આંના.]

પહેલા—બડે નસીબ હમાંરે. ચલો ઇસકો લેકે શાહકે પાસ જાએં.

બહાદુર—[ઘબરા કર] શાહકે પાસ? અજી જાનેદો મીયાં, મુઝે ઘરમે કાંમ હએ ઔર શાહકો મએં કયા કરૂં?

દુસરા—હજરત, યું ગરમ ન હો જાવ, હમકો હમારે બાદશાહકા હુકમ હએ.

બહાદુર—બાદશાહકા હુકમ હો તો ઊસકી મુઝે કયા ગરજ? કીસીકે બાપ દાદાકા કુરજ દેના બીનાં હએ?

દુસરા—સાહેબે મન, આજ તુમ્હારા નસીબા ખુલા હએ, ઔર યું કયું કરતે હો?

બહાદુર—નસીબા ખુલા? અરે ભાઇયો મુઝે નસીબા ખુલનેકી દરકાર નહીં હએ, જરા દરવાજા ખોલોતો બસ હએ.

પહેલા—તુમતો બડે હટીલે હો. બાદશાહકે નજદીક આનેમે કયા મુઝાકા હએ. યહેતો કોઇ બડા ભોલા હએ.

બહાદુર—ભોલા હું ઇસ લીયેતો રાહ ભુલ તુમ્હારેસે ભોલોંકે ભુલાવેમે આ ગીરા હું [ખુદસે] યહે પંચી હોગે કૌન!

દુસરા—સાહેબ, આજસે તુમ હમારે કાજી હો.

બહાદુર—અજી મીયાં પાજી, મએં રાજી હુંગા તબ તુમ મુઝે કાજી બનાવગે, યા પકડકર ધક્કે માર ખીંચ લે જાતે હો?

પહેલા—જનાબ યહ દેખો. ઇસ શેહરકા ઐસા કાનુન હએ, કે જબ યાંહાકા કાજી મર જાતા હએ, તબ ઉસકી જીયારતકે દીન સુબ્હેકો હમ ઇસ દરવાજે પર આતે હએં, ઔર જો શખ્સ પહેલે દાખીલ હોતા હએ ઊસકો લેજા હમારા કાજી બનાતે હએં.

બહાદુર—વાહજી મીયાં મીઠઠુ, શાબાસ યહતો ખુબ કહા. જાવ મુઝે કયા બચ્ચા બચ્ચા સમઝતે હો? તુમારે કાજીકોભી કયા કહું, ઔર તુમકોભી કયા બોલું.

દુસરા—ફેર કયા આપ નહીં આતે?

બહાદુર—નહીં બાવા નહી, સૌ બાર નહીં.

પહેલા—જબતો દોસ્તો ઊઠાવ ઇનકો.

[સબકા બહાદુરકો ઊઠા લે જાના.]

તમામ હુવા બાબ તીસરા.

બાબ ચોથા—પરદા પહેલા.

ઝોપડી.

[લાલાકા ચક્કી પીસતે હુવે નજર આના.]

આનઓટો—ગરબી—ચોક મએં ભરંગી—તર્જ.

લાલા—ધાંન મએં પીસુંગી, ધાંનમે કંકરા,
પીસતે પીસતે લાલા કરતી હએ નખરા—ધાંન.

ખુદા મેરા મર્દ ગયા હએરે બજારકો,
આએગા ઘરમે જબ કરેગા ઝઘડા—ધાંન.

દાહડી ઊસકી પકડ, લગાવુંગી થપડ,
નહીંતો ચુલેમેસે ખીંચુંગી લકડા—ધાંન.

લકડા બડા લેગાતો, ફેલતી લુંગી હાતમે,
મારેગા મુઝકો ગર, ભીરકાવુંગી ઠીકરા—ધાંન.

ચલરા લાલા તુ પીસ, બાતાં કરતી કયું રી?
ચુપકે અફ્રી અસા, બાતેં છોડ મતરા—ધાંન.

જલો મેરા કીટકીટ, જલો મેરા બકવા,
પીસ્તે પીસ્તે આટા, સારા હુએ બીખડા—ધાંન.

[પીછુ દહેકાનીકા નાંચતે ઔર હંસતે હુવે આંના.]

દહેકાની—લાલા લાલા, હંસ, બસ હંસ.

લાલા—કયા હુએ? ગાંજા બીજા પીકે આએ હો કયા?

દહેકાની—લાલા નાચ બસ નાંચ.

લાલા—કયા હુએ કયા? કીસીને શરાબ પીલાયા, યા દીવાંને હુવે હો?

દહેકાંની—લાલા. બસ ખુશ હો ઔર નાચ.

લાલા—પર કુચ્છ કહોતો સહી, કયા તુમારે પડોસીકી ભએંસ ગાભ મર ગઈ. યા કુચ્છ નફા હુવા?

દહેકાની—નફા પુછતી હુએ? દીવાની, હમાંરે વાંહાં જો મુસાફર બહાદુર નામ આયાથા બડો દાસ શાહેરકા કાજી હુવા હુએ.

લાલા—કાજી હુવા? તુમને ખુદ દેખા?

દહેકાની—તો તો, મેરા આંખોંસે દેખા. અબ ચલ ઊસકે નજદીક જાએંગે. હમકો બહોત ઇનઆંમ દેગા.

લાલા—ચલો મએં અભી મુર્ગીયાં ઝાંપ કર આતી હું.

[લાલાકા જાંના સાત દહેકાનીકે.]

બાબ ચૌથા—પરદા દુસરા.

જંગલ.

[દાખેલ હોના અલમાસરૂહકા.]

અલમાસરૂહ—હા! ઇતને થોડે વક્તમે કૈસે કૈસે અજાએબાત નજર આએ. બડે નસીબ મેરે કે કલ સુબ્હકો મએં ઇસ દરખ્તકે નીચે સોયા, ઔર ઊસ અજદેહાકે પંજેસે સીમુર્ગકે બચ્ચોંકો બચાયા; જીસસે આજ મેરે અહેસાનકા બદલા દેનેકે લીયે વો બડા નર સીમુર્ગ મુઝે અપની પીઠ પર બીઠા વાકાફકી તરફ લે જાનેકો તૈયાર હુવા હુએ. અબ વો સાતોં તીલસ્મી દરીયા ઊસીકી મદદસે પાર કરૂંગા. ઔર સુબ્હા હોતેહી વાકાફમે ઊતર દરખ્તે મકસુદસે ગુલે ઊમ્મેદ ચુનુંગા. [ઊપર દેખ કર] ઓ! આયા, આયા, મેરા રાહબર આયા.

[એક સીમુર્ગકા આસમાનસે નીચે ઊતર આંના, અલમાસરૂહકા ઊસપર સવાર હોનાં.]

અબીયાત.

અલમાસરૂહ—ખુદાયા યા ખાવીંન્દ તુ લા બર મુરાદ,
બ ફજલો કરમ સે તુ ઇસિ રીંદકી દાદ.
બીઠા તખ્તે મકસદપે પરવરદેગાર,
મેરા પાસબાં હો મુઝે પાર ઊતાર.
યા ખાવીન્દ કર મેહેરકી તુ નજર,
કે જાતા હું કરને હવાકી સફર.
[સીમુર્ગકા મએ અલમાસરૂહકે આસમાનપર ઊડ જાંના.]

બાબ ચૌથા—પરદા તીસરા.

દીવાંનખાંના.

[બહાદુરકા કાજી બન કર અકડસે આંના.]

બહાદુર—કીસમતકા ચક્કર કુચ્છ અજબ તરહસે ફીરતા હુએ. યહે ચંદ રોજમે તરહ તરહકે ફેરફાર મેરી હાલતમે હુવે હુએં. પહેલેતો

મેરે વતનમે મજે એક લુચ્ચા, દગાબાજ, કર્જદાર, કાનો તક બદનામીકે કીચડમે ફસા હુવા બેહુયાઇકે ગારમે ગોતા મારતાથા. વાંહાંસે ફેર ખુશ હુવા ઔર એક સંદુકમે બએઠ આગાકે ઘર તરફ મુસાફરી કીઇ. વાંહુંભી ઇતિને પર બસ ન કરકે શએતાંન બન કર આગા ઔર બહુરુમનકો ડરા ડપતા ઊનકા જર લે ભાગા. ફેર વાંહાંસે બેશર્મીકા પરદા મુહપર લે અલમાસરૂહકે યાંહાં નોકર રહા. વાંહભી ચુપ ન બએઠ દહેકાંનીકી ઔરતકે સાત દીવાંને ચાસે કર, ઊસકે મર્દકો કીમીયેકી લાલચસે આંખે બાંધ કર નચાયા. ઔર આજ હેબાતો ઇસી નસીબકે બાએસસે કાજી બન અદાલતકી કુરસીપર બએઠ હુકમ બજાનેકે બદલ અબ ફરમાતા હું. કોઇ પએછાનેગે કે એહે વોહી બહાદુર હએ, જો પહેલે ધકકે મુકીયાં ખાતા ફીરતાથા ? ઔર સબ ચોરોંકા ચોર ઔર લુચ્ચોંકા પીર થા ? નસીબ, નસીબ, તુ કેસે કેસે રંગ ઔર ઢંગ દીખાતા હએ. અબ તો બએઠ હુકમ કરનેકે સીવા કુચ્છ કાંમ નહીં હએ. દીન ભર બેઠી કારોબાર હએ. ઇનસાફ કરનાં તો બએરસલ્લાહ ! અરે કોઇ હએ ?

પહેલા—[અંદરસે] આયા જનાબ !

બહાદુર—લાલચપાંન જમાંદારકો બુલા લાવ.

પહેલા—[અંદરસે] અચ્છા ખાવીન્દ

બહાદુર—ચોબદાર ? અજી મીયાં ચોબદાર ?

ચોબદાર—[અંદરસે] કુચ્છ હુકમ સાહેબ ?

બહાદુર—નુજુમીકો જાકે પુછો, કે આજકી સાઅત મુબારક હએ યા નહીં ?

ચોબદાર—[અંદરસે] જો હુકમ.

બહાદુર—અજી દીલાવરખાં ? ઓ દીલાવરખાં ?

દીલાવરખાં—[અંદરસે] આયા મેહરબાંન, આયા.

બહાદુર—તુમ કયા કરતે હો ?

દીલાવરખાં—[અંદરસે] તલવાર સાફ કરતા હું ખાવીન્દ.

બહાદુર—[હંસ કર] કમબખ્ત ગાંજા પીતે બએઠા હોગા. બએજાદખાં ? મીયાં બએજાદખાં ?

બએજાદખાં—[અંદરસે] કાજી સાહેબ.

બહાદુર—મીયાં, જાકે તુમ સો રહો.

બગ્એજાહફાં—[અંદરસે] બહોત ખુબ ખુદાવંદ.

[સબ સુસ્તી આહલેકારોંકા અંદરહીસે સુસ્ત જવાબ સુન કર બહાદુરકા બેઅખ્તયાર હંસના.]

બહાદુર—હા હા હા હા. ઇતનોમેસે એકભી નજદીક નહીં આયા. સબ અંદરસેહી જવાબ દેતે હએં. આફરીન હએ હમારે હુકમકે ફરમાંને પર, ઔર તાહસીન હએ હુકમકે બજાંને પર. વાહ વાહ! ફેર હમાંરાં પેટ બએઠે બએઠે કયું ન બડા હો? [સામને દેખ કર] અરે ફેર ખુદા આયા, દેખે આજ કયા હોતા હએ.

[દાખેલ હોના કુતબોદીનકા, ઔર આદાબ બજાંના.]

કુતબોદીન—સલાંમઅલેકુમ કાજી સાહેબ.

બહાદુર—વઅલેકુમુસ્સલાંમ. આઇયે ખુદ મીયાં, આજ બહોત રોજસે મીલાપ હુવા?

કુતબોદીન—અરે વાહ! આપહી મુઝે ઉસ રોજ મીલેથે નહીં? ઔર આપહી ઇસ ઇનસાફકી કુરસીપર બએઠે હો? સુબ્હાન તેરી કુદરત ખુદાયા! કાજી સાહેબ, મએં આજ તુમ્હારે નજદીક એક અરજ લાયા હું. ઓહો રહે હએ કે મેરા બેટા બહાદુર અબતક ઇસ શાહેરમે કહીં નહીં મીલતા હએ; પર મેરીતો ખાતરી હએ કે ઓહો યાંહાહી હએ. ઇસિ વાસ્તે આપ અગર અપને સીપાહીયોંકો ભેજ જરા ઉસકી તજવીજ કર પકડ મંગવાવતો બહોતહી બહેતર હોગા.

બહાદુર—બાખુશી હજરત, તુમ્હારી ઔર મેરી દોસ્તી બહોત બરસોંકી હએ, ઇસ લીયે મએં જરૂર તુમ્હારા કામ બજાવુંગા.

કુતબોદીન—બડી કરમબક્શી હોગી આપકી ઇસ બંદેપર. પર જનાબ, અબ આપને કહાકે, મેરી ઔર તુમ્હારી પહેછાંન બહોત બરસોંકી હએ ઉસકા ભેદ મએં નહી સમઝા.

બહાદુર—હજરત, મએંને આપકો રાસ્તહી કહા હએ. મએં તુમકો બહોત બરસોસે પએછાંનતા હું, બલકે આપભી મુઝે છોટપનસે જાનતે હો, ઈતનાહી નહીં; પર મેરે પએદા હોનેકે આગેહીસે તુમ્મારી ઔર મેરે પીદરકી દોસ્તી થી.

કુતબોદીન—યહેતો બડી અજાયબ બાત! તુમ્હારે બાપકો મએં તો જાનતાભી નહીં.

બહાદુર—ખએર, એક દીન મએં તુમ દોનોકી મુલાકાત કર દુંગા. વહોતો તુમ્હારા જાની દોસ્ત હએ.

કુતબોદીન—પર સાહેબ, કયા તુમ્હારે પીદર તુમસે ફેર માલેથે?

બહાદુર—જી હાં, આજહી ઉનસે મુલાકાત હુઇ.

કુતબોદીન—જબતો ઉસને તુમકો પહેછાંન ગલેસે લગાયા હોગા, કયું કે અબતો તુમ કાઝી બન ગએ હો.

બહાદુર—નહીં, મએં કૌન હું ઉસકી ખબર મેરે વાલીદકો નહીં હુએ.

કુતબોદીન—વહો ખુદા અંધા હોગા અંધા, કે અપને ફરજંદકોભી નહીં પહેછાંના. હા! મેરા બહાદુરભી ઇસ તરહ અગર સુધર જાતા તો મએં ઉસકો અપની આંખોંમે રખતા.

બહાદુર—ખુદા વહોભી દીન દીખલાએગા. મએં તુમ્હારે ફરજંદકોભી મીલા દુંગા.

કુતબોદીન—તો સાહેબ, મએં યાંહાં ફેર કબ આઉં?

બહાદુર—આજસે એક હફતેકે બાઅદ આઇયો, ફેર મએં તુમ્હારે બહાદુરકો ઔર મેરે બાપકો મીલા દુંગા.

કુતબોદીન—ખુદા તુમપર હરદમ અપની મેહેરકા સાયા રખખે.

બહાદુર—હઝરત, આપ પહેલે જીસ શેહેરમેં રહેતેથે વાંહાં એક હુસ્નાનભી થા નહીં?

કુતબોદીન—હાં કાઝી સાહેબ, પર વહોતો મર ગયા. ઉસકી તમામ દોલત ઉસાકી ઔરતકો મીલી હુએ. વહો કીસીસે નેકાહ કરનેકી ઉમ્મેદ રખતી હુએ. મેરા બહાદુર જો વહાં રહેતા તો મએં ઉસસે શાદી કરતા.

બહાદુર—અગર કીસી સુરતસે હો સકેતો મેરે સાત કુચ્છ ખ્યાલ કરનેકી તજવીજ કરોગે?

કુતબોદીન—બ સરો ચશ્મ. મએં આજહી યાંહાંસે રવાંના હોતા હું. વહો અગર સુનેગીકે એક કાઝીને મંગા કીયા હુએ તો જરૂર

આ એગી. મએં એક હફ્તેમે ભેસે યાંહાં લે આઉંગા; મગર મેરે બહાદુરકો મોલા દીજીયે.

બહાદુર—તુમ બેફીક રહો, મએં તુમ્હારે કામમે ન કુસુર કરૂંગાં.

કુતબોદીન—જબતો મએં રૂખસત હોતા હું. આપકે બાપકો મેરી દોઆએ કહીયો.

બહાદુર—ઊન્હોનેભી તુમકો દોઆ કહેલાઇ હુએ.

કુતબોદીન—સલાંમોઅલેકુમ કાજી સાહેબ.

[જાંના કુતબોદીનકા.]

બહાદુર—વઅલેકુમુસસલાંમ. ખુબ, આજભી ખુદૈને નહીં પએછાનાં. અરે પર અબતો મેરી મઆશકસે શાદીભી હોગી. મએંતો ઇસ ખુશીસે રહેતા હું;—પર અલમાસરૂહ તરે બગએર યહે શાદમાની તમાંમ જહરસી લગતી હુએ. દેખે તુ જલ્દ આએતો ખુબ હુએ, નહીંતો આઇંદા મએં તેરી જુસ્તજુમે નીકલુંગા, ઔર બહાદુરખાન બીન કુતબોદીનકા નામ જેહાનમે જાવેદાંન તક કાયમ રખુગા.

[રવાંના હોના બહાદુરકા.]

બાબ ચૌથા—પરદા ચૌથા.

મહલ.

[સનોબરશાહકા તખ્તપર બએઠે હુવે નજર આંના, પરીકા ગાંના ગાકે શાહકો રીઝાના.]

ઝીન્ઝોટી—ઠુમરી—મોતી મહલકે બીચરે—તર્જ.

પરીયાં—સનોબર શાહકે હુઝુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.

ગુલકા અંદેશા દીલસે નીકાલો,
રાજાજી ન હો રન્જુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.
સીના કરો અબ કીનેસે ખાલી,
ખુરરમીકા વકત નહીં દુરરે, નાચે ગાએરી પરીયાં—સનોબર.

સનોબર—બસ, બસ કરો પરીયોં. તુમ્હારા સરોદ મુઝે ફ્રેબ દેનેકા બદલ ઔર જીયાદા બેકલ કરતા હય્એ. યેહ રંગો રાગકા પવન મેરે ગમકે આતીશકો જોરસે ભડકાતા હય્એ. હા! પહેલે સબોંમે બડા, પુર તમકીન, બાઈઝ્ઝતમે એકતા બાદશાહ મય્એં થા, પર અબ સબોંસે કમનસીબ બેહુરમત ઔર દર્દમંદ કહેલાતા હું. યેહ સબ મેરી પરસ્તગીકા સબબ, ઔરત બદ કીરદાર ઔરતહી હય્એ. ઓ ગુલ, બેશર્મ બેવફા ગુલ, યેહ તમામ ફીત્નેઅંગેજી તેરી હય્એ. મેરી મહોબ્બતકા બાદલા તુને બદફેઅલીસે દીયા, ઔર તા હશ્ર મેરા નાંમ બદનામીસે આલુદા કીયા. ગુલ, ગુલ, મય્એં અપના કીના તુઝસે લુંગા. બેશર્મ, તેરે ગુનાહોકી નસીહત કરના મેરી જીન્દગીકી ફર્ઝ બુઝુગા. [એકાએક એક દેવકા નમુંદ હોના.] કયું કોહુરા, આજ કયું યાંહાં આયા હય્એ?

દેવ—અય્એ શાહેનશાહે આલમે જીનો પરી, ફલકબરગાહ સનોબર શાહ, આજ બંદા નઈ ખબર લાયા હય્એ. કીસી તરફસે હમારે મુલ્કમે કોઈ આદમઝાદ દાખીલ હુવા હય્એ.

સનોબર—મેરે શહેરમે આદમઝાદકા ગુઝર કયું હુવા? તમામ દાહુશતોંસે વોહ બચ કીસ તરહ આયા હોગા? જા કોહુરા, ઔર લે આ ઉસકો મેરી હુઝુરમે [ગાયબ હોના દેવકા] કોન હોગા વોહ બશરકે જીસને ઇતની મશ્કતીયાં યાહાં આનેકે લીયે ઊઠાઈ હય્એ. ઊસકે યાંહાં આનેકી કુચ્છ મતલબ હોગી. શાયદ ઊસ્સે મેરા એક મુરાદ બર આય્એગી, કે વોહ બદ ખલક હુમ્શી જો યાહાંસે મેરે પન્જેસે બચકર ભાગા હય્એ, ઊસકી જાંન ઇસ આદમઝાદકે હાતસે આય્એગી.

[દાખેલ હોના દેવકા અલમાસરૂહકો સાત લે કર.]

દેવ—ખુદાવંદે જાંનો માંલ, ગુલાંમ હુકમ બજા લાયા હય્એ.

સનોબર—બેશ હય્એ, તુ અપને કાંમકો જા. પરીયોં મુઝે એકેલા રહેને દો.

[રવાંના હોનાં આદાબ બજા કર દેવો પરીયોંકા.]

કૌન હય્એ તુ અય્એ બશર, ઔર કાંહાંસે આયા તુ ઇસ મુલ્કમે? જલ્દ જવાબ દે કે જીનોકે શાહનશાહ સનોબરકે રૂબરૂ તુ ઇસ્તાદા હય્એ.

[અલમાસકા ચોંકના ઔર જેબસે મોતી નીકાલના.]

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] સનોબરશાહ! જબતો આઇ બર મુરાદ અબ બહેતર હએ કે જો મોતી મુઝે સીમુર્ગને દીયા હએ વ્હો ઇસકો નજ઼ કરૂં. [શાહકો] જેહાંપનાંહ, યહે કમતર મુસાફર હએ, ઔર રાહ દુર દરાજસે આપકી નેકનાંમી ઔર ગરીબપરવરીકા આવાજ સુનકે પરવરીશકી ઉમ્મેદસે હુજુરમે હાજીર હો કર ઉમ્મેદવાર સરફરાજીકા હએ.

સનોબર—નેકબખ્ત આદમજાદ, મુઝે તેરે ચેહેરેને ભુલાકે તેરે જમાલને અપના આશના કીયા હએ. મએને બાએદ કએ મુદ્દતોંકે આદમજાદકી સુરત દેખી હએ.

[અલમાસકા દોજાનુ હો કર શાહકો મોતી નજ઼ કરનાં]

હા! કેસા આબદાર મોતી! યહે મુરવારીદ બેબહા, કે તમામ બાદશાહત જીસકી કીમત હએ, ઔર જો બડે બડે બાદશાહોંકો મએસ્સર નહીં, વ્હો અએ અજીજ઼ તુ કાહાંસે લાયા?

અલમાસરૂહ—શાહ સરફરાજ઼, બંદા તેજારતકા કાંમ કરતા હએ, ઔર એસે બાહોતસે દાંને કમતરકે પાસ થે; મગર વ્હો તમામ રાહમે જંગીઓંને લુટ લીયે હએં, ઔર ફકત એક રહે ગયા હએ.

સનોબર—અએ આદમજાદ, ચાહેસો તુ ઇસકે બદલેમે માંગ. કસમ હજરત સુલએમાનકી મુઝકો, કે તુ જો ચાહેગા સો મએં તુઝે દુંગા.

અલમાસરૂહ—[ખુદસે] એસા વકત ફેર ન હાત આએગા. [શાહકો] અએ દુરરએ સલતનત, અગર મેરી જાંનબખ્શી હો તો મઆઇ અલ જ઼મીર બયાંન કરૂં.

સનોબર—જા તેરી જાંન બખ્શી.

અલમાસરૂહ—અએ જેહાપનાંહ, મએંને કીસીકી જબાંનીસે સુના હએ કે, "ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" ઉસી દીનસે ઇસ આહવાલકે દરીયાફત કરનેકે લીયે બહોતસી ખ્રાબીયાં ઔર મુસીબતેં ખીંચતા હુવા યાંહાં તક આ પોંહચા હું. ઔર હુજુર પુર નુરકે દીદારસે કામયાબ અબ ઉમ્મેદવાર હું, કે ઊસકી હકીકતસે ઇસ મુસાફરકો સરફરાજી ફરમાઇયે.

સનોબર—[ગુસ્સેમે] હા! અભીહી તેરા તન સરસે જુદા કરતા; પર લાચાર હું. કયું કે હુકમ જાંનબખ્શીકા દે ચુકા હું. નીકલ અએ આદમજાદ તુને ફેર મુઝે ગમમે ગીરફતાર કીયા. કીસ લીયે ગુલકા નામ

મેરે રૂબરૂ જુબાન પર લાયા? મુનાસીબ હએ તુઝકોકે ઇસ ખીયાલાતસે લસે બાજ રહે. કીસ વાસ્તે કે યહે રાજેમખ્ફી કબીલ કહેનેકે નહીં.

અલમાસરૂહ—અગર નવાજીશ ઔર કરમે બાદશાહી મુઝ મુસાફર પર હએં, તો ઇરશાદ કરના ઇસ હકીકતકા લાજીમ હએ. કીસ વાસ્તેકે ખુદ જેહાંપનાહ હુકમ કર ચુકે હએ, કે જો કુચ્છ ઇરાદા રખતા હું અર્જ કરૂં.

સનોબર—અફસોસ! મએં નાચાર હું. અપની કસમકો તોડ નહીં સકતા. આપ યહે ઇસરારે નેહાંકો અયાં કરને સીવા ઔર ચારા નહીં હએ. પર અએ મુસાફર, તુ પહેલે મેરે સાત યહે એકરાર કર, કે જબ મેરા આહવાલ તમામ કમાલ સુન ચુકે, તબ મએં તેરા સર તનસે જુદા કરૂં.

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાહ, યહેભી મુઝકો બજાનોદીલ કબુલ હએ.

સનોબર—અફસોસ! અએ જવાંન તુ કેસા હટીલા હએ.

[તાલી બજાંના શાહ નેકકારકા, દાખેલ હોના એક આહલેકારકા.]

બોહો કુત્તા કે જીસકે ગલેમેં તોકે મુરસ્સા પડી હએ, બોહો લા કર હાજીર કરો. ઔર બોહો બદકાર મકકારકો, ઔર બોહો તસ્તકોભી લાઇયો.

[જાના આહલેકારકા આદાબ બજા કર.]

સુન અએ આદમજાદ, કે ઇસ રાજે પીનહાંસે કોઇ માહેર નહીં હએ. તુભી મહેરમ ઇસરાર ન હોતા; પર મેરી કસમકે લીયે કહેનેકી ફર્જ હએ.

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાહકી નવાજીશસે બંદા નેહાયત સરફરાજ હુવા હએ.

[ખીદમતગારકા એક હબશીકા કટા હુવા સરકો એક તસ્તમે રખકર સાત ગુલો કુત્તેકે દાખેલ હોના.]

સનોબર—અએ જવાંન આદમજાદ, યહે તમામ તમાશા તુને દેખા. અબ મુનાસીબ હએ કે સર તેરા તનસે જુદા કરૂં.

અલમાસરૂહ—ખુદાવંદ, આપકી મેહેરબાંનીસે યહે તમાશા દેખને તો આયા, મગર હકીકતો હાલસે વાકીફ ન હું. ઉમ્મેદ હએ કે મુઝે તમામ માંજરેસ વાકીફ કરોગે.

સનોબર—અએ રફીક સુન, વહે ઔરત જો જંજીરોંસે બંધી હુઇ હુએ, ઇસકા નામ ગુલ હુએ, ઔર મેરા નામ સનોબર હુએ. વહે નાજનીન મેરી રાંનીથી. મએંને ઇસકે હજારોં મુસીબતં સહે કર મીલાઇથી. ઔર બડી મહોબ્બતસે ઇસકો મએં રખતાથા; પર વહે નાબકાર ફાહબા, હરરોજ મુઝે બેહોશીકી શરાબ પીલા મેરે મહેલસે કએ કોસોં પર હબ્શીયોં રહેતેથે ઉનકે સાત હર શબમે અએશો અશરતમે શામીલ હોતીથી. એક દીન મએં આહીસ્તાસે ઉસકે પીછે ગયા, ઔર કયા દેખતાહું કે વહે ફાહેશા ઉન જંગીઓંકે સાત તુર્બાં મજામે મશગુલ હુએ! ઇસ હાલતકે દેખતેહી મારે ગુસ્સેકે મેરા કલીજા ફકને લગા. ઉસ વકત સાત મેરે વહે વફાદાર કુત્તાથા. મેરી આંખોંસે શોઅલે નીકલને લગે;—બેતાબ હો કર ઉસ મજમએ બેતમીજમે ચલા ગયા. જંગીયોંને મુઝે દેખતેહી માનીંદ બીલ્જબ્બરસીઆહક મુઝે ઘેર લીયા. ઉનસે જબરદસ્તોંકા ખીયાલ દીલમે મુતલક ન લા, મએં ઉનસે લડનેમે મશગુલ હુવા. જબ ઉન બદકારોંને દેખા કે મેરે રૂબરૂ ઉનકા કુચ્છ નહીં હો સકતા તબ ભાગને લગે. વહે હબ્શી, કે જીસકા સર કાટા હુવા ઇસ તસ્તમે હુએ, મેરે હાથ ગીરફતાર હુવા. મએં ચાહતાથા કે ઉસે બાંધ કર મુકએદ કર લું. ઉસ અસ્નેમે વહે આફતેજાંન ગુલ, જો વહીં ખડીથી, પીછેસે દોડ કર આઇ ઔર ઇસ જોરસે ધક્કા મુઝે એક દીયા, કે મએં જમીનપર ગીર પડા. ઉસ વકત વહે જંગી કાબુ પા કર મેરે સીનેપે ચઢ બએઠા, ઔર ઇસ બેહયાને મુઝે ઝટ અપની કમરસે ખંજર નીકાલ મેરે કતલકે વાસ્તે હબ્શીકો દીઇ, ઔર મારનેકા ઇશારા કીયા. ઉસ વકત મએં અપની જીંદગીસે હાત ધો બએઠા ઔર મુશકીલકુશાએ હકીકીકી દરગાહમે પનાહ લાયા. જંગીને ચાહાકે ખંજર મેરે ગલેપર ચલાએ, ઔર એકહી જખમસે મેરા કાંમ તમામ કરે. નાગાહ ઇસ સગ વફાદારને પીછેસે પકડ કર ઉસ જંગીકો નાખુનસે મજરૂહ કીયા. મએંને કાબુ પા કર જંગીકો નીચે ગીરાયા, ઔર જંજીરોસે જકડકર ગુલકોભી ઉસકે સાત મુકએદ કીઇ. ચાર જંગી ઔર જો મેરી દાહશતસે ભાગેથે ઉનમેસેભી તીન મેરે હાથ ગીરફતાર હુવે; પર એક હબ્શી ભાગ કર મુસલશાહકી બેટી જો મેહરઅંગેજ નામ રખતી હુએ ઉસકી પનાહ લીઇ હુએ. ઉસ નાજનીનને ઉસ બદબખ્ત મરદુદકો અપને તખ્તકે નીચે છુપા રખ્ખા હુએ. અએ મુસાફર, અબ તમાંમ આહવાલ ગુલકા તુઝકો કહે સુનાયા. અબ તુભી અપને અહદકો બજા લા.

અલમાંસરૂહ—મેરે કત્લપર હુજુરકા ઇરાદા મુસમ્મમ હુએ, ઔર મએંભી અપને એકરાર પર કાયમ હું. મગર અબતક તમાંમ કએફીયત જાહીર ન હુઇ, કે વહો જંગી બાગ કર મેહરઅંગેજકે પાસ કીસ કાંમકે વાસ્તે ગયા હુએ, ઔર ઉસકો મેહરઅંગેજને કીસ લીયે અપને તખ્તકે નીચે છુપાયા હુએ? પહેલે મુઝકો ઇસ માજરેસે વાકીફ કીજીયે, પીછે શૌકસે કત્લ કીજીયે.

સનોબર—મએં ઇસ્સે મુતલક વાકીફ નહી હું. અએ નેકબખ્ત જવાન, તુને કીસ હીકમત ઔર ચાલાકીસે અપની જાંન બચાઇ. અબ મએંને તુઝે તેરા જાન બખ્ગી હુએ. પર પહેલે તુ મેરા એક કામ કરનેકા કોલ દે, ઔર બાદ અઝ યાંહાંસે અપને વતનકો રવાંને હો.

અલમાસરૂહ—અએ શાહેનશાહે ગેતીપનાહ, મએં આપકા ફરમાબરદાર હું. જો ચાહોસો ફરમાંવ, ચશ્મોસે બજા લાવુંગા.

સનોબર—સુન અએ નેકનીયત, કે વહો હબ્શી જો મેહરઅંગેજકે તખ્તકે નીચે છુપા હુએ, વહો તુ મેરે હવાલે કર દે. તાકે મએં અપના કીનાં ઉસપર લું, ઔર કરાર પાવું.

અલમાસરૂહ—યહે જીમ્મા મેરા હુએ. યાંહાસે જાતેહી મએં હર સુરતસે ઉસ નાપાકકો કત્લ કરૂંગા.

સનોબર—નહીં, નહીં, ઉસકો જીતાહી તુ મેરે પાસ ભેજ દે. યહે લે મેરા ખંજર તેરે પાસ રખાયો. જીસ વક્ત ઇસકો તુ મ્યાનસે બાહેર નીકાલેગા, મેરા જીન બા ફવજ ખડા હોગા. ઉસકે હવાલે ઉસ જંગીકો કરાયો.

[સનોબરકા અલમાંસકો ખંજર દેના.]

અલમાસરૂહ—અ જાંનો દીલ અએ દુરરએ સલતનત. તેરા યહે કામ બજાંના મએં અપની ફર્ઝ બુજુંગા, ઔર જીનહાર યહે પુરા કીયે બગએર કરાર ન પાવુંગા. શાહ સરફરાઝ, અબ મુઝે રૂખસત ફરમાઇયે, તાકે કસ્દ અપને વતનકા કરૂં ઔર તેરા કાંમ પુરા કરનેમે કમર બાંધું.

સનોબર—અએ દાનેશમંદ આદમઝાદ, ઇતની જલ્દી ન કર. મેરી યહે આર્ઝુ હુએ કે તુ ચંદ રોઝ મેરા મહેમાન રહે.

અલમાંસરૂહ—બા શૌક કબુલ હુએ મુઝકો.

સનોબર—ચલ મેરે હમરાહ, મજલીસે અગેશ આરાસ્તા કીઈ હુઈ ઉસમે મશગુલ હો.

[રવાંના હોના ચલમાંસે સનોબરકા.]

બાબ ચૌથા—પરદા પાંચવા.

બાગ.

[તખ્તપર બએઠી હુવી નજર આંના મહેરઅંગેજકા ગમગીન હો કર.]

ચીનઓટી—ગઝલ—દીલ અગર માંગોગે તુમ—તર્ઝ.

મેહરઅંગેજ—

ફુરકતમે તેરે ખોવેંગે હમ સબ્રો કરાર, કબતક અએ યાર?
વસ્લકે તેરે રહેગે હમ યાંહાં ઇન્તેજાર, કબતક અએ યાર?—ફુરકતમે.
કયું નહીં તેરા દીખાતા જલવા હમે અએ દીલપઝીર?
કરેંગે રો રોકે ગમ અપના ઇજહાર, કબતક અગે યાર?—ફુરકતમે.
ખુબખુબાં હુએ શોઇદા હું, કે બાગબાં આયા નહી,
મુરઝએગા હીજરમે મેરા જોબનકા બાહાર, કબતક અએ યાર?—ફુરકતમે.
તુને આંખેં ચુરાકે દીઇ મોહબ્બતકી તેરા ભરકે જામ,
ઇશ્કકી તેરે રહેગી હમકો યહે ખુમાર, કબતક અએ યાર?—ફુરકતમે.

[આંના દીલઆરામકા ખુશ હો કર.]

દીલઆરામ—ઊઠો ઊઠો ખાતુન, ઔર સીજદા શુક્રકા બજા લાવ, કે ગંવાયા હુવા જવાહીર ફેર મીલા હએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરામ, યહે કયા શોર હએ? કયું રી દીવાંને આંસે કયા કરતી હએ? કોનસા જવાહીર મીલા, કુચ્છ ખ્વાબતો ન દેખા?

દીલઆરામ—હાં, હાં, ખ્વાબભી દેખા, ઔર સચમુચકાભી દેખા. ચલો ઊઠો સોલા સીન્ગાર કરો, બએઠે કયા રહે હો? જો જો યાંહાં દીવાંના આયાથા, અબ જો સ્યાંના હુવા હએ, ઔર આપકે સવાલકા જવાબ દેનેકે લીયે યાંહાં આયા હએ.

મેહરઅંગેજ—દીલઆરાંમ, કયા રાસ્ત કહેતી હએ? અરે યહ દીલકી ખુશીકા મએં કયા બયાંન કરૂં. મારે શાદમાનીકે શાદી મર્ગ હોતી હું. દાખેલ કર ઊસકો.

[દાખેલ હોના અલમાંસોકે મુસશાહકા મઆ ચોબદારકે.]

કેમુસશાહ—મેહરઅંગેજ, આજ યહ જવાંન તેરે સવાલકા જવાબ લાયા હએ.

મેહરઅંગેજ—આજીજ પીદર, અગર યહ મેરી શર્ત બજા લાએગા તો મએં બ મોજબ એકરારકે મેરી શોહરીમે કુબલ કરૂંગી.

અલમાસરૂહ—જબતો કહો કે આપકા કયા સવાલ હએ?

મેહરઅંગેજ—"ગુલ બા સનોબર ચે કર્દ" યાને ગુલને સનોબરકે સાત કયા કીયા? ઊસકી મુઝે કએફીયત ચાહીયે?

અલમાસરૂહ—અએ મેહરઅંગેજ: જો કુચ્છ કે ગુલને કીયા ઊસકા નતીજા બ ખુબી પાયા હએ. કયા તુભી ઊસકે માનીંન્દ પરીશાન હોગી?

મેહરઅંગેજ—[ખુદસે] યહતો મેરે રાજે નેહાંસે વાકીફ હએ. [અલમાસકો] અએ શાહજાદે, જબ તુ સર બ સર આહવાલ ઊસકા હર્ફ બ હર્ફ બયાંન કરેગા, તબ મએં બાવર કરૂંગી કે તુ સચ કહેતા હએ યા નહીં?

અલમાસરૂહ—જબતો હુશીયાર હો ઔર ખબરદારીસે ધ્યાંન ધર; પર અએ મલેકા, જબકે મએં તેરે સવાલકા જવાબ દુંગા ઊસ વકત મેરા ઈખતેયાર હએ, જો ચાહુંગા સો કરૂંગા.

મેહરઅંગેજ—ઈસ પર બા ખુશી મએં રાજી હું.

કેમુસશાહ—ઔર મએંનેભી યહ મનજુર કીયા હએ.

અલમાસરૂહ—અએ નેકબખ્તો, હકીકત ઈસ સવાલકી અબતક માનીંદ પરદએ ફલકકે કીસીપર જાહીર નહીં હુઈ. મગર અબ મએં ઊસકા બયાન કરતા હું. પહેલે અએ મલેકા મુઝે કહીયેકે યહ હકીકત આપને કાંહાંસે સુની કે જીસકે લીયે નાહક ખુદાકે બંદોકો હલાક કરતી હએ? મેહરઅંગેજ, મએં હકીકતસે ગુલ ઔર સનોબરકે ખુબ માહીર હું, મગર રાસ્તી ઊસકી તુઝકો કયું કર મોઆલુમ હો? લાજીમ હએકે આપને જીસસે ઓહ આહવાલ સુના હએ ઊસ શખસકો હાજીર કીજીયે, કે મેરી દુરસ્તી મે કલાંમ પર શાહદત દે.

મેહરઅંગેજ—મએંને કીસી મુસાફરસે રહે. કીસ્સા સમાપ્ત કીયાથા, અબ ઊસકો કાંહાંસે લાવું જો હાજીર કરૂં.

અલમાસરૂહ—હુએક હએ તેરી નાંદાંની પર. અગર મએં ઊસ મુસાફરકો હાજીર કરૂં તો કયા હોવે?

મેહરઅંગેજ—અજીંમે બેહતર. આપ મુખ્તાર હો. બુલાવ ઊસ મુસાફરકો.

અલમાસરૂહ—અએ શાહ જેહાંપનાહ, બેઅદબી મોઆફ હુએ.

[અલમાસકા તાલી બજાંના, એક દેવકા નમુંદ હોના.]

અએ ખ્વાસ, ઇસ તખ્તકો યાંહાંસે ઊઠાવ.

[દેવકા તખ્તકો હટાંના, નીચેસ ઊસકે એક જંગીકા નીકલ આંના.]

અલમાસરૂહ—અબ કર લે તેરી ખાતરી.

[શર્મસાર હો જાંના મેહરઅંગેજકા.]

મેહરઅંગેજ—બાંદી હું તેરી યેહી હએ જવાબ.

કૈમુસશાહ—અએ જવાંન, આફરીન તેરા દીલાવરી ઔર બહાદુરી પર. આજ તુને મેહરઅંગેજકી ગુરૂરીકા કીલ્લા જીતા હએ.

દીલઆરાંમ—[હો જાંનુ હો કર] ઔર બ મોજીબ તેરે એકરારકે મએંભી તેરી હો ચુકી હું.

અલમાસરૂહ—દીલઆરાંમ, મએં તુમ દોનોકો અમનો અમાંમે રખુંગા; પર પહેલે મુઝે સનોબરશાહકા કાંમ બજાયા ચાહીયે.

[અલમાસકા મ્યાંનસે ખંજર બાહેર નીકાલના, એક દેવકા નમુંદ હો કર જંગીકો પકડ કર લે જાંના.]

અએ બાદશાહ આલી મુંકામ, યહે હબ્શીકે લાયક યેહી સજા હએ. ઊસને જો ગુનાહ ગુલકે સાત કીયાથા ઊસકે ઇવજમે શનોબરશાહને ઊસકો યહે નસીહત કીઇ હએ.

કૈમુસશાહ—[ચોબદારકો] સારે શહરમે ખુશીકી મનાદી ફીરવાવ, ઔર કાજીકો બુલાવ. અએ નેકનામ દીલાવર જવાન, તુ મુઝે તેરે નામો ખાનદાનસે વાકીફ કર.

[ચોબદારકા રવાંના હોના આદાબ બજા કર.]

અલમાસરૂહ—જેહાંપનાંહ, બંદેકા નામ અલમાસરૂહ બખ્શ હુએ. મેરા વાલીદ શમશાદ લઆલપોશ હુએ.

કેમુસશાહ—કોન? શમશાદ લાઅલપોશકા તુ ફરજંદ! મગરીબકે વાલીકા શાહજાદા? ઓહો કીતની ખુશબખ્તી. વોતો મેરા છોટપનસે આશનાવ હુએ. અલમાસરૂહ, વો જીતા હુએ, થોડે દીન હુવે ઉસને મેરી તરફ એક કાસીદકો તેરી ખબર પુછનેકે લીયે ભેજાયા. મએં આજહી ઉસપર રૂકા તેરી સલામતીકા લીખુંગા.

અલમાસરૂહ—શુક્ર દાદગર, જબતો આજ સબોસે મએ કીસમત દાર હું અરે પર મેરા બહાદુર કાહાં હો.

[દાખેલ હોના ચોબદારકા.]

ચોબદાર—શાહ મરફરાજ કાજી સાહેબ આએ હુએ.

કેમુસશાહ—દાખીલ કરો ઊનકો.

[ચોબદારકા કાજીકો દસતેકબાલ જાના, કાજીકા બડે ઓહદે ઔર અકડસે આના, અલમાસકા બહાદુરકો પહેછાંનના.]

અલમાસરૂહ—કોન બહાદુર!

બહાદુર [દો જાનુ હો કર] ઓ મેરા માલીક! મેરા સાહેબ!

અલમાંસરૂહ—વાહ! બહાદુર કાજી તો ખુબ બના હુએ.

બહાદુર—યે સબ તુમ્હારે તવજ્જોએ હુએ. [દીલઆરામો મેહરબ ગેજકા દેખકર] અરે પર યે ક્યા! ફકત એકહી મર્દ ઔર દો ઔરતેં! મુજેતો યાંહાં શાદી કરનેકે લીયે બુલવાયાથા.

[બાહેરસે કુતબોદીનકા આવાજકા આના.]

કુતબોદીન—નહી, નહીં, મહેલ હો, યા મહેલકા બાવા હો. ગોસા મીસા મએં કીસીકા પહેછાનતા નહીં. તુમ્હારે કાજીસે મુજેતો કામ હુએ.

કેમુસશાહ—આને દો, આને દો. કોન હુએ! [કુતબોદીનકા આના ઔર આદાબ બજાના.]

કુતબોદીન—જેહાપનાહ, મેરા કામ કાજી સાહેબસે હુએ. [કાજીકો] મેહરબાન કાજી સાહેબ, મએં વો હુકીમકી ઔરતકો લાયા હુ. વોતો સુનતેહી કહેને લગી, કે મએં જરૂર તુમ્હારે સાત શાદી કરૂંગી.

બહાદુર—તો બડે મીયાં ઊનકો અંદર લે આવ.

કુતબોદીન—જનાબ, મએં તો આતાથા, પર સીપાહીઓને અટકાયા. અભી આતા હું.

[કુતબોદીનકા જાના.]

અબઆસરફ—બહાદુર, યેહ કયા ફેર નયા ફીતના તુને જગાયા હએ? યેહ બુઢ્ઢા કોન ?

બહાદુર—નેકવર શાહજાદે, યેહ બુઢ્ઢા મેરા બાપ હએ; મગર મેરી સુરત જરા બદલ ગઈ હએ ઈસ લીયે પહેછાંન સકતા નહીં. મએંને ઈસકો મેરી મઆશુકકો યાંહાં લાનેકો ભેજા થા. અગર હુકમ હો તો મએંભી શાદી—

કેમુસશાહ—હુકમકી બાત નહીં કાજી, આજ શાદી ઔર ખુશહાલી હએ, ઈસ વાસ્તે તુભી યાંહી નેકાહ કર લે.

[દાખેલ હોના કુતબોદીનો જોહરાકા.]

કુતબોદીન—યેહ દેખો બીબી સાહેબ, યેહ તુમારા ખાવીંન્દ કાજી સાહેબ હએ.

[જોહરાકા બહાદુરકો દેખકર તઆજ્જુબ હોના.]

જોહરા—કોન? મેરા બહાદુર! [દોનોકા બગલગીર હોના.]

બહાદુર—હાં, વોહી બહાદુર, જીસકો આપને મુવા સમઝ સ હુકમે બંધ કીયાથા સમઝે ?

કુતબોદીન—બહાદુર! કોનસા બહાદુર?

બહાદુર—વોહી, જો આપકા બેટા થા.

[કુતબોદીનકા બહાદુરકો ગલે લગાંના.]

કુતબોદીન—યા ખુદા! મેરા બેટા બહાદુર કાજી હુવા?

[લાલાઓ દહેકાનીકા દાખેલ હોના.]

દહેકાની—સલાંમઅલેકુમ કાજી સાહેબ, આપકો બંદા મુબારકબાદી દેનેકે લીયે આયા હએ.

બહાદુર—મુઝપ બડા એહેસાંન હુવા હએ. બીબી લાલા, આપ ખુશ તો હો?

લાલા—સબ કુચ્છ ખએરીયત હએ. મેરે તમામ મુર્ગીયાં ખુશી ઔર મઘન હએ. પર યેહ બુઢ્ઢા કોન? મેરે લંગડે મુર્ગેકેસા દીખતા હએ.

બહાદુર—વ્હેતો મેરા બાપ હએ લાલા.

કુતબોદીન—[તએશમે આંના] મએં લંગડા મુર્ગા? વાહ! કાજી સાહેબકે બાપકો કયા ખુબ એલકાબ દીયા ?

દોહેકાની—[ગુસ્સેમે] તોબા, લાલાતો બસ જીધર જાતી હયે વાંહાં બકવા કરતી હએ. [બહાદુરકો] સાહેબ, ઊસ રોજ આપને દેવકે બુલવાને કે લીયે મુઝે કહાથા ઊસકી કુચ્છ તજવીજ કીઇ?

બહાદુર—દેવ? કોનસા દેવ ?

દોહેકાની—જો મુઝે નાચ નચા ગયાથા જો.

બહાદુર—હાં હાં હાં. અબ યાદ આઇ. પર દેખો અબ ઊસ દેવકી કુચ્છ જરૂર નહીં હએ. મએં તુમકો મેરા ચોબદાર બનાવુંગા.

દોહેકાની—[ખુશ હો કર] ચોબદાર! વાહવાહરી લાલા, તુતે ચોબદારની કહેલાએગી.

લાલા—[બે સમઝેકે ગુસ્સે હોના] નહીં, નહીં, મએં ચોબદારની નહીં. મએં તો લાલા.

કેમુસશાહ—કાજી સાહેબ, કયુ ખડે હો ?

બહાદુર—જેહાંપનાહ, મએં સબકા નેકાહ પડહુંગા; પર મેરા કોન પડેગા?

કેમુસશાહ—તુહીં, ઓર કોન?

બહાદુર—ખુદાવંદ, જીન જીનોકી મઆશુકથી જોતો સબ આપસમે આશકોંકે સાત ખડી હએ. અબતો દોઆ દેની બાકી હએ.

[બહાદુરકા અલમાંસકે સાત દીલઆરાંમો મેહરઅંગેજકા હાત મીલાકર દોઆએ દેના.]

જેહાંમે આશકાર, દલેરોંકે સરદાર, બહાદુરોંકે સાલાર, શાહાજાદે અલમાંસરૂહબખ્શ, જીંન્દગીકી તમાંમ ન્યામતે ઓર જેહાંનકી હમાં ખુરશંદીકા બારીશ તુઝપર બરસે, ઓર દાયમ, દાયમ તુઝે મુબારીક હો યેન તેરી શોહરેઆફાક મઆશુકોકા વેહસાલ. આમીન! આમીન!!

[બહાદુરકા જોહરાકા હાત અપને હાતમે લે કર દોજાનુ હો કર બએઠે જાંના, કેમુસશાહકા સબકો દોઆએ દેના.]

અબીયાત.

કૈમુસશાહ—અએ ફરજંદો મેરે રહો શાદ કાંમ,
લાલા—કરો અએશો અશરત અઝીઝોં તમાંમ,
અલમાસરૂહ—સનાઓ સીપાસ હએ અએ પરવરદેગાર,
જોહરા—મીલે એક બ એક સારે આશકે જાર.
મેહરઅંગેજ—મેરે જાંનીકો મએંને પાયા ઇસઆંન,
બહાદુર—તુ રખ ઇનપ સાયા દાયમ યજદાંન.
જોહરા—સુરત હીજ અબ ન દીખાએ કભુ.
બહાદુર—કદમ અપને ગમ યાંહાં ન લાએ કભુ.
દીલઆરામ—સાહેલે મકસુદકો પોંહચાએ ખુદા,
કુતબોદીન—કાઝીકે પીદરકી આંમીન હો દુઆ.
લાલા—ખાવીંન્દકે બદલ કરતી હું મુબારક.
દેહકાંની—અરે તુપ ચોબદારની, મુબારક.
અલમાસરૂહ—અમન ઔર ચમનમે રહે ખુશ તમાંમ,
કે "ગુલબા સનોબરકા" આયા અંજાંમ.

[સબકા સાત, મીલકે ખુશીકા ગાંના ગાંના.]

પાહાડી—ઇંગ્રેજી તર્ઝ.

સબ—પરવરદેગાર, સરવર સરદારને મીલાએ યાર,
ખુશ ખુશાહાલી રામશગીરીસે રહે હરબાર.
વકત ફીરા ઔર બખ્ત ખુલા હએ હરએકકા ઇસઆંન,
દાદ ખુદાને લીઇ આઇન્દાહ હમપર હો મેહરબાંન.
સારે પ્યારે, મીલ ગએ યારો, હારી હએ ફુરકત,
નામ દુરીકા દુર હુવા, ખુલા દરે રહેમત.
અલમાંસરૂહબખ્શ ઔર મેહરઅંગેજકા હુવા નેકાહ.
રહે મઝેમે દીલબર દોનો આહા આહા આહા આહા હા—પરવર.

તમામ શુદ.

[illegible]

છપાઇ બાહેર પડશે.

વીકતોરીઆ નાટક મંડલીના

હીંદુસ્તાની ખેલો.

પ્રગટ કરનાર—જેહાંગીર બેજનજી કરાણી.

પાખ અસમત નાજનીન.

બકાવલી ઔર તાજુલ મુલ્ક.

રાજા ગોપીચંદ.

આલમગીર.

અબુલહુસન.

પરવીઝ.

ઉપલી ચોપડીઓ જલદીથી છપાઈ બાહાર પડશે.

જેહાંગીર બેહરામજી કરાણીએ

પ્રગટ કરેલી ચોપડીઓ.

	રૂ.	આ.
કરાણીનો ગુજરાતી ગાયન સંગ્રહ—(જેમાં ૩૪ નાટકોમાંના તથા ત્રણ આખા ગાયનરૂપી ખેલોમાંના ગાયનો, ગરબાઓ તથા ગુજરાતી ગજલ મળી ૭૫૦ ગાયનો છે.)	૧	૦
રાજવીર કથા—(જેમાં વાંચવાલાયક રસીક વાર્તાઓ છે)	૧	૮
રજપૂત વીરરસ કથા—(૬ મોટી ને વાંચવાલાયક કથા છે) .	૧	૦
હાતમ નામું—(૧૨ ચીત્રો સાથે ઘણીજ ઘણી સસતી કીમતમાં છે)	૧	૮
લેલી ને મજનુ—(મોટું પુસ્તક, રંગીલું ને અસરકારક છે)	૧	૦
પુરામરજ નામું—(પેહેલું-બીજું વાલમ સાથે ઘણી સસતી કીમતે બીજી આવૃતિ)	૧	૦
વિલાયતના કવેશ્વરો—(તેમના જનમચરીત્ર સાથે)	૧	૮
વિલાયતનું રાજબંધન (પારલામેંટની જાણવાજોગ હકીકત)	૦	૬
ઇરાનની તવારીખ—(પદ્યના આકારમાં.)	૦	૮
ગુંચ-એ-અવસ્તા—(ઝંદનેના ભાગના બેહેમા તરજુમો છે.)	૦	૨
આવાંયસ્ત બા માએની—(ગરેહ સાથે તરજુમો છે.)	૦	૪
જરતોસ્તી મહજબ	૦	૪
પારસી લોકના ધારા—(અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી ભાષામાં)	૦	૮
સુરસાગર—જેમાં નામીચા કવી સુરદાસજીએ રચેલી તરેહવાર રાગ રાગણીઓમાં ૨૦૦ ઇશ્વર ભકતીઓ છે	૦	૮
કરાણીનો હીંદુસ્તાની ગાયન સંગ્રહ—ભાગ પહેલો. (જેમા **સાત ગાયનરૂપી ખેલો** સાથે ૮૦૦ થી ઉપર ગાયનો સમાવેલાં છે.)	૧	૦
કરાણીનો હીંદુસ્તાની ગાયન સંગ્રહ—ભાગ બીજો. (જેમા **પાંચ ગાયનરૂપી ખેલો** સાથે ઉમદા ૨૫૦ ગજલ સાથે ૧૦૦૧ ગાયનો છે)....	૧	૦
કરાણીનું રાગસ્તાન ભાગ પહેલો—(જેમા ૨૫૦ ગજલ રેખ્તા, તથા ઠુમરી, લાવણી ઉપરાંત ૨૪ જાતની ઉત્તમ રાગરાગની છે.)	૦	૧૨
'ઉપકાર કે અપકાર?' અને **'અનળરાય અને લાલબા'** ચાનક આપનાર બે નાટકો	૦	૪
કરાણીની ઇંદર સભા	૦	૪